

VRIJE
UNIVERSITEIT
BRUSSEL

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master of Laws MnM Internationaal en Europees Recht

EENHEID IN VERSCHEIDENHEID: EEN VERGELIJKEND ONDERZOEK VAN BELGISCHE EN BRITSE RECHTSPRAAK INZAKE WAPENUITVOER NAAR SAOEDI-ARABIË

**Unity in diversity: A comparative study of Belgian and
British case-law on arms export to Saudi-Arabia**

ELIAS VIAENE
0569184

2019-2020

Promotor: prof. dr. Stefaan Smis
Jury: Alexander Loengarov
Rechten & Criminologie

Disclaimer

Deze masterproef is (ten dele) tot stand gekomen in de periode dat het hoger onderwijs onderhevig was aan een *lockdown* en beschermende maatregelen ter voorkoming van de verspreiding van het COVID-19 virus. Het proces van opmaak, de verzameling van gegevens, de onderzoeksmethode en/of andere wetenschappelijke werkzaamheden die ermee gepaard gaan, zijn niet altijd op gebruikelijke wijze kunnen verlopen. De lezer dient met deze context rekening te houden bij het lezen van deze masterproef, en eventueel ook indien sommige conclusies zouden worden overgenomen.

Samenvatting

In deze masterproef worden twee onderzoeksvragen beantwoord aan de hand van de functionele rechtsvergelijkende methode. Enerzijds wordt er onderzocht op welke manier de Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië kan worden beschreven, en anderzijds op welke manier deze rechtspraak kan worden vergeleken. De relevantie van deze onderzoeksvragen kan vanuit juridisch standpunt onderschreven worden door inhoudelijke en pragmatische lacunes in de rechtsleer, en vanuit maatschappelijk standpunt kan er een bijdrage geargumenteed worden aan een verantwoordelijk wapenuitvoerbeleid. De conclusie van deze masterproef is vierledig, en bestaat uit twee globale conclusies en twee conclusies ter beantwoording van de onderzoeksvragen. Een eerste globale conclusie is dat de rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië opvallend onderbelicht blijft in de rechtsleer. Ten tweede kan er een incrementele regelgevende en bindende tendens worden waargenomen in de internationale en Europese regelgeving inzake wapenhandel, hoewel de tweespalt in Europees wapenuitvoerbeleid naar Saoedi-Arabië illustreert dat soevereiniteit (gemotiveerd door economische en geostrategische belangen) nog steeds primeert in deze juridische context. Ter beantwoording van de eerste onderzoeksvraag kan er besloten worden dat de Belgische en Britse rechtspraak best beschreven wordt als gekenmerkt door drie incrementele tendensen: receptief, (beperkt) publiek, en humanitair. Daarmee wordt bedoeld dat respectievelijk de ontvankelijkheid incrementeel receptief werd beoordeeld, de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers benaderd werd met een beperkte publieke tendens, en de beoordelingen ten gronde gekenmerkt worden door een incrementele humanitaire tendens in verwijzing naar het internationaal humanitair recht. Ter beantwoording van de tweede onderzoeksvraag kan besloten worden dat er sprake is van eenheid in verscheidenheid wanneer de Belgische en Britse rechtspraak in vergelijkend perspectief wordt geplaatst. De eenheid blijkt uit de gelijkenissen die voortkomen uit de vergelijking, zoals de vergelijkbare receptieve tendens en de gelijkende mate waarin het internationaal humanitair recht een struikelblok vormde voor de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië, en de verscheidenheid wordt ingebed door de verschillen in de rechtspraak die maken dat de gelijkenissen niet absoluut zijn. Voorbeelden daarvan zijn de verschillende mate waarin de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers werd gehandhaafd en het onderscheid in de visies betreffende de bindende kracht van Europese regelgeving inzake wapenhandel. De masterproef wordt besloten met enkele vooruitblikken op toekomstige gerechtelijke procedures evenals enkele juridische en beleidsmatige aanbevelingen. Op juridisch vlak wordt aandacht voor dit thema in de rechtsleer aangemoedigd, en beleidsmatig wordt er onder meer gepleit voor minder ambiguïteit in de regelgeving betreffende wapenhandel.

Dankwoord

Een masterproef heeft heel wat voeten in de aarde. Zeker in een periode van *lockdown* ten gevolge van de Covid-19 crisis werd de steun van anderen gewaardeerd. Daarom zou ik graag Prof. Dr. Smis willen bedanken voor zijn begeleiding, feedback, en aanmoedigen om bepaalde zaken met meer diepgang of een andere invalshoek te benaderen. Ook Prof. Dr. Pauwels wil ik graag bedanken voor haar enthousiasme over het onderwerp. Verder verdienen mijn ouders erg veel lof, niet alleen omdat ze deze masterproef hebben nagelezen, maar vooral omdat ze mij de kans hebben gegeven om te studeren. Dit is niet voor iedereen in de wereld vanzelfsprekend. Ten slotte zou ik ook nog graag mijn broers en vrienden willen bedanken voor de essentiële ontspanning waarin zij steeds voorzien.

Met het afronden van deze masterproef komt er ook meteen een einde aan mijn studententijd. Het was een periode gevuld met plezier en vrijheid, maar ook met de nodige inzet en volharding. Een periode waaruit de volgende lessen getrokken kunnen worden. Schrijven is herschrijven. Structuur maakt informatie tot kennis. En herhaling is de sleutel tot het geheugen. Bedankt!

Inhoudstafel

Disclaimer	I
Samenvatting	II
Dankwoord	III
Inhoudstafel	IV
Lijst van afkortingen	VI
Lijst van figuren en bijlagen.....	VII
Hoofdstuk 1. Inleiding	1
1.1. Doelstelling en afbakening	3
1.2. Relevantie	3
1.3. Methodologie.....	6
Hoofdstuk 2. Internationaal en Europees regelgevend kader: incrementele regelgevende tendens. 9	
2.1. Internationaal kader: incrementele bindende tendens	9
2.2. Europees kader: ook een incrementele bindende tendens	11
2.3. Tussenbesluit	16
Hoofdstuk 3. Belgische wetgeving en rechtspraak.....	17
3.1. Wetgeving in historische en economische context: incrementele communautaire tendens ..	17
3.1.1. Vergunningverlener.....	20
3.1.2. Vergunningsvoorwaarden.....	22
3.1.3. Rechtelijke toetsing.....	23
3.2. Ontvankelijkheid: incrementele receptieve tendens.....	24
3.2.1. Administratieve kortgeding of bijkomend rechtsmiddel (2018).....	24
3.2.2. Verzoek tot voortzetting en beroep tot nietigverklaring (2019)	26
3.2.3. Uiterst dringende noodzakelijkheid (2020)	28
3.3. Vertrouwelijkheid: beperkte incrementele publieke tendens	29
3.4. Beoordeling ten gronde: incrementele inhoudelijke tendens	33
3.4.1. Arresten uit 2018 en 2019	34
3.4.2. Arrest uit 2020	36
3.5. Tussenbesluit	40
Hoofdstuk 4. Britse wetgeving en rechtspraak.....	41
4.1. Wetgeving in historische en economische context: incrementele consoliderende tendens ...	41

4.1.1. Vergunningverlener.....	43
4.1.2. Vergunningsvoorwaarden.....	44
4.1.3. Rechtelijke toetsing.....	45
4.2. Ontvankelijkheid: incrementele receptieve tendens.....	46
4.3. Vertrouwelijkheid: handhaving van vertrouwelijkheid met beperkte publieke tendens	48
4.4. Beoordeling ten gronde: incrementele humanitaire tendens	50
4.4.1. Procesvoering voor de administratieve rechtbank.....	51
4.4.2. Procesvoering voor het hof van beroep	53
4.5. Tussenbesluit	55
Hoofdstuk 5. Belgische en Britse rechtspraak in vergelijkend perspectief	56
5.1. Ontvankelijkheid als uitzonderlijke gelijkenis.....	56
5.2. Vertrouwelijkheid als gedeeltelijke gelijkenis	57
5.3. Vergelijkbare terughoudende tendens ten aanzien van het internationaal recht	58
5.4. Het internationaal humanitair recht als vergelijkbaar recent struikelblok.....	60
5.5. Vergelijkbare consequenties van de rechtspraak & Brexit.....	61
5.6. Tussenbesluit	64
Conclusie en aanbevelingen	65
Referentielijst	69
Regelgeving.....	69
Rechtspraak	73
Rechtsleer en sociaalwetenschappelijke bronnen	79
Actualiteit en niet-wetenschappelijke bronnen.....	83
Bijlagen	86

Lijst van afkortingen

ATT	<i>Arms Trade Treaty (Internationaal Wapenhandelsverdrag)</i>
CAAT	<i>Campaign Against Arms Trade</i>
COCOM	<i>Coordinating Committee on Multilateral Export Controls</i>
CNAPD	<i>Coordination Nationale pour la Paix et la Démocratie</i>
DLA	<i>Direction des Licences d'Armes</i>
ECJU	<i>Export Control Joint Unit</i>
EU	<i>Europese Unie</i>
EHRM	<i>Europees Hof voor de Rechten van de Mens</i>
EHVJ	<i>Europees Hof van Justitie</i>
EVRM	<i>Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens</i>
FN Herstal	<i>Fabrique Nationale d'Armes de Guerre Herstal</i>
GBVB	<i>Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid</i>
IHR	<i>Internationaal Humanitair Recht</i>
LDH	<i>Ligue des Droits de l'Homme/Ligue des Droits Humaines</i>
NAVO	<i>Noord-Atlantische Verdragsorganisatie</i>
SSIT	<i>Secretary of State for International Trade</i>
VEU	<i>Verdrag betreffende de Europese Unie</i>
VK	<i>Verenigd Koninkrijk</i>
VN	<i>Verenigde Naties</i>
VSA	<i>Verenigde Staten van Amerika</i>
VWEU	<i>Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie</i>
WA	<i>Wassenaar Arrangement</i>

Lijst van figuren en bijlagen

Figuur 1: Geselecteerde rechtspraak voor de rechtsvergelijking.....	7
Bijlage 1: De geamendeerde criteria uit het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.....	86
Bijlage 2: De Europese militaire lijst zoals vastgesteld door de Raad op 18 februari 2019..	87
Bijlage 3: Verhouding tussen de Belgische arresten uit 2018 en 2019.....	89

Hoofdstuk 1. Inleiding

Saoedi-Arabië is de grootste invoerder van wapens ter wereld. Het leeuwendeel van de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië komt uit de Verenigde Staten van Amerika (VSA), maar ook Europese landen staan in voor een significant aandeel van deze uitvoer. Zo staat het Verenigd Koninkrijk (VK) met een aandeel van 13% na de VSA op de tweede plaats in de periode tussen 2015 en 2019.¹ België is met een vergunde waarde van 225 miljoen euro in 2018 ook een noemenswaardige uitvoerder naar Saoedi-Arabië.²

De Europese wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië wordt echter gekenmerkt door controversen. Aanleiding daartoe is de hoofdrol van Saoedi-Arabië in het conflict in Jemen, dat reeds vijf jaar de titel draagt van de grootste humanitaire crisis ter wereld.³ Het meest recente rapport over de situatie in Jemen van de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties (VN) herhaalt in dat verband dat er redelijke gronden bestaan om aan te nemen dat Saoedi-Arabië verantwoordelijk is voor mensenrechtenschendingen en schendingen van het internationaal humanitair recht (IHR) in Jemen, en dat verschillende van die handelingen gerekend kunnen worden tot oorlogsmisdaden indien dit bewezen wordt door een onafhankelijke rechtbank.⁴

In verschillende Europese landen werden er daarom procedures aangespannen tegen regeringen en instanties die de wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië goedkeurden. Zowel internationale als Europese regelgeving bepaalt immers dat een wapenuitvoervergunning geweigerd dient te worden wanneer het land in de wetenschap verkeert of indien er een duidelijk risico bestaat dat de uit te voeren goederen gebruikt (zouden) worden bij het begaan van ernstige schendingen van IHR.⁵ In bepaalde Europese landen, waaronder België en het Verenigd Koninkrijk (VK), werden deze procedures ontvankelijk verklaard en werden de wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië beoordeeld met aandacht voor het Jemenitische conflict.

De doelstelling van deze masterproef is tweeledig en bestaat enerzijds uit een beschrijvend luik en anderzijds een vergelijkend luik. In de eerste plaats beoogt deze studie de

¹ STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, *Trends In International Arms Transfers 2019*, SIPRI Fact Sheet, Stockholm, SIPRI, 2020, 6.

² Eenentwintigste jaarverslag overeenkomstig artikel 8, lid 2 van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, *P.B.* 31 december 2019, C437, 312.

³ Zoals erkend door de VN, het ICRC en verschillende ngo's.

⁴ Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights: Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014, 9 augustus 2019, A/HRC/42/17, paragraaf 94, 96.

⁵ Wapenhandelsverdrag, 2 april 2013, New York, artikel 6, derde lid; Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad van de EU tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, 8 december 2008, *P.B.* 13 december 2008, L355, artikel 2, tweede criterium.

beoordelingen van de wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië door Belgische en Britse rechtspraak op kritische wijze te beschrijven. De relevantie daarvan ligt in de vaststelling dat er, afgezien van enkele oppervlakkige weergaven, een lacune bestaat in de rechtsleer wat betreft een gedetailleerde en genuanceerde uiteenzetting van deze jurisprudentie. Daarbij kan zowel de keuze voor Belgische en Britse rechtspraak als de focus op wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië gemotiveerd worden op inhoudelijke en pragmatische gronden. Wat de rechtspraak betreft zijn dit namelijk de voornaamste Nederlands-, Engels-, of Franstalige Europese rechtsordes waarin de procedures ontvankelijk werden verklaard, terwijl de focus op Saoedi-Arabië verklaard kan worden door de actualiteit van de jurisprudentie. De tweede doelstelling van deze studie bestaat in het vergelijken van de Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië. De relevantie daarvan ligt eveneens in het bestaan van een lacune, maar ook in de meerwaarde van een vergelijkend perspectief voor de kritische reflectie.⁶ In deze vergelijking wordt een brede visie gehanteerd waarbij er rekening gehouden wordt met procedurele en inhoudelijke aspecten van de rechtspraak, evenals de feitelijke en hypothetische consequenties daarvan. Deze twee doelstellingen worden vertaald naar de volgende onderzoeksvragen:

1. Op welke manier kan de geselecteerde Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië worden beschreven?
2. Op welke manier kan de geselecteerde Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië worden vergeleken?

In wat volgt worden allereerst de doelstellingen van deze masterproef verder uitgediept, alsmede de juridische en maatschappelijke relevantie daarvan onderstreept. In een volgend deel worden de methodologische aspecten van dit onderzoek toegelicht, zoals de belangrijkste bronnen en de selectie van de relevante rechtspraak. In het tweede hoofdstuk komt het internationaal en Europees regelgevend kader inzake wapenhandel aan bod. Vervolgens worden in het derde en vierde hoofdstuk respectievelijk de nationale kaders van België en het VK uiteengezet in een historisch en economisch perspectief, evenals de geselecteerde rechtspraak van deze landen op kritische wijze beschreven. In het vijfde hoofdstuk worden de procedurele en inhoudelijke aspecten van deze rechtspraak vergeleken, evenals de feitelijke en hypothetische consequenties daarvan. De masterproef wordt besloten met een conclusie inclusief juridische en beleidsmatige aanbevelingen.

⁶ E. J. EBERLE, *The Method and Role of Comparative Law*, *Washington University Global Studies Law Review* 2009, vol. 8, nr. 3, 472.

1.1. Doelstelling en afbakening

Zoals hierboven ingeleid worden er in deze masterproef twee doelstellingen nagestreefd. In een eerste luik wordt de geselecteerde Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië op kritische wijze beschreven, en in een tweede luik wordt deze rechtspraak vergeleken. Op basis van deze verwoording van de doelstellingen is de centrale term die een afbakening vereist 'wapenuitvoer'. Wapenuitvoer (wapenexport) wordt gevat door de bredere term 'wapenhandel', dat ook andere activiteiten zoals wapenimport omvat. Er bestaat echter geen globale definitie van wapenhandel omdat er verschillende opvattingen zijn over welke andere nevenactiviteiten daaronder vallen en welke goederen als 'wapens' kunnen worden beschouwd.⁷ Vooral deze laatste onenigheid maakt het moeilijk om wapenuitvoer, als een deelaspect van wapenhandel, te definiëren.

Desalniettemin zal de term 'wapenuitvoer' in deze masterproef gebruikt worden als een generieke verwijzing naar de uitvoer van wapens van een staat naar een andere staat op basis van een wapenuitvoervergunning. De term 'wapenuitvoervergunning' dient daarbij begrepen te worden als een vergunning, afgeleverd door de bevoegde vergunningverlener, voor de uitvoer van afgewerkte goederen of onderdelen die voor militaire doeleinden gebruikt kunnen worden.⁸ In context van deze masterproef zou het dus kunnen gaan over een vergunning voor de uitvoer van afgewerkte vuurwapens, legervoertuigen of gevechtsvliegtuigen voor militair gebruik, maar evenzeer over vizieren, detonators of cockpitonderdelen die specifiek daarvoor ontworpen werden. Daarnaast gaat het over nationale wapenuitvoervergunningen afgeleverd door de Britse regering, en wat België betreft over deelstatelijke wapenuitvoervergunningen afgeleverd door de Waalse regering.

1.2. Relevantie

De relevantie van de twee doelstellingen van de masterproef (en de vertalingen daarvan in de twee onderzoeksvragen) kan zowel vanuit juridisch als vanuit maatschappelijk standpunt worden beargumenteerd. Wat het juridische standpunt betreft bestaat de relevantie van de doelstellingen vooral in het opvullen van lacunes in de rechtsleer. Daarbij kan er een onderscheid gemaakt worden tussen inhoudelijke en pragmatische lacunes. Wat de inhoudelijke lacunes betreft kan er allereerst opgemerkt worden dat er een volledig gebrek is aan beschrijvende rechtsleer van de Belgische rechtspraak omtrent wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië. Dat is anders voor de Britse rechtspraak, omdat verschillende auteurs

⁷ P. HOLTOM en M. BROMLEY, *The International Arms Trade: Difficult to Define, Measure and Control*, *Arms Control Today* 2010, vol. 40, nr. 6, 8.

⁸ Goederen die zowel voor militaire als voor civiele doeleinden gebruikt kunnen worden, de zogenaamde producten voor tweërlei gebruik (*dual-use*), worden in deze masterproef buiten beschouwing gelaten.

in online blogs kritische opmerkingen maakten over de Britse rechtspraak in eerste aanleg.⁹ Ook voorziet een publicatie van HABTESLASIE in een summier inhoudelijke samenvatting van de Britse rechtspraak in eerste aanleg en in hoger beroep.¹⁰ Naast een relatieve inhoudelijke lacune van beschrijvende rechtsleer bestaat er echter eveneens een inhoudelijke lacune van vergelijkende rechtsleer. Zo kan er verwezen worden naar de enkele publicatie die de rechtspraak uit verschillende Europese landen (België, Frankrijk, VK, Nederland en Spanje) over wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië reeds onderzocht.¹¹ SCHLIEMANN en BRYK plaatsen in een publicatie uit november 2019 namelijk een aantal aspecten van de beschikbare rechtspraak in een overzichtelijk kader.¹² Daarin worden de argumenten van de partijen en de uiteindelijke beoordelingen wel individueel weergegeven, maar er ontbreekt een kritische beschrijving en een diepgaand vergelijkend perspectief.¹³ Hoewel de vergelijking van rechtspraak in deze masterproef dus geenszins een primeur zal zijn, ligt de juridische meerwaarde ervan enerzijds in het opvullen van inhoudelijke lacunes in de rechtsleer. Anderzijds bevordert een rechtsvergelijking de kritische reflectie van de eigen juridische cultuur, en op die manier kan een vergelijking ook een meerwaarde hebben voor de kritische beschrijving van de (Belgische) rechtspraak.¹⁴ Zodoende ontstaat er een kruisbestuiving tussen het beschrijvende en het vergelijkende luik in een iteratief proces.

Naast inhoudelijke lacunes zijn er ook pragmatische lacunes die veroorzaakt worden door de relatieve actualiteit van het Jemenitische conflict enerzijds, en de lange duur van de gerechtelijke procedures omtrent wapenuitvoer anderzijds. Deze twee factoren zorgen er respectievelijk voor dat de procedures pas relatief recentelijk werden aangespannen en dat gerechtelijke beslissingen lang op zich laten wachten. Daaruit volgt in de eerste plaats dat er nog maar weinig rechtsleer voorhanden is met deze rechtspraak als centraal onderwerp, en dat er hieromtrent dus een algemene lacune bestaat. Een tweede gevolg is dat er met regelmaat nieuwe gerechtelijke beslissingen genomen worden, waardoor de beschikbare rechtsleer niet *up-to-date* is en er ook een specifieke lacune ontstaat.¹⁵ Zowel

⁹ *Inter alia*: E. ROBINSON, *Arms Exports to Saudi Arabia in the High Court: What is a "Serious Violation of International Humanitarian Law"?*, Blog of the European Journal of International Law, 3 april 2017; R. LABIANCO, *UK-Saudi Arabia Arms Trade before the High Court: Questions Following the Judgment*, *Opinio Juris*, 13 september 2017.

¹⁰ A. HABTESLASIE, *A Humanitarian Intervention? The Court of Appeal Decision in CAAT v Secretary of State for Trade*, *Judicial Review*, vol. 24, nr. 3.

¹¹ Tijdens de onderzoeksfase van deze masterproef werd er vernomen dat de International Law Clinic van de Universiteit Amsterdam eveneens werkt aan een vergelijkende publicatie over de rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië. Deze publicatie was op het moment van schrijven echter nog niet beschikbaar.

¹² C. SCHLIEMANN en L. BRYK, *Arms Trade and Corporate Responsibility: Liability, Litigation and Legislative Reform*, Berlijn, Friedrich-Egbert-Stiftung, 2019, 30-31.

¹³ *Ibid.*, 10-11.

¹⁴ E. J. EBERLE, *supra* vn. 6, 472.

¹⁵ Zo werd er bijvoorbeeld op 9 maart 2020 een nieuw arrest door de Belgische Raad van State gewezen dat om de pragmatische reden van de datum van het arrest niet werd opgenomen in de publicatie van SCHLIEMANN EN BRYK.

wat de algemene als de specifieke lacune om pragmatische redenen betreft kan de juridische relevantie van voorliggende studie dus onderstreept worden.

Afgezien van het juridische standpunt kan de relevantie van deze masterproef ook vanuit een maatschappelijk standpunt beargumenteerd worden omdat het conflict in Jemen geleid heeft tot de grootste humanitaire crisis ter wereld.¹⁶ Er wordt geschat dat meer dan 100,000 Jemenieten sinds de start van het conflict het leven lieten als een direct gevolg van het gebruik van geweld.¹⁷ Experts van de VN-Mensenrechtenraad geven aan dat er redelijke gronden bestaan om aan te nemen dat een significant aandeel van deze overlijdens veroorzaakt werd door aanvallen van Saoedi-Arabië (en van de Verenigde Arabische Emiraten) die als schendingen van mensenrechten en schendingen van het IHR beschouwd kunnen worden.¹⁸ Onderzoeken die aantonen dat recent verhandelde Europese wapens vermoedelijk gebruikt worden in zulke aanvallen leiden tot vragen over de maatschappelijke verantwoordelijkheid van deze landen in de toepassing van het regelgevend kader dat specifiek ontworpen werd om dit te voorkomen.¹⁹ Zowel in het internationale als het Europese kader wordt een verantwoordelijk wapenuitvoerbeleid immers vooropgesteld.²⁰ Een rechtsvergelijkende studie die onderzoekt welke consequenties er verbonden zijn aan de beoordeling van dit wapenuitvoerbeleid en uiteindelijk noopt tot het formuleren van beleidsmatige en juridische aanbevelingen heeft dus ook een maatschappelijke relevantie, aangezien een verantwoordelijk wapenuitvoerbeleid kan bijdragen aan een hogere mate van maatschappelijke verantwoordelijkheid. Een tweede dimensie van de maatschappelijke relevantie is dat een bijdrage aan het corpus van onderzoek over wapenhandel niet alleen voor de rechtsleer (en bij uitbreiding de academische wereld), maar ook voor het maatschappelijk middenveld een meerwaarde kan hebben. Voor verschillende belanghebbers, waaronder niet-gouvernementele organisaties (ngo's), zijn onderzoek en aanbevelingen immers essentieel. Tot het maatschappelijk middenveld behoren trouwens ook individuele burgers, wiens opinievorming op basis van objectief onderzoek eveneens belangrijk is.

¹⁶ Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights: Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014, 9 augustus 2019, A/HRC/42/17, paragraaf 14.

¹⁷ UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, *Assessing the Impact of War on Development in Yemen*, Sanaa, UNDP, 2019, 14.

¹⁸ Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights: Situation of human rights in Yemen, Including Violations and Abuses Since September 2014, 9 augustus 2019, A/HRC/42/17, paragraaf 94, 96.

¹⁹ *Inter alia*: C. STIERNON en D. JAQMIN, *Faut-il Arrêter de Vendre des Armes à l'Arabie Saoudite?*, GRIP, 2017, 3-4; E. VIAENE, *Belgische Wapens in Jemen*, onuitg. masterproef Criminologische Wetenschappen Katholieke Universiteit Leuven, 2019, 38.

²⁰ Wapenhandelsverdrag, 2 april 2013, New York, artikel 1; Conclusies van de Raad betreffende de herziening van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van 8 december 2008 betreffende de controle van wapenuitvoer, 16 september 2019, Brussel, COARM 154, 12195/19, paragraaf 2.

1.3. Methodologie

De methodologie van deze masterproef is parallel met de doelstellingen en de onderzoeksvragen tweeledig. Wat het beschrijvende luik betreft worden er drie parameters gehanteerd die de beschrijving een kritische dimensie verlenen. Deze parameters zijn de conformiteit van de rechtspraak met de (internationale, Europese en nationale) wet- en regelgeving, de mate waarin de rechtspraak consequent is in de nationale rechtsorde, en de inhoudelijke bemerkingen die reeds gemaakt werden in de rechtsleer.²¹

In het vergelijkende luik wordt de functionele rechtsvergelijkende methode gehanteerd. Deze methode heeft een functionele dimensie enerzijds, en een rechtsvergelijkende dimensie anderzijds. De functionele dimensie vertrekt vanuit de opvatting dat het recht zich aanpast aan de noden van de samenleving.²² Zoals in de volgende hoofdstukken staat omschreven ontstond het recht inzake wapenhandel ten behoeve van de controle op strategische goederen, en is het uitgangspunt van de functionele rechtsvergelijkende methode derhalve van toepassing op deze rechtstak. De definitie van 'recht' moet volgens het functionalisme echter breed worden opgevat, waarbij er naast de '*law in books*' ook gekeken moet worden naar de '*law in action*'.²³ De functionele rechtsvergelijkende methode biedt dus de mogelijkheid om het recht zoals het wordt toegepast in de praktijk te includeren in de vergelijking, wat in de zin van deze masterproef zelfs begrepen kan worden als het gebruiken van hoofdzakelijk rechtspraak voor de eigenlijke vergelijking.

Wat de rechtsvergelijkende dimensie betreft schrijft de methode voor dat een rechtsvergelijking verricht kan worden vanuit een macro- en een microperspectief.²⁴ Vanuit het macroperspectief worden procedures en rolverdelingen vergeleken, terwijl de nadruk vanuit het microperspectief ligt op het vergelijken van hoe een specifiek probleem wordt beantwoord in verschillende rechtsordes.²⁵ Gezien deze masterproef een vergelijking van nationale rechtspraak beoogt wordt de rechtsvergelijking verricht vanuit het microperspectief. Het macroperspectief blijft evenwel relevant zodat de beoordelingen in een holistische context geplaatst kunnen worden.

Een volgende methodologische kwestie betreft het gebruik van bronnen. Een selectie van nationale rechtspraak wordt als de primaire bron van deze masterproef beschouwd. Rechtspraak is echter inherent verbonden aan wet- en regelgeving, wat als secundaire bron gezien kan worden. Naast rechtspraak en wet- en regelgeving worden er ook andere

²¹ Gezien er geen rechtsleer voorhanden is betreffende de Belgische rechtspraak is deze laatste parameter enkel van toepassing op de beschrijving van de Britse rechtspraak.

²² M. GRAZIADEI, "The Functionalist Heritage" in LEGRAND, P. en MUNDAY, R. (eds.), *Comparative Legal Studies: Traditions and Transitions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 100.

²³ G. DANNEMANN, "Comparative Law: Study of Similarities or Differences?" in REIMANN, M. en ZIMMERMANN, R. (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 408.

²⁴ K. ZWEIGERT en H. KOTZ, *Introduction to Comparative Law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 4-5.

²⁵ *Ibid.*

bronnen gebruikt zoals rechtsleer, sociaalwetenschappelijke bronnen, actualiteit en niet-wetenschappelijke bronnen.

Voor de selectie van de nationale rechtspraak werden er twee selectiecriteria gehanteerd. In de eerste plaats moest het gaan over rechtspraak waarin de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië effectief werd beoordeeld.²⁶ Zo werden er in Nederland, Frankrijk en Spanje ook procedures aangespannen maar werden deze niet ontvankelijk verklaard (met uitzondering van een Frans geding in eerste aanleg).^{27,28} Een tweede selectie criterium was de taal van de rechtspraak.²⁹ Op basis van deze selectiecriteria werden er 31 cases uit België en het VK geselecteerd, zoals hieronder weergegeven in figuur 1. Wat de Britse rechtspraak betreft is de selectie exhaustief. Dat is niet het geval voor de Belgische rechtspraak, omdat er ook een vonnis en een arrest voorhanden is van andere gerechtelijke instanties dan de Raad van State.³⁰ Omwille van pragmatische redenen en de hiërarchie van de Belgische rechtsorde werd echter uitsluitend rechtspraak van de Raad van State geselecteerd.³¹

	Gerechtelijke instantie	Datum	Nummer	Partijen
België	Raad van State	6 maart 2018	Arrest nrs. 240.897, 240.900-901, 240.904-910	Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie (CNAPD), Ligue des Droits Humaines (LDH) v. Région Wallonne
	Raad van State	29 juni 2018	Arresten nrs. 242.022-242.031	CNAPD, LDH v. Région Wallonne
	Raad van State	14 juni 2019	Arresten nrs. 244.800-244.804	CNAPD, LDH v. Région Wallonne
	Raad van State	9 maart 2020	Arrest nr. 247.259	LDH, CNAPD, Vredesactie v. Région Wallonne
VK	High Court of Justice	10 juli 2017	Decision EWHC 1726	Campaign Against Arms Trade (CAAT) v. Secretary of State for International Trade (SSIT)

²⁶ De focus op wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië kan verantwoord worden door de actualiteit ervan. Daarmee wordt enerzijds de actualiteit van de rechtspraak bedoeld, en anderzijds de actualiteit in de zin van recente media-aandacht. Er bestaat overigens geen Belgische of Britse rechtspraak over recente wapenuitvoer naar andere landen van de Saoedi-Arabische coalitie in Jemen.

²⁷ C. SCHLIEMANN en L. BRYK, *supra* vn. 12, 30-31.

²⁸ In Frankrijk werd er een vordering tot schorsing van de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië ontvankelijk verklaard in eerste aanleg, maar niet in hoger beroep. Daarom wordt dit niet verder behandeld in deze masterproef.

²⁹ Om taalkundige redenen moest het gaan om rechtspraak die gesteld werd in het Nederlands, Engels of Frans.

³⁰ Rechtbank eerste aanleg Brussel, 31 januari 2020, 19/16/C, LDH, CNAPD, Vredesactie v. Belgische staat; Hof van Beroep Brussel, 4 februari 2020, 2020/KR/7, LDH, CNAPD, Vredesactie v. Belgische staat.

³¹ Verwijzingen naar de Raad van State moeten in deze masterproef begrepen worden als verwijzingen naar de Franstalige afdeling (Conseil d'Etat). Deze afdeling was telkens bevoegd omdat de wapenuitvoer van Waalse bedrijven werd betwist.

	Court of Appeal	20 juni 2019	Decision EWCA Civ 1020	CAAT v. SSIT
--	-----------------	--------------	---------------------------	--------------

Figuur 1: Geselecteerde rechtspraak voor de rechtsvergelijking.

Omdat elk onderzoek een hoog methodologisch bewustzijn vereist moeten er enkele beperkingen van deze masterproef worden erkend. Een eerste beperking is methodologisch van aard en betreft het gegeven dat de Belgische (Franstalige) en Britse (Engelstalige) rechtspraak voor de analyse eerst werden vertaald naar het Nederlands. De kans is klein, maar er kunnen in die fase van het onderzoeksproces vertaalfouten of onvolledigheden zijn opgetreden. Een volgende beperking is het risico voor een ethnocentrische behandeling van de rechtspraak, waarbij de Belgische rechtsorde als de norm zou worden beschouwd.³² Dit zou er bijvoorbeeld voor kunnen zorgen dat aspecten van de Britse rechtsorde incorrect worden geïnterpreteerd of minder kritisch worden bekeken. Dit risico zal beperkt worden door te redeneren vanuit een methodologische waakzaamheid en bij onduidelijkheden de rechtsleer te raadplegen. Een laatste beperking betreft de lage mate van veralgemeenbaarheid. Daarmee wordt bedoeld dat de resultaten van de rechtsvergelijking niet representatief zijn voor andere rechtsordes, omdat het gaat over welbepaalde *casestudies* die beperkt zijn in tijd en ruimte. Evenwel wordt de precedentswaarde van deze rechtspraak voor andere rechtsordes niet uitgesloten, gezien de convergentie van wetgeving inzake wapenhandel onder impuls van internationale en Europese regelgeving (*infra*).

³² D. PIETERS en B. DEMARSIN, *Rechtsvergelijking: De Uitdagende Wereld van het Recht*, Leuven, Acco, 2019, 16-17.

Hoofdstuk 2. Internationaal en Europees regelgevend kader: incrementele regelgevende tendens

Wapenuitvoer kan niet los gezien worden van wapenhandel, dat bijvoorbeeld ook de invoer van wapens omvat. Daarom wordt het regelgevend kader inzake wapenhandel in dit hoofdstuk uiteengezet en waar mogelijk ingezoomd op wapenuitvoer. Ten eerste wordt het internationaal regelgevend kader toegelicht. Daarna komt het Europees regelgevend kader aan bod. Doorgaans zal duidelijk worden dat er op beide niveaus sprake is van een incrementele regelgevende en bindende tendens. Dit hoofdstuk is niet exhaustief. Wel worden de belangrijkste normen inzake wapenhandel op de vermelde niveaus besproken.

2.1. Internationaal kader: incrementele bindende tendens

Vanuit een internationaal rechtshistorisch perspectief was er gedurende lange tijd geen sprake van een kader met bindende regelgeving inzake de handel in conventionele wapens, in tegenstelling tot bindende verdragen inzake massavernietigingswapens bijvoorbeeld.³³ De handel in deze categorie van wapens werd immers beschouwd vanuit een soevereiniteitsreflex opdat het recht op zelfverdediging zoals verankerd in artikel 51 van het VN-Handvest gewaarborgd kon worden.³⁴ Naast staatssoevereiniteit vormden ook economische, strategische, geopolitieke en veiligheidsbelangen de grondargumenten voor het berusten van de wapenhandel in een niet-bindend kader vastgesteld door *soft-law*.³⁵

Een eerste initiatief naar de coördinatie van de handel in conventionele wapens betrof de totstandkoming van het *Coordinating Committee for Multilateral Export Controls* (COCOM) in 1949.³⁶ Opgesteld aan de bakermat van de Koude Oorlog en met de VSA in een voortrekkersrol beoogde het COCOM de internationale wapenhandel van Westerse (NAVO) bondgenoten te coördineren, opdat de uitvoer van strategische goederen naar communistische landen werd vermeden.³⁷ De belangrijkste verwezenlijkingen van deze informele organisatievorm waren de totstandkoming van een forum voor de beoordeling van vergunningsaanvragen en de uitvaardiging van lijsten met strategische goederen die

³³ Wat massavernietigingswapens betreft werden reeds in de jaren '60 en '70 verschillende multilaterale verdragen opgesteld ter preventie van de ontwikkeling, het gebruik, of de verspreiding ervan. Voorbeelden hiervan zijn het Non-proliferatieverdrag (1968) en het Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie en de aanleg van voorraden van biologische en toxinewapens en inzake de vernietiging van deze wapens (1972).

³⁴ I. DAVIS, *The Regulation of Arms and Dual-Use Exports: Germany, Sweden and the UK*, Oxford, Oxford University Press, 2002, 23.

³⁵ D. COPS, N. DUQUET, en G. GOURDIN, *Towards Europeanized Arms Export Controls? Comparing Control Systems in EU Member States*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2017, 28-33.

³⁶ De werking van COCOM werd niet verankerd in een formeel oprichtingsverdrag.

³⁷ Y. YASUHARA, *The Myth of Free Trade: The Origins of COCOM 1945-1950*, *The Japanese Journal of American Studies* 1991, nr. 4, 127.

beoordeeld moesten worden.³⁸ Het einde van de Koude Oorlog ontdeed het COCOM echter grotendeels van haar *raison d'être*, waardoor het ontbonden werd in 1994.³⁹

Niettemin werden de voordelen van het coördineren van exportcontrole op conventionele wapens voor de internationale vrede en veiligheid erkend, en droeg ook het groeiende belang van het IHR en conflictpreventie bij aan de wens voor verantwoordelijke wapenhandel.⁴⁰ In die gezindheid werd in 1996 het *Wassenaar Arrangement* (WA) opgericht als de opvolger van het COCOM, dat een globaal controleregime voor ogen heeft in tegenstelling tot haar uitsluitend Westerse voorganger.⁴¹ Het WA telt momenteel 42 deelnemende staten waaronder België en het VK.⁴² Zij werken de vooropgestelde lijsten van strategische goederen bij en respecteren deze lijsten bij het afleveren van wapenuitvoervergunningen.⁴³ Hoewel het WA een politieke gebondenheid impliceert, biedt de inbedding in *soft-law* geen mogelijkheid tot juridische afdwingbaarheid.⁴⁴

Naast *soft-law* instrumenten werden er binnen de bakens van de VN juridisch bindende controlemechanismen uitgewerkt. De belangrijkste daarvan is het *Internationaal Wapenhandelsverdrag* (*Arms Trade Treaty*, ATT), aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN in 2013.⁴⁵ In de aanloop daarnaar werd het momentum van steun en aandacht voor een verdrag inzake wapenhandel bevestigd door de Algemene Vergadering in verschillende resoluties.⁴⁶ Na een stemming in de Algemene Vergadering werd het ATT uiteindelijk aangenomen met een meerderheid van 154 staten, hoewel Rusland en China zich onthielden en de VSA later te kennen zouden geven het verdrag niet te ratificeren.⁴⁷ Op het moment van schrijven hebben 130 VN-lidstaten het ATT ondertekend en hebben 105 staten het verdrag tevens geratificeerd, waaronder België en het VK.⁴⁸

Inhoudelijk beoogt het ATT in de hoogst mogelijke internationale standaard voor de regulering van de handel in conventionele wapens te voorzien, waarbij elke verdragspartij maatregelen dient te nemen ter implementatie van de bepalingen van het verdrag in het nationaal kader.⁴⁹ Voor deze masterproef is artikel 7 van het ATT het meest relevant, dat

³⁸ S. DEPAUW en T. BAUM, *Spelregels voor Wapenhandel: Het Juridisch Kader voor de Buitenlandse Handel in Strategische Goederen*, Leuven, Acco, 2016, 43-44.

³⁹ *Ibid.*, 44.

⁴⁰ D. COPS, N. DUQUET, en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 31.

⁴¹ Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies, 19 december 1995.

⁴² <https://www.wassenaar.org/participating-states/#JP>, geraadpleegd op 22 maart 2020.

⁴³ Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies, 19 december 1995, III-VI.

⁴⁴ D. COPS, N. DUQUET, en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 33.

⁴⁵ Wapenhandelsverdrag, 2 april 2013, New York.

⁴⁶ Resolutie 61/89 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 18 december 2006, *UN Doc*, A/RES/61/89 (2006); Resolutie 63/240 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 8 januari 2009, *UN Doc*, A/RES/63/240 (2009); Resolutie 64/48 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 12 januari 2010, *UN Doc*, A/RES/64/48 (2010).

⁴⁷ S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 38.

⁴⁸ [Treaties.un.org](https://treaties.un.org), geraadpleegd op 22 maart 2020.

⁴⁹ Wapenhandelsverdrag, 2 april 2013, New York, artikel 1, 5.

de verdragspartijen ertoe verbindt een inschatting te maken van het risico dat de wapens gebruikt zouden worden voor het plegen van schendingen van mensenrechten of het IHR. Ingeval van een overheersend risico mag de verdragspartij geen vergunning verlenen voor de wapenuitvoer, en een herziening van de vergunning wordt aangemoedigd wanneer de verdragspartij nieuwe relevante informatie verkrijgt.

Het optekenen van een verdrag met een relatief groot draagvlak vormt een onmiskenbare stap in de richting van een internationaal kader voor de controle op wapenhandel, en is een indicatie van de incrementele bindende tendens in de internationale dimensie. Toch kunnen er enkele kanttekeningen gemaakt worden bij het ATT. Ten eerste kan er gewezen worden op het gebrek aan specificiteit in het verdrag. Zo laten brede verwoordingen zoals 'overheersend' een aanzienlijke discretie aan de verdragspartijen om te bepalen wat dat betekent. Ten tweede vormt het feit dat drie permanente leden van de Veiligheidsraad het ATT niet onderschrijven, die niet toevallig deel uitmaken van de top vijf van landen met globaal het hoogste aandeel in de wapenuitvoer, een aanzienlijke beperking voor het streven naar een internationale standaard.⁵⁰ Ten slotte is ook het gebrek aan een stok achter de deur een limitatie van het ATT. Artikel 14 bepaalt immers wel dat elke verdragspartij gepaste maatregelen dient te nemen ter handhaving van het verdrag, maar concrete sancties voor de niet-naleving ervan worden niet opgenomen. Dit benadrukt de mate waarin het ATT een compromistekst is, en wapenhandel een thema dat traditioneel benaderd wordt met staatssoevereiniteit als dominant uitgangspunt.⁵¹

2.2. Europees kader: ook een incrementele bindende tendens

Gedurende het grootste deel van het bestaan van de Europese (Economische) Gemeenschap werd wapenhandel niet gevat door Europese regelgeving. Artikel 223 van het *Verdrag van Rome tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap* uit 1957 (het huidige artikel 346 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU)) bepaalde immers dat elke Lidstaat met betrekking tot wapenhandel de noodzakelijke maatregelen kon nemen voor de bescherming van zijn veiligheidsbelangen.⁵² Zodoende vormde deze bepaling een juridische grondslag voor de lidstaten ter afscherming van wapenhandel uit het Europese integratieproces.

Er kunnen echter drie redenen aangehaald worden voor het plaatsen van wapenhandel op de Europese agenda. Een eerste reden is het 'boemerangeffect' tijdens de Golfoorlog in 1991, waarbij Westerse coalitietroepen geconfronteerd werden met het feit dat Irakese

⁵⁰ STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, *supra* vn. 1, 2.

⁵¹ S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 38.

⁵² Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, 25 maart 1957, Rome; Geconsolideerde Versie van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie, 7 juni 2016, Lissabon, P.B. C202.

strijdkrachten wapens gebruikten die de eigen overheden enkele jaren eerder hadden uitgevoerd.⁵³ Daardoor werd het belang van een afgestemd en transparant uitvoerbeleid door de Europese Raad erkend.⁵⁴ Ten tweede zorgde het einde van de Koude Oorlog voor veranderingen in de defensie-industrie, zoals lagere defensie-uitgaven in EU-lidstaten, de toenemende internationalisatie van de handel, en de groeiende belangstelling van Europese wapenproducenten voor globale wapenuitvoer.⁵⁵ Deze ontwikkelingen versterkten de nood aan een convergentie van het Europees uitvoerbeleid. Een derde reden kan gezien worden in de afwezigheid van een autonome Europese militaire structuur, waardoor het gezag van de Europese gemeenschap eerder berust op de manifestatie van gemeenschappelijke normatieve standaarden wat betreft het buitenlands beleid.⁵⁶ In dat opzicht hanteert de Europese Unie sinds het *Verdrag van Maastricht betreffende de Europese Unie* uit 1992 een Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB).⁵⁷ Uit de onlosmakelijke verbondenheid van wapenhandel met het GBVB volgt dat het nationale wapenuitvoerbeleid van de EU-lidstaten afgestemd moest worden op gemeenschappelijke normatieve standaarden.⁵⁸ Voornamelijk uit deze drie redenen volgde een incrementele ontwikkeling naar bindende Europese regelgeving inzake wapenhandel.

Een eerste stap naar een Europees kader betrof de oprichting van de *Working Party on Conventional Arms Exports* (COARM) door de Raad van de EU in 1991, dat belast werd met het vergelijken van de nationale praktijken en het onderzoeken van de mogelijkheden voor een harmonisatie.⁵⁹ Op basis van dit onderzoek kon de Europese Raad van Luxemburg in datzelfde jaar reeds zeven gemeenschappelijke criteria vaststellen waarop het wapenuitvoerbeleid van de lidstaten gebaseerd was.⁶⁰ Een jaar later kon de Europese Raad van Lissabon daar aan de hand van de gevorderde werkzaamheden van COARM een achtste criterium aan toevoegen.⁶¹ Voor deze masterproef is het tweede criterium het meest relevant, wat bepaalt dat een uitvoervergunning geweigerd dient te worden indien er een duidelijk risico bestaat dat de uit te voeren militaire goederen gebruikt worden bij het begaan van ernstige schendingen van het IHR. De geamendeerde minimumcriteria worden voorgesteld in bijlage 1.

Een tweede stap naar een Europees regelgevend kader betrof de consolidering van de acht minimumcriteria in de *Gedragscode van de Europese Unie betreffende wapenuitvoer* uit 1998.⁶² De Europese Gedragscode was een politiek akkoord uitgewerkt door COARM in het

⁵³ D. COPS, N. DUQUET, en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 35.

⁵⁴ Europese Raad, Conclusies van het Voorzitterschap van 28 en 29 juni 1991, Luxemburg, SN/151/3/91, 31.

⁵⁵ D. COPS, N. DUQUET, en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 36.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Verdrag betreffende de Europese Unie, 7 februari 1992, Maastricht, P.B. 29 juli 1992, C191.

⁵⁸ D. COPS, N. DUQUET, en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 36.

⁵⁹ M. BROMLEY, The Review of the EU Common Position on Arms Exports: Prospects for Strengthened Controls, *EU Non-Proliferation Consortium: Non-Proliferation Papers* 2012, nr. 7, 3.

⁶⁰ Europese Raad, Conclusies van het Voorzitterschap van 28 en 29 juni 1991, Luxemburg, SN/151/3/91, 31-32.

⁶¹ Europese Raad, Conclusies van het Voorzitterschap van 26 en 27 juni 1992, Lissabon, SN/3321/1/92, 26-27.

⁶² Gedragscode van de Europese Unie betreffende Wapenuitvoer, 5 juni 1998, Brussel, 8675/2/98.

kader van het GBVB, zonder juridische grondslag welteverstaan, waarin de EU-lidstaten een gemeenschappelijke minimumstandaard voor wapenuitvoer optekenden.⁶³ Concreet engageerden de EU-lidstaten zich ertoe elke toekomstige uitvoervergunning op gevalsbasis te toetsen aan de acht vastgestelde minimumcriteria, doch behielden zij het recht om strengere bepalingen toe te passen op nationaal niveau.⁶⁴ Naast de vooropgestelde criteria werden er een reeks uitvoeringsbepalingen overeengekomen, waarvan de belangrijkste het uitwerken van een gemeenschappelijke militaire lijst betreft met goederen die getoetst moeten worden aan de criteria van de Europese Gedragscode.⁶⁵ De eerste militaire lijst werd door de Raad van de EU uitgevaardigd in 2000 en was bijna identiek aan de lijst opgesteld in het kader van het WA.⁶⁶ De meest recente lijst bevat 22 categorieën van goederen dat het materieel toepassingsgebied van het Europees kader behelst, en wordt opgenomen als bijlage 2 van deze masterproef.⁶⁷ In navolging van de Europese Gedragscode werd in 2003 overigens een *Gids voor de gebruiker bij de Gedragscode van de Europese Unie betreffende de uitvoer van militair materieel* opgesteld om de EU-lidstaten te helpen bij de interpretatie, implementatie en toepassing van dit document.⁶⁸

Hoewel de Europese Gedragscode een verbetering van de samenwerking betekende, was het een noodzakelijke doch geen voldoende voorwaarde voor de harmonisering van het nationale wapenuitvoerbeleid van de EU-lidstaten.⁶⁹ De vaststelling dat de EU-lidstaten slechts in beperkte mate de Europese Gedragscode naleefden, gesterkt door het wijzen van het Europees Parlement op de hypocrisie van de Europese steun voor het ATT zonder het bestaan van een juridisch bindende bepaling op Europees niveau, leidde tot een herziening van dit politieke document.⁷⁰ Derhalve werd de Europese Gedragscode in 2008 vervangen door het juridisch bindende *Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie*.⁷¹ Een belangrijke kanttekening die vaak onderbelicht blijft in de rechtsleer is dat het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, hoewel het tot

⁶³ *Ibid.*, preambule.

⁶⁴ *Ibid.*, uitvoeringsbepaling 1, 2.

⁶⁵ *Ibid.*, uitvoeringsbepaling 5.

⁶⁶ Verklaring van de Raad van 13 juni 2000 ter gelegenheid van de vaststelling van de Gemeenschappelijke Lijst van militaire goederen waarop de EU-Gedragscode inzake de uitvoer van wapens van toepassing is, *P.B.* 8 juli 2000, C191.

⁶⁷ Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen vastgesteld door de Raad op 17 februari 2020 waarop Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie van toepassing is, *P.B.* 13 maart 2020, C85.

⁶⁸ S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 60; Secretariaat-Generaal van de Raad, *Gids voor de gebruiker bij Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie*, 16 september 2019, Brussel, COARM 153, 12189/19.

⁶⁹ D. COPS en N. DUQUET, *Reviewing the EU Common Position on Arms Exports: Whither EU Arms Transfer Controls?*, Policy Brief December 2019, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2019, 3.

⁷⁰ S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 62

⁷¹ Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad van de EU tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, 8 december 2008, *P.B.* 13 december 2008, L355.

stand kwam op grond van het Europees recht, juridisch bindend is volgens het internationaal recht.⁷²

Inhoudelijk betekende deze derde stap in de incrementele ontwikkeling van het Europese kader dat zo goed als alle bepalingen uit de Europese Gedragscode overgenomen werden in het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, al dan niet anders geformuleerd of verder uitgewerkt.⁷³ Zo verwijst artikel 1, eerste lid naar de Europese militaire lijst en werden de acht criteria uit de Gedragscode overgenomen in artikel 2 van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 alsook verder uitgewerkt.⁷⁴ Daarnaast werden er ook enkele nieuwe zaken toegevoegd, zoals een systeem van eindgebruikscertificaten waarin de officiële eindgebruiker wordt aangeduid (artikel 5) en de bepaling dat het Gemeenschappelijk Standpunt na drie jaar geëvalueerd zal worden (artikel 15).

Op het moment van schrijven werd het Gemeenschappelijk Standpunt conform artikel 15 reeds tweemaal geëvalueerd. COARM werd in 2011 belast met een eerste herziening, waarop de Raad in 2012 een voorlopige conclusie vaststelde.⁷⁵ Daarin erkende de Raad dat er nog vooruitgang geboekt kon worden ter implementatie van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 in de toenmalige vorm.⁷⁶ De formele beëindiging van de herziening sleepte echter aan omwille van de grote verschillen in het wapenuitvoerbeleid van EU-lidstaten naar landen die ten gevolge van de Arabische Lente verwickeld raakten in revolutie en conflict.⁷⁷ Uiteindelijk werd de eerste herziening besloten met een reeks conclusies in 2015 waarin de steun van de EU voor het ATT wordt benadrukt en COARM wordt belast met een tweede herziening in 2018.⁷⁸

Net zoals de eerste werd ook deze herziening, overigens de meest recente ontwikkeling van het Europees regelgevend kader, beïnvloed door het contrasterende wapenuitvoerbeleid van de EU-lidstaten naar het Midden-Oosten. Vooral het huidige Jemenitische conflict en de aanhoudende wapenuitvoer van sommige lidstaten naar kopstukken Saoedi-Arabië en de VAE bemoeilijkte het bereiken van formele conclusies.⁷⁹ Desalniettemin werd de tweede herziening in 2019 gefinaliseerd, waarin de Raad de convergentie van het uitvoerbeleid wederom vooropstelt.⁸⁰ Ditmaal echter wordt er voor

⁷² Een gemeenschappelijk standpunt is immers geen rechtshandeling in de zin van artikel 288 VWEU, en artikel 24, eerste lid VEU bepaalt dat er geen wetgevingshandelingen gesteld worden in het kader van het GBVB.

⁷³ S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 63.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Conclusies van de Raad betreffende de herziening van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, 19 november 2012, Brussel, COARM 245, 16373/12.

⁷⁶ *Ibid.*, 2-3.

⁷⁷ D. COPS en N. DUQUET, *supra* vn. 69, 5.

⁷⁸ Conclusies van de Raad betreffende de herziening van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB betreffende wapenuitvoer en de implementatie van het Wapenhandelsverdrag (ATT), 25 juli 2015, Brussel, COARM 174, 10900/15, paragraaf 6-10.

⁷⁹ D. COPS en N. DUQUET, *supra* vn. 69, 6-7.

⁸⁰ Conclusies van de Raad betreffende de herziening van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van 8 december 2008 betreffende de controle van wapenuitvoer, 16 september 2019, Brussel, COARM 154, 12195/19, paragraaf 1.

het eerst verwezen naar de “essentiële bijdrage van een verantwoordelijk wapenuitvoerbeleid voor de internationale vrede en veiligheid evenals de naleving van mensenrechten en internationaal humanitair recht”, wat begrepen moet worden in context van de situatie in Jemen.⁸¹ Een andere primeur is de expliciete amendering van het Gemeenschappelijk Standpunt op basis van *Besluit 2019/1560/GBVB*.⁸² Zo werd er een paragraaf toegevoegd aan artikel 1 waarin de EU-lidstaten aangemoedigd worden om afgeleverde uitvoervergunningen te herbekijken bij de beschikbaarheid van nieuwe relevante informatie, en bepaalt artikel 15 voortaan dat een volgende herziening zal plaatsvinden over 5 jaar (lees: in 2024).⁸³

Samenvattend kan er gesteld worden dat de EU in het kader van het GBVB al bijna 30 jaar een harmonisatie van het wapenuitvoerbeleid van de EU-lidstaten nastreeft. Deze doelstelling van harmonisatie lijkt echter zowel op papier als in de praktijk te zijn afgezwakt naar louter een convergentie van het wapenuitvoerbeleid. Op papier is het regelgevend Europees kader namelijk al meer dan 20 jaar min of meer hetzelfde, met uitzondering van de bescheiden substantiële wijzigingen door de intrede van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 en de herzieningen daarvan in 2015 en 2019. Ook in de praktijk wordt duidelijk dat het huidige kader niet steeds een effectief middel is om een gemeenschappelijk wapenuitvoerbeleid na te streven. Zo tonen verschillende studies inderdaad aan dat de implementatie van de Europese Gedragscode leidde tot een vermindering van wapenuitvoer naar landen die niet voldoen aan de minimumstandaarden, maar toch getuigt de tweespalt in Europese wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië en de controverse daarrond van de wisselende effectiviteit van het huidige kader ten opzichte van het nagestreefde doel.⁸⁴ Deze tweespalt verwijst naar de discrepantie in nationaal wapenuitvoerbeleid ten opzichte van Saoedi-Arabië, waarbij sommige uitvoerders de export verminderden (Duitsland, Vlaanderen), terwijl anderen ‘*business as usual*’ blijven voeren (VK, Wallonië).⁸⁵ Naast een klaarblijkelijk horizontaal contrast in de praktijk tussen de EU-lidstaten is het nationaal wapenuitvoerbeleid dus evenmin een weerspiegeling van het normatief EU-discours in de verticale dimensie.⁸⁶ De gevolgen van dit verdeeld Europees draagvlak zijn tweevoudig. Ten eerste worden beslissingen inzake het wapenuitvoerbeleid door het gebrek aan een gedeeld perspectief opnieuw genomen op het nationale niveau, wat een belemmering betekent van de progressie naar een

⁸¹ *Ibid.*, paragraaf 2.

⁸² Besluit 2019/1560/GBVB van de Raad van 16 september 2019 tot wijziging van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, *P.B.* 17 september 2019, L239.

⁸³ *Ibid.*, artikel 1, paragraaf 1, 7.

⁸⁴ M. BROMLEY en M. BROZSKA, Towards a Common, Restrictive EU Arms Export Policy? The Impact of the EU Code of Conduct on Major Conventional Arms Exports, *European Foreign Affairs Review* 2011, vol. 13, nr. 3, 333-356; J. ERICKSON, Market Imperative Meets Normative Power: Human Rights and European Arms Transfer Policy, *European Journal of International Relations* 2011, vol. 19, nr. 2, 218.

⁸⁵ D. COPS en N. DUQUET, *supra* vn. 69, 6.

⁸⁶ *Ibid.*, 9.

gemeenschappelijk beleid. Ten tweede kan worden vastgesteld dat de initiatieven van burgerlijke of maatschappelijke actoren, parallel aan deze inkrimping van het Europese *level playing field*, evenzeer geheroriënteerd worden naar de nationale sfeer.⁸⁷ Een treffend voorbeeld daarvan in het kader van deze masterproef is de procesvoering rond wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië bij nationale gerechtelijke instanties.

2.3. Tussenbesluit

Er kan besloten worden dat er zowel in de internationale als in de Europese dimensie sprake is van een incrementele regelgevende tendens. Daarin kan een functionalistische opvatting van het recht worden herkend, waarbij het recht wordt aangepast aan de noden van de samenleving. In beide dimensies is er overigens sprake van een incrementele bindende tendens. Zo was de regelgeving in de internationale dimensie historisch gestoeld op *soft-law*, maar betekende de aanneming van het ATT een mijlpaal in de totstandkoming van bindende internationale regelgeving. Wat de Europese dimensie betreft werd er geëvolueerd van een politiek bindende overeenkomst naar het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944. Het initiële succes van de poging tot een 'Europeanisatie' van het nationale wapenuitvoerbeleid dreigt echter overschaduwd te worden door de tweespalt in het Europese wapenuitvoerbeleid naar Saoedi-Arabië en de controverse daarrond.

In het eerstvolgende hoofdstuk wordt de Belgische nationale wetgeving inzake wapenhandel beschreven, evenals de toepassing daarvan in de Belgische rechtspraak. Hetzelfde geldt voor de Britse wetgeving en rechtspraak in het daaropvolgende hoofdstuk. Beide hoofdstukken worden in casusvorm beschreven met aandacht voor historische en economische factoren, en met verschillende incrementele tendensen als rode draad.

⁸⁷ *Ibid.*, 7.

Hoofdstuk 3. Belgische wetgeving en rechtspraak

Dit hoofdstuk heeft vijf onderdelen. In het eerste onderdeel wordt de ontwikkeling van de Belgische wetgeving inzake wapenhandel met inbegrip van de historische en economische context geïllustreerd als een incrementele communautaire tendens, waarbij er vervolgens wordt ingezoomd op verschillende deelaspecten van de huidige Waalse wetgeving. In de daaropvolgende onderdelen komen achtereenvolgens de beoordelingen van ontvankelijkheid, de beoordelingen inzake de betrouwbaarheid van vergunningsdossiers en de beoordelingen ten gronde zoals gesteld in de geselecteerde Belgische rechtspraak aan bod. Ook deze onderdelen worden geïllustreerd als incrementele tendensen. Dit hoofdstuk wordt besloten met een tussenbesluit.

3.1. Wetgeving in historische en economische context: incrementele communautaire tendens

Vanuit een rechtshistorisch perspectief was de *Wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie* de eerste Belgische wetgeving die specifiek gericht was op de handel in wapens.⁸⁸ Daarvoor vielen wapens onder de brede juridische noemer van goederen en werd wapenhandel bijgevolg geregeld door wetgeving betreffende de handel in goederen volgens het principe van de vrije markt.⁸⁹ Aanleiding voor het ontwerpen van specifieke wetgeving voor de handel in wapens waren de conclusies van de parlementaire onderzoekscommissie die opgericht werd in 1987 ten gevolge van verschillende schandalen door Belgische wapenhandel met landen (Nigeria en Iran) waarop een wapenembargo van toepassing was.⁹⁰

De verwijzing naar 'Belgische wapenhandel' als een eenvormig geheel is echter geen accurate weerspiegeling van de economische realiteit, gezien de regionale dualiteit van de bedrijvigheid in Wallonië en Vlaanderen. Waar er in Wallonië voornamelijk afgewerkte traditionele wapens geproduceerd worden, zoals conventionele vuurwapens of (onderdelen van) gepantserde voertuigen of gevechtsvliegtuigen, worden in Vlaanderen veeleer hoogtechnologische apparaten en onderdelen vervaardigd zoals radars en

⁸⁸ Wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van (en de bestrijding van illegale handel in) wapens, munitie en speciaal (voor militair gebruik of voor ordehandhaving) voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, *B.S.* 10 september 1991.

⁸⁹ Wet van 30 juni 1931 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen, gewijzigd bij de wet van 30 juli 1934; Wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen en de daaraan verbonden technologie, *B.S.* 27 oktober 1962.

⁹⁰ Parlementair onderzoek naar de Belgische leveringen van wapens en munitie aan landen die in een gewapend conflict verwickeld zijn of waartegen een wapenembargo geldt, *Parl.St.* Kamer 1988-1989, nr. 137/6.

beeldschermen.⁹¹ Dat Waalse bedrijven afgewerkte producten kunnen leveren wordt overigens weerspiegeld in de omvang van de Waalse wapenuitvoer, dat met een aandeel van driekwart van het geheel het leeuwendeel behelst van de Belgische wapenhandel.⁹² Voorts is het grootste deel van de Waalse wapenuitvoer (65-80%) bestemd voor eindgebruikers in het Midden-Oosten, terwijl de meeste producten van Vlaamse makelij (85%) verscheept worden naar industrieën in Europa en Noord-Amerika om daar geïntegreerd te worden in afgewerkte wapensystemen.⁹³ Zowel wat de aard van de productie als wat de uitvoer betreft bestaan er dus grote verschillen tussen deze twee regio's.

Een blik op de geschiedenis van de Belgische wapenindustrie kan een verklaring bieden voor deze duale verhouding. Vanuit historisch perspectief werden er namelijk reeds vuurwapens geproduceerd in Waalse steden sinds de 16de eeuw en verschillende Waalse wapenfabrieken fuseerden in 1899 tot de *Fabrique Nationale d'Armes de Guerre Herstal* (FN Herstal), nog steeds de grootste Waalse wapenproducent en het symbool van de Waalse wapenindustrie.⁹⁴ Door de combinatie van een interne afzetmarkt in de vorm van het Belgische leger en de stijgende defensiebudgetten tijdens de Koude Oorlog kon FN Herstal, en bij uitbreiding de Waalse wapenindustrie, zich ontplooiën tot een speler op wereldniveau.⁹⁵ Na de Koude Oorlog ontstond er naast de vraag voor traditionele wapens ook een afzetmarkt voor hoogtechnologische producten met militaire doeleinden, waardoor de Vlaamse wapenindustrie zich eveneens kon ontwikkelen en de Belgische wapenindustrie diversifieerde.⁹⁶ Op het moment van schrijven bieden 71 bedrijven werkgelegenheid aan meer dan 12,000 personen in de Belgische wapenindustrie, waarvan de meesten werkzaam zijn in Wallonië.⁹⁷ De grote regionale verschillen in de Belgische wapenhandel, zoals ingebed door deze historische en economische factoren, zorgden er echter voor dat een uniforme nationale wetgeving leed aan communautaire groeipijnen.

De uitvoering van de wet van 5 augustus 1991 werd namelijk geplaagd door een politieke crisis veroorzaakt door het regionale verschil in prioriteiten, zijnde Waalse economische belangen tegenover Vlaamse ethische overwegingen met betrekking tot een wapenlevering aan Saoedi-Arabië in 1991, wat aanleiding gaf tot een impliciete regionalisering van de federale bevoegdheid tot vergunningverlening.⁹⁸ De impliciete regionalisering hield in dat

⁹¹ N. DUQUET, *Business as Usual? Assessing the Impact of the Arab Spring on European Arms Export Control Policies*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2014, 41.

⁹² *Ibid.*

⁹³ G. GOURDIN, D. COPS, en N. DUQUET, *Wapenexportcontrole in België. Gelijkenissen en Verschillen*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2017, 17.

⁹⁴ N. DUQUET, *supra* vn. 91, 41; C. STIERNON, *Panorama de l'Industrie de l'Armement en Belgique*, Brussel, GRIP, 18 juli 2018, 3.

⁹⁵ N. DUQUET, *supra* vn. 91, 41.

⁹⁶ G. GOURDIN, D. COPS, en N. DUQUET, *supra* vn. 93, 11.

⁹⁷ C. STIERNON, *supra* vn. 94, 2-3.

⁹⁸ S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 96-97.

er een *praeter lege*-systeem werd toegepast waarbij Franstalige en Nederlandstalige ministers de vergunningsaanvragen uit hun respectievelijke taalgebieden behandelden.⁹⁹

Ondanks deze impliciete regionalisering van de bevoegdheid tot vergunningverlening was het België als federale staat die in 2002 kritiek kreeg van de EU omdat de minimumcriteria van de Europese Gedragscode niet nageleefd werden bij een wapenlevering naar Nepal, waardoor de wet van 5 augustus 1991 gewijzigd werd door de *Wet van 25 maart 2003* en de *Wet van 26 maart 2003*.¹⁰⁰ In navolging van de 'Nepalcrisis' werd de regionalisering van de bevoegdheid tot het afleveren van uitvoervergunningen geformaliseerd door de *Bijzondere wet van 12 augustus 2003 tot wijziging van de Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen*, opdat federale aansprakelijkheid voor zulke incidenten in de toekomst vermeden kon worden.¹⁰¹ Concreet betekende dit dat ieder gewest voortaan van rechtswege bevoegd was voor de vergunningsaanvragen uit de respectievelijke gebieden, waarbij de Bijzondere wet van 12 augustus 2003 een zekere coherentie trachtte te bewaren door de naleving van de criteria uit de Europese Gedragscode door alle gewesten voorop te stellen.¹⁰² Zodoende werd er aan de politieke en niet-bindende Europese Gedragscode juridische waarde ontleend volgens het Belgisch recht.¹⁰³ Nog met het oog op coherentie werd het *Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest* in 2007 gesloten, dat de samenwerking regelt tussen enerzijds de federale regering en de regionale vergunningsdiensten en anderzijds tussen de regionale vergunningsdiensten onderling.¹⁰⁴

Pas na verdere ontwikkelingen op Europees niveau zouden de gewesten specifieke communautaire wetgeving inzake wapenhandel uitvaardigen.¹⁰⁵ Deze ontwikkelingen betroffen de totstandkoming van bepaalde Europese richtlijnen die conform artikel 288 VWEU omgezet moesten worden in nationale wetgeving.¹⁰⁶ Omwille van deze impulsen introduceerde het Waalse gewest het *decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer*,

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Wet van 25 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, *B.S.* 7 juli 2003; Wet van 26 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, *B.S.* 7 juli 2003.

¹⁰¹ Bijzondere wet van 12 augustus 2003 tot wijziging van de Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, *B.S.* 20 augustus 2003.

¹⁰² S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 98.

¹⁰³ G. GOURDIN, D. COPS, en N. DUQUET, *supra* vn. 93, 24.

¹⁰⁴ Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk gewest, met betrekking tot de invoer, uitvoer en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie alsook van producten en technologieën voor dubbel gebruik, *B.S.* 20 december 2007.

¹⁰⁵ S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 99.

¹⁰⁶ *Inter alia*: Richtlijn 2008/51/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2008 tot wijziging van Richtlijn 91/477/EG van de Raad inzake de controle op de verwerving en het voorhanden hebben van wapens, *P.B.* 8 juli 2008, L179; Richtlijn 2009/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 mei 2009 betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de gemeenschap, *P.B.* 10 juni 2009, L146.

uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten, dat het huidige referentiekader vormt voor de Waalse wapenhandel.¹⁰⁷ Anders dan het Vlaamse decreet, dat een geheel nieuw regelgevend kader invoerde, betekende het Waalse wapenhandelsdecreet naast de omzetting van de Europese richtlijnen grotendeels een voortzetting van bestaande praktijken en dus een inhoudelijke overname van de wet van 5 augustus 1991.¹⁰⁸ De intrede van het Waalse wapenhandelsdecreet werd echter overschaduwed door een zoveelste controversiële wapenlevering (aan Libië ditmaal), wat leidde tot de vernietiging van twee artikels van het Waalse wapenhandelsdecreet door het Grondwettelijk Hof en bijgevolg ook tot een wijziging van de vergunningsprocedure (*infra* 3.3.).¹⁰⁹ Ten slotte wordt volledigheidshalve in voetnoot nog verwezen naar de twee uitvoeringsbesluiten van het Waalse wapenhandelsdecreet.¹¹⁰ De regionale dualiteit in de productie en uitvoer van Belgische wapens wordt dus weerspiegeld in het wetgevend kader, dat ten gevolge van een incrementele communautaire tendens eveneens een regionale specificiteit kent. In wat volgt worden enkele deelaspecten van het Waalse wapenhandelsdecreet verder toegelicht, zoals de vergunningverlener en de vergunningsvoorwaarden, evenals de wijze van rechtelijke toetsing.

3.1.1. Vergunningverlener

Artikel 14, eerste lid van het Waalse wapenhandelsdecreet bepaalt dat de Waalse regering de vergunningen verstrekt volgens een door haar vastgestelde procedure. In de praktijk bestaan er op basis van de gevoeligheid van de vergunningsaanvraag echter drie verschillende procedures, waarin telkens een andere vergunningverlener bevoegd is.¹¹¹ Voorafgaand aan elk van deze procedures zal de *Direction des Licences d'Armes* (DLA) consequent een administratieve en technische analyse uitvoeren. Een eerste procedure betreft de 'eenvoudige dossiers' (uitvoer naar EU- of NAVO-lidstaten), die rechtstreeks door de DLA worden behandeld. Bij 'gevoelige dossiers' (niet-Westerse landen) zal de dienst *Wallonie-Bruxelles International* na een politieke evaluatie een niet-bindend advies opstellen, waarna de Waalse minister-president de finale beslissing neemt. De 'zeer gevoelige dossiers' (gevoelige bestemming of product) worden voor een niet-bindend advies voorgelegd aan de Adviescommissie (*Commission d'avis sur les licences*

¹⁰⁷ Decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten, *B.S.* 21 juni 2012.

¹⁰⁸ S. DEPAUW en J. SENIORA, "Het Juridisch Kader voor Buitenlandse Wapenhandel in België" in T. BAUM, S. DEPAUW en N. DUQUET (eds.), *Belgische Wapenhandel, een Politiek, Economisch en Ethisch Hangijzer*, Leuven, Acco, 2014, (71) 81.

¹⁰⁹ Grondwettelijk Hof, 19 december 2013, nr. 169/2013.

¹¹⁰ Besluit van de Waalse Regering tot uitvoering van het decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten, wat de certificeringsmaatregelen betreft, *B.S.* 23 mei 2013; Besluit van de Waalse Regering tot uitvoering van het decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten, wat de overdrachtsvergunningen betreft, *B.S.* 23 mei 2013.

¹¹¹ G. GOURDIN, D. COPS, en N. DUQUET, *supra* vn. 93, 31-33.

d'exportation d'armes), die overigens de enige van de vermelde organen is met een juridische verankering in het Waalse wapenhandelsdecreet. Artikel 19 van het Waalse wapenhandelsdecreet bepaalt dat dit advies gebaseerd moet zijn op een geostrategische, ethische en economische analyse, waarna ook hier de Waalse minister-president een besluit neemt over het al dan niet afleveren van de vergunning.¹¹² De wapenuitvoervergunningen die het voorwerp uitmaken van de geselecteerde Belgische rechtspraak werden allen afgeleverd in het kader van de 'zeer gevoelige dossiers' door de Waalse minister-president als vergunningverlener aan de Waalse bedrijven FN Herstal, CMI Defence (John Cockerill) en Mecar.

Dat de Waalse minister-president de finale beslissing neemt over het al dan niet afleveren van wapenuitvoervergunningen impliceert dat hij de eindverantwoordelijkheid draagt. Hieruit volgt dat de betwisting van wapenuitvoervergunningen betekent dat er bestuurshandelingen van de Waalse regering worden aangevochten. Een element dat de controverse rondom Waalse wapenuitvoervergunningen versterkt is het feit dat het Waalse gewest in 1997 het eigenaarschap van de grootste Waalse wapenproducent, FN Herstal, volledig heeft overgenomen.¹¹³ Er wordt dus niet zomaar een bestuurshandeling van de Waalse regering aangevochten, maar een bestuurshandeling waarmee de Waalse regering de eigen economische belangen nastreeft. In de eerste plaats gaat het dan over de tewerkstelling van meer dan 1,300 personen bij FN Herstal, maar ook andere economische belangen zoals het bruto binnenlands product van het Waalse gewest kunnen relevant zijn.¹¹⁴ Met betrekking tot deze dubbele hoedanigheid van de Waalse regering als vergunningverlener enerzijds en begunstigde van die vergunningen als wapenproducent anderzijds, wordt de term 'belangenconflict' in het politieke discours niet geschuwd.¹¹⁵

Wanneer de vraag wordt gesteld in welke mate de wapenproducent en de vergunningverlener strafrechtelijk aansprakelijk zijn indien de uitgevoerde wapens gebruikt worden voor schendingen van het IHR of voor interne repressie, kan deze dubbele hoedanigheid bijkomende vraagstukken opleveren.¹¹⁶ In verschillende publicaties wordt er namelijk verwezen naar jurisprudentie op basis van het internationaal en het nationaal recht die een precedentswaarde kunnen hebben voor de Waalse wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië in het kader van het conflict in Jemen. Zo wordt er in de internationale dimensie op basis van rechtspraak door verschillende *ad hoc*-tribunalen vastgesteld dat agenten van ondernemingen die recent wapens uitvoerden naar Saoedi-Arabië onder bepaalde voorwaarden volgens het internationaal strafrecht aansprakelijk gesteld zouden kunnen

¹¹² G. GOURDIN, D. COPS, en N. DUQUET, *supra* vn. 93, 31-33.

¹¹³ *Ibid.*, 10.

¹¹⁴ A. VERSTRAETE, "Van Fabrikant van Duitse Geweren tot Kiezel in de Schoen van de Waalse Regering: Het Verhaal van FN Herstal", *VRT NWS*, 8 mei 2019; C. STIERNON, *supra* vn. 94, 3.

¹¹⁵ X, "De Croo: 'We hebben geen jobs nodig waar bloed aan hangt'", *De Standaard*, 8 mei 2019.

¹¹⁶ C. SCHLIEMANN en L. BRYK, *supra* vn. 12, 11.

worden voor medeplichtigheid aan oorlogsmisdaden.¹¹⁷ In dit verband werd er door een gezamenlijke actie van verschillende ngo's in december 2019 overigens een communicatie overgemaakt aan het Parket van de Aanklager van het Internationaal Strafhof, waarin een onderzoek gevraagd wordt naar de mogelijke betrokkenheid van economische en politieke actoren in de vermoedelijke oorlogsmisdaden van de Saoedi-Arabische coalitie in Jemen en de daaruit volgende eventuele strafrechtelijke aansprakelijkheid.¹¹⁸ Wat de nationale dimensie betreft wordt er enerzijds melding gemaakt van aanhangige rechtszaken in Frankrijk en Italië betreffende de strafrechtelijke aansprakelijkheid van vergunningsautoriteiten en ondernemingsagenten in verband met de uitvoer van wapens waarmee vermoedelijke oorlogsmisdaden werden gepleegd, en anderzijds van een Duitse case waarin werknemers van een onderneming in eerste aanleg schuldig werden bevonden aan een schending van de Duitse wetgeving inzake wapenuitvoer.¹¹⁹ Vertaald naar de Belgische context moet er vooreerst de vraag gesteld worden in welke mate deze precedentswaarden inhoudelijk overeenstemmen met de Waalse wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië in het kader van het conflict in Jemen. Indien er sprake is van een overeenkomst in feiten en recht, en deze internationale en nationale jurisprudentie werkelijk een precedentswaarde hebben voor de Waalse wapenuitvoer ter zake, dan kan de bijkomende vraag gesteld worden wat de hypothetische implicaties van de dubbele hoedanigheid van de Waalse regering in deze context zijn.¹²⁰ Omgekeerd kan evenzeer de vraag gesteld worden wat de mogelijke consequenties van een negatieve beoordeling van Waalse wapenuitvoervergunningen in de Belgische rechtspraak betekent voor de Waalse regering in de hoedanigheid van wapenproducent.

3.1.2. Vergunningsvoorwaarden

Wat de voorwaarden voor het afleveren van wapenuitvoervergunningen betreft, werden de minimumcriteria uit het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 overgenomen in artikel 14, eerste lid van het Waalse wapenhandelsdecreet. Daarbij maakte het Waalse gewest overigens toepassing van artikel 3 van het Gemeenschappelijk Standpunt wat bepaalt dat de lidstaten restrictievere regels mogen toepassen, door de bescherming van Belgische of Waalse belangen en de inzet van kindsoldaten toe te voegen aan de minimumcriteria die als weigeringsgrond kunnen dienen.¹²¹ De meest relevante vergunningsvoorwaarden in de geselecteerde Belgische rechtspraak zijn het tweede en het

¹¹⁷ L. BRYK en M. SAAGE-MAAB, Individual Criminal Liability for Arms Exports under the ICC Statute, *Journal of International Criminal Justice* 2019, vol. 17, nr. 5, 1136-1137.

¹¹⁸ EUROPEAN CENTER FOR CONSTITUTIONAL AND HUMAN RIGHTS e.a., *Made in Europe, Bombed in Yemen: How the ICC Could Tackle the Responsibility of Arms Exporters and Government Officials*, ECCHR, 2019, 1.

¹¹⁹ C. SCHLIEMANN en L. BRYK, *supra* vn. 12, 16-17.

¹²⁰ Met andere woorden, in het geval dat er valide precedents bestaan waarbij de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een wapenproducent wordt vastgesteld, welke betekenis hebben deze precedents dan voor de vergunningverlener indien deze in essentie dezelfde entiteit is als de wapenproducent?

¹²¹ S. DEPAUW en J. SENIORA, *supra* vn. 108, 90.

zesde criterium van artikel 14 van het Waalse wapenhandelsdecreet.¹²² Daarnaast is het Waalse gewest gebonden door de verdragsrechtelijke verplichtingen van België, zoals de internationale verplichtingen in het kader van het ATT.

3.1.3. *Rechtelijke toetsing*

Daar het Waalse wapenhandelsdecreet geen rechtscollege expliciet aanduidt is de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State bevoegd om uitspraak te doen over een geschil betreffende de beslissing van de Waalse minister-president tot aflevering van een wapenuitvoervergunning, op grond van artikel 14, eerste lid van de gewijzigde *Wetten op de Raad van State gecoördineerd op 12 januari 1973*.¹²³ Wat de vergunningen voor wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië betreft werden de beslissingen van de Waalse minister-president aangevochten door verschillende ngo's (CNAPD, LDH en Vredesactie) bij de Raad van State op basis van drie te onderscheiden procedures.¹²⁴

Ten eerste werden er door de ngo's 14 vorderingen tot schorsing aanhangig gemaakt volgens de procedure van het administratieve kortgeding, die door de Raad van State beoordeeld werden op 6 maart 2018.¹²⁵ Later werden 10 van deze vorderingen op grond van een bijkomend rechtsmiddel opnieuw aanhangig gemaakt en beoordeeld in evenveel bijkomende arresten op 29 juni 2018, waardoor er in totaal 24 relevante arresten gewezen werden in 2018. Ten tweede werden vijf van deze vorderingen tot schorsing op grond van een verzoek tot voortzetting van de procedure en een beroep tot nietigverklaring door de ngo's opnieuw aangebracht bij de Raad van State in 2019, waardoor er in totaal vijf relevante arresten werden gewezen op 14 juni 2019. De verhouding tussen de arresten uit 2018 en 2019 wordt weergegeven in bijlage 3. Ten derde werd in 2020 de procedure van uiterst dringende noodzakelijkheid aangewend om de vordering tot schorsing van een reeks andere vergunningen in te stellen.¹²⁶

Elk van deze vorderingen tot schorsing of beroepen tot nietigverklaring werden aanhangig gemaakt door middel van een verzoekschrift. De ontvankelijkheid van deze verzoekschriften werd door de Raad van State beoordeeld op basis van de respectievelijke

¹²² Het tweede criterium bepaalt dat uitvoervergunningen geweigerd dienen te worden indien er een risico bestaat dat de wapens gebruikt kunnen worden voor ernstige schendingen van het IHR, en het zesde criterium stelt dat er rekening gehouden moet worden met de eerbiediging van het internationaal recht door het bestemmingsland.

¹²³ Gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 op de Raad van State, *B.S.* 21 maart 1973; Wet van 19 januari 2014 houdende hervorming van de bevoegdheid, de procedureregeling en de organisatie van de Raad van State, *B.S.* 3 februari 2014.

¹²⁴ Vredesactie was enkel betrokken bij de procesvoering in 2020, maar dit onderscheid wordt in de rest van de masterproef niet gemaakt.

¹²⁵ Deze vorderingen tot schorsing hadden betrekking op een reeks vergunningen verleend door de Waalse minister-president in 2017 met FN Herstal en CMI Defence (John Cockerill) als begunstigden.

¹²⁶ Met de procedure van uiterst dringende noodzakelijkheid werd de schorsing verzocht van vergunningen verleend door de Waalse minister-president in december 2019 met FN Herstal, CMI Defence (John Cockerill) en Mecar als begunstigden.

procedure waarmee de verzoekschriften aanhangig werden gemaakt. In het volgende onderdeel van dit hoofdstuk worden deze beoordelingen van ontvankelijkheid beschreven.

3.2. Ontvankelijkheid: incrementele receptieve tendens

De beoordelingen van de Raad van State inzake de ontvankelijkheid van de verzoekschriften kunnen best beschreven worden als gekenmerkt door een incrementele receptieve tendens. Daarmee wordt bedoeld dat de beoordelingen gradueel evolueerden van een initiële terughoudendheid tot het ontvankelijk verklaren van de verzoekschriften naar een uiteindelijke receptieve houding ten aanzien van de vorderingen of beroepen. In wat volgt wordt dit geïllustreerd aan de hand van de argumentatie van de partijen en de uiteindelijke beoordelingen in de drie verschillende procedures.

3.2.1. Administratieve kortgeding of bijkomend rechtsmiddel (2018)

De ontvankelijkheid van een verzoekschrift in de procedure van het administratieve kortgeding vereist enerzijds een ontvankelijk voorwerp en anderzijds een spoedeisend element. De beoordelingen van de Raad van State met betrekking tot beide aspecten tonen een initiële terughoudendheid aan, hoewel er vier verzoekschriften wel degelijk ontvankelijk werden verklaard.

Wat de ontvankelijkheid van het voorwerp betreft, werd er door de Waalse regering met betrekking tot de meeste verzoekschriften verwezen naar het beginsel dat een verzoekschrift niet ontvankelijk kan zijn indien daarin de schorsing van verschillende administratieve akten wordt gevorderd zonder dat er een verband bestaat tussen deze akten.¹²⁷ Zij stelden in verwijzing naar de verzoekschriften van de ngo's waarin de schorsing van verschillende wapenuitvoervergunningen tezamen werden gevorderd dat de eventuele schorsing van de ene vergunning niet automatisch de consequentie zou hebben dat ook de andere vergunning zou moeten worden opgeschort. De argumentatie van de ngo's hieromtrent wordt niet weergegeven in de arresten, maar dat de betwiste vergunningen meestal betrekking hadden op goederen uit dezelfde categorie van de Europese militaire lijst kan een verklaring bieden voor het vermeende verband.¹²⁸ Over een viertal verzoekschriften oordeelde de Raad van State echter dat, na raadpleging van de vertrouwelijke vergunningsdossiers, het verband tussen de vergunningen bewezen werd geacht en het voorwerp van het verzoekschrift bijgevolg ontvankelijk kon worden

¹²⁷ Raad van State, 6 maart 2018, nrs. 240.897, 240.898, 240.901, 240.903, 240.905, 240.906, 240.907, 240.908, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV, A.

¹²⁸ Daarnaast dient er gewezen worden op de handhaving van de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers door de Raad van State (*infra* 3.3.), waardoor de ngo's geen toegang hadden tot de specifieke informatie die hun argument inzake een mogelijke connectie tussen de vergunningen had kunnen staven.

verklaard.¹²⁹ Ten aanzien van de andere verzoekschriften was de Raad van State echter terughoudend, en werd er geoordeeld dat het verband tussen de verschillende vergunningen in hetzelfde verzoekschrift niet kon worden aangetoond.¹³⁰ Deze vorderingen tot schorsing werden daarom enkel ontvankelijk verklaard voor wat betreft de eerstgenoemde vergunning in het verzoekschrift.

Inzake het spoedeisende element verdedigden de ngo's het standpunt dat de uitvoering van de betwiste vergunningen het risico inhield op onomkeerbare schade door onder meer het mogelijke gebruik van de uitgevoerde wapens in het kader van een gewapend conflict en voor schendingen van het IHR.¹³¹ Zij argumenteerden dat het gevaar hiervan ernstig en onherroepelijk is, en dat het spoedeisende element dus vervuld is ter voorkoming van deze schade. De ingeroepen urgentie door de ngo's werd niet gecontesteerd door de vertegenwoordiging van de Waalse regering. De Waalse regering stelde echter wel vast dat sommige vergunningen die het voorwerp uitmaakten van de verzoekschriften reeds volledig uitgevoerd waren ten tijde van de procesvoering, en dat er wat deze vergunningen betreft dus geen voorwerp meer bestond.¹³² De Raad van State volgde de Waalse regering hierin en oordeelde dat er met betrekking tot deze vergunningen niet langer sprake was van een voorwerp van procesvoering.¹³³ Daarom werd er in deze verzoekschriften enkel nog geprocedeerd over de vergunningen die nog niet werden uitgevoerd.

Toen de verzoekschriften op grond van een bijkomend rechtsmiddel enkele maanden later volgens dezelfde procedure opnieuw aanhangig werden gemaakt gaf de Waalse regering te kennen dat er in de tussentijd verschillende andere vergunningen reeds volledig uitgevoerd werden.¹³⁴ Wat de Waalse regering betrof was de procesvoering daarom ontdaan van haar voorwerp omdat een eventuele opschorting van een vergunning die reeds uitgevoerd is geen betekenis zou kunnen hebben. De Raad van State stemde hiermee in en stelde overigens vast dat de volledige uitvoering van een vergunning ervoor zorgt dat het spoedeisende element van de procedure van het administratieve kortgeding niet vervuld is, zoals vereist door artikel 17, eerste lid, 1° van de wetten op de Raad van State.¹³⁵ De consequente aansluiting van de Raad van State bij de argumentatie van de Waalse regering wanneer het gaat over vergunningen die reeds zijn uitgevoerd is derhalve een wederkerende indicatie van de terughoudendheid.

¹²⁹ Raad van State, 6 maart 2018, nrs. 240.897, 240.901, 240.906, 240.907, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV, B.

¹³⁰ *Ibid.* nrs. 240.898, 240.903, 240.905, 240.908, IV, B.

¹³¹ *Ibid.* nrs. 240.897, 240.898, 240.899, 240.900, 240.901, 240.902, 240.903, 240.904, 240.905, 240.906, 240.907, 240.908, 240.909, 240.910.

¹³² *Ibid.* nrs. 240.898, 240.899, 240.901, 240.902, 240.903, V.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Raad van State, 29 juni 2018, nrs. 242.022, 242.026, 242.027, 242.028, 242.031, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.1; *Ibid.*, nr. 242.024, V.

¹³⁵ *Ibid.*, nrs. 242.022, 242.026, 242.027, 242.028, 242.031, V.2; *Ibid.*, nr. 242.024, V.

De terughoudendheid is echter niet absoluut, aangezien de Raad van State met betrekking tot vergunningen die op het moment van procesvoering in uitvoering waren oordeelde dat het spoedeisende element hier wel ingevuld was.¹³⁶ De vier verzoekschriften betreffende de vordering tot schorsing die inschakelden in deze laatste situatie voldeden dus zowel aan de voorwaarde van een ontvankelijk voorwerp als aan het spoedeisende element, en werden ontvankelijk verklaard voor behandeling ten gronde op basis van het bijkomende rechtsmiddel.

3.2.2. Verzoek tot voortzetting en beroep tot nietigverklaring (2019)

In de procedure van het verzoek tot voortzetting of het beroep tot nietigverklaring is een spoedeisend element niet vereist, en volstaat de ontvankelijkheid van het voorwerp voor de behandeling van de rechtsmiddelen van het verzoekschrift. Volgens deze procedures beoogden de ngo's de ontvankelijkheid van het voorwerp te beargumenteren waar de Raad van State in 2018 had geoordeeld dat het voorwerp niet of slechts gedeeltelijk ontvankelijk was omdat er enerzijds geen sprake was van een verband tussen meerdere vergunningen in eenzelfde verzoekschrift, en anderzijds omdat bepaalde vergunningen reeds waren uitgevoerd.¹³⁷ Het is opmerkelijk dat de initiële terughoudendheid van de Raad van State in deze arresten verdwenen lijkt te zijn, en er een receptieve houding wordt aangenomen.

Wat het verband tussen meerdere vergunningen in eenzelfde verzoekschrift betreft verwezen de ngo's, net zoals in de procedures uit 2018, op de concrete connecties tussen de specifieke betwiste vergunningen.^{138,139} Het verweer van de Waalse regering was in de eerste plaats gestoeld op dezelfde tegenargumenten als in de zaken uit 2018 (*supra*). Daarnaast verwezen zij naar de arresten uit 2018 als precedenten ter staving van de argumenten tegen een verband tussen de vergunningen.¹⁴⁰ Ditmaal erkende de Raad van State echter het argument van de ngo's dat er wel degelijk sprake was van een verband tussen de vergunningen in dezelfde verzoekschriften en dat zelfs als het verzoekschrift vergunningen met verschillende goederen en met andere bestemmingen behelst, dit niet verhindert dat deze vergunningen op basis van hetzelfde verzoekschrift onderzocht worden.¹⁴¹ Voor bepaalde verzoekschriften was dit wellicht een verrassende beoordeling van de ontvankelijkheid, omdat de Raad van State in 2018 met betrekking tot

¹³⁶ *Ibid.*, nrs. 242.023, 242.025, 242.029, 242.030, VI.

¹³⁷ In essentie gaat hier dus om een beroepsprocedure tegen eerdere arresten van de Raad van State, aangesterkt in de meeste verzoekschriften met een beroep tot nietigverklaring.

¹³⁸ Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, 244.804, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV.1.

¹³⁹ In arrest 244.800 argumenteerden de ngo's bijvoorbeeld dat de vergunningen verleend werden op grond van dezelfde beslissing ten aanzien van dezelfde onderneming (FN Herstal), in respons op aanvragen ingediend op dezelfde dag, dat deze aanvragen geëvalueerd werden in dezelfde zitting van de Adviescommissie, dat niets erop wees dat de beslissingen door de Waalse regering genomen werden op basis van verschillende criteria, dat ze beide bestemd waren voor Saoedi-Arabië, en dat ze dezelfde geldigheidsduur hadden.

¹⁴⁰ Raad van State, 6 maart 2018, nrs. 240.898, 240.903, 240.905, 240.908, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV, B.

¹⁴¹ Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, 244.804, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV.2.

verzoekschriften waarin identiek dezelfde vergunningen werden betwist had geoordeeld dat het verband niet kon worden aangetoond.¹⁴² Een mogelijke verklaring voor deze koerswijziging kan gevonden worden in de vermelding van de Raad van State dat er aanwijzingen bestaan dat de informatie die vrijgegeven werd door de Waalse regering onjuist en misleidend was voor de ngo's, en zij dus niet in de gelegenheid waren om zelf het bewijs te leveren ter staving van hun argumenten.¹⁴³ Dit kan er mogelijk toe geleid hebben dat de Raad van State een minder strikte interpretatie en een lagere standaard voor het aantonen van een verband hanteerde in deze procedure ten opzichte van de procedure in 2018.

Inzake de vaststelling dat bepaalde vergunningen reeds volledig uitgevoerd waren ten tijde van de procesvoering argumenteerde de Waalse regering, net zoals in de procedure in 2018, dat het verzoekschrift ontdaan was van haar voorwerp en bijgevolg niet ontvankelijk moest worden verklaard. Parallel met de redenering dat de schorsing van een reeds uitgevoerde vergunning geen betekenis zou hebben argumenteerde de Waalse regering in deze procedure dat een vergunning die reeds voltrokken is niet vatbaar kon zijn voor een beroep tot nietigverklaring.¹⁴⁴ In respons argumenteerden de ngo's dat de vertegenwoordiging van de Waalse regering het voorwerp van het verzoekschrift verwart met het belang ervan.¹⁴⁵ Wat het voorwerp betreft stelden de ngo's dat de uitvoering van een vergunning niet betekent dat het verzoekschrift tot opschorting of vernietiging ontdaan wordt van haar voorwerp, en staven dit met precedents waarbij de Raad van State wapenuitvoervergunningen vernietigde nadat de wapenleveringen reeds uitgevoerd waren naar Libië.¹⁴⁶ Met betrekking tot het belang van het verzoekschrift baseerden de ngo's zich eveneens op deze precedents, waarin een moreel belang bij de eventuele vernietiging van een vergunning een geldige motivering was voor de ontvankelijkheid van het voorwerp van het verzoekschrift. De Raad van State onderschreef de precedentswaarde van haar rechtspraak door het morele belang van de ngo's in het kader van hun sociale doelstellingen te bevestigen, en de verzoekschriften ook ontvankelijk te verklaren voor de reeds uitgevoerde vergunningen.¹⁴⁷

Vergelijkbaar met de beoordeling inzake het verband tussen verschillende vergunningen in eenzelfde verzoekschrift is het opmerkelijk dat de Raad van State ook hier tot een geheel andere conclusie komt dan in 2018. Waar destijds in het geval dat er geen verband werd aangetoond of indien bepaalde vergunningen reeds waren uitgevoerd het verzoekschrift enkel ontvankelijk werd verklaard voor de eerstgenoemde vergunningen, werden ditmaal

¹⁴² *Ibid.*, nrs. 244.800, 244.801.

¹⁴³ *Ibid.*, nrs. 244.800, 244.801, 244.804, IV.2.

¹⁴⁴ *Ibid.*, nrs. 244.802, IV.1.; *Ibid.*, 244.803, V.1.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ Raad van State, 12 maart 2010, nr. 201.855, LDH, CNAPD v. Waals Gewest; RvS 7 april 2011, nr. 212.559, LDH, CNAPD v. Waals Gewest.

¹⁴⁷ Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.802, 244.803, 244.804, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.2.

alle vergunningen in het verzoekschrift ontvankelijk verklaard voor behandeling ten gronde. Dit kan verklaard worden door de meer uitgebreide argumentatie van de ngo's en de verwijzingen naar eerdere rechtspraak van de Raad van State. Verder is het een indicatie van de incrementele receptieve tendens.

3.2.3. Uiterst dringende noodzakelijkheid (2020)

De ontvankelijkheid van de procedure van uiterst dringende noodzakelijkheid wordt in het betreffende arrest beoordeeld op basis van twee elementen.¹⁴⁸ Ten eerste wordt het wettelijke element van uiterste dringendheid getoetst, zoals verankerd in artikel 17, vierde lid van de wetten op de Raad van State, waarmee aangetoond moet worden dat er onherroepelijke schade zou plaatsvinden als de gewone procedure zou worden gevolgd. Daarnaast wordt er verwezen naar het element van '*diligence*', namelijk de zorgvuldigheid van de verzoekende partij.¹⁴⁹ De beoordeling van de Raad van State ten aanzien van beide elementen bevestigt de incrementele receptieve tendens.

In verband met het element van uiterste dringendheid stelden de ngo's dat de dreigende uitvoering van de vergunningen het risico meedraagt van onherroepelijke schade in het kader van de betrokkenheid van Saoedi-Arabië in het conflict in Jemen, en dat de behandeltermijn van het administratieve kortgeding (45 dagen) onverenigbaar is met dit risico.¹⁵⁰ In het tegenargument van de Waalse regering werd er gesteund op de vaststelling dat de ngo's geen enkel bewijs konden aanvoeren dat de vergunningen op een dergelijk korte termijn zouden worden uitgevoerd.¹⁵¹ Toch bevestigde de Raad van State de opvatting van de ngo's dat de dreigende uitvoering van de vergunningen een risico inhield voor onherroepelijke schade, gezien de kritiek van verschillende internationale organisaties betreffende de directe betrokkenheid van Saoedi-Arabië in het conflict in Jemen, meer bepaald dat het niet uitgesloten was dat de wapens gebruikt konden worden in dit conflict of voor interne repressie.¹⁵²

Met betrekking tot het element van zorgvuldigheid concludeerden de ngo's dat hen niet verweten kon worden dat zij niet gehandeld hadden op die manier.¹⁵³ De Waalse regering argumenteerde daarentegen opnieuw dat het gebrek aan concreet bewijs een indicatie was van de gebrekkige zorgvuldigheid van de ngo's.¹⁵⁴ Voor de Raad van State bewees het feit

¹⁴⁸ Raad van State 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, VI.2.

¹⁴⁹ Het element van '*diligence*' verwijst meer bepaald naar de zorgvuldigheid van de verzoekende partij in het aanbrengen van concreet bewijs dat de onherroepelijke schade kan plaatsvinden binnen een tijdspanne die onverenigbaar is met de behandeling van de vordering tot schorsing volgens de procedure van het administratieve kortgeding.

¹⁵⁰ Raad van State 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, VI.1.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*, VI.2.

¹⁵³ *Ibid.*, VI.1.

¹⁵⁴ *Ibid.*

dat de ngo's twee dagen na een mondelinge parlementaire vraag een verzoekschrift indienden echter hun zorgvuldigheid, en gezien de confidentialiteit omtrent de uitvoering van de vergunningen (die overigens effectief uitvoerbaar waren op het moment van de procesvoering) vormde het gegeven dat de ngo's geen concrete bewijsstukken hadden neergelegd geen obstakel.¹⁵⁵ Naast het element van uiterste dringendheid werd derhalve ook de zorgvuldigheid als ingevuld beschouwd, en werd het verzoekschrift voor de procedure van uiterst dringende noodzakelijkheid ontvankelijk verklaard door de Raad van State. Bovendien werd daarmee de terughoudendheid voor het ontvankelijk verklaren van verzoekschriften waarin wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië worden betwist achterwege gelaten, en de incrementele receptieve tendens van de arresten uit 2019 voortgezet.

Hoewel de focus in dit hoofdstuk ligt op de geselecteerde Belgische rechtspraak van de Raad van State is het aangewezen om hier kort te verwijzen naar rechtspraak uit 2020 van de rechtbank van eerste aanleg en het hof van beroep te Brussel.¹⁵⁶ Daarin werd de Belgische staat (Federale Overheidsdienst Financiën) door dezelfde drie ngo's gedagvaard op grond van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, het ATT en de *Algemene wet van 18 juli 1977 inzake douane en accijnzen*.¹⁵⁷ De relevantie van deze verwijzing ligt in de vaststelling dat ook die vorderingen ontvankelijk werden verklaard, waardoor de receptieve tendens niet uitsluitend een kenmerk is van de rechtspraak van de Raad van State.

3.3. Vertrouwelijkheid: beperkte incrementele publieke tendens

In de geselecteerde Belgische rechtspraak wordt er uitsluitend naar de goederen in kwestie verwezen volgens de categorie waartoe ze behoren op basis van de Europese militaire lijst.¹⁵⁸ Het gebrek aan specificiteit van zo'n verwijzing naar de goederen in kwestie, en bij uitbreiding de vertrouwelijkheid van andere informatie in de vergunningsdossiers, werd door de ngo's in de geselecteerde Belgische rechtspraak herhaaldelijk aangevochten.¹⁵⁹ De argumentatie van de ngo's voor transparantie *vis-à-vis* de tegenargumentatie van de Waalse regering voor een handhaving van de vertrouwelijkheid was in de procesvoering voor de Raad van State in 2018, 2019 en 2020 telkens gestoeld op dezelfde

¹⁵⁵ *Ibid.*, VI.2.

¹⁵⁶ Rechtbank eerste aanleg Brussel, 31 januari 2020, 19/16/C, LDH, CNAPD, Vredesactie v. Belgische staat; Hof van Beroep Brussel, 4 februari 2020, 2020/KR/7, LDH, CNAPD, Vredesactie v. Belgische staat.

¹⁵⁷ Algemene wet van 18 juli 1977 inzake douane en accijnzen, *B.S.* 21 september 1977.

¹⁵⁸ Meer specifiek wordt er in de relevante arresten vermeld dat het gaat over goederen die behoren tot de volgende categorieën van de Europese militaire lijst: ML1 (vuurwapens en onderdelen), ML3 (munitie en explosieven met ontstekingsinstellingen), ML6 (voertuigen en onderdelen), ML8 (energetische materialen en aanverwante substanties) en ML18 (productieapparatuur en onderdelen).

¹⁵⁹ Daarbij hekelden de ngo's naast de vertrouwelijkheid van specifieke informatie zoals bijvoorbeeld de aard en hoeveelheid van de goederen of de bestemming ook de vertrouwelijkheid van het niet-bindende advies van de Adviescommissie.

hoofdargumenten, en worden daarom tezamen beschreven in dit onderdeel. De beschrijving geeft weer dat er in de beoordelingen van de Raad van State sprake is van een beperkte incrementele publieke tendens, waarbij bepaalde vertrouwelijke informatie uit de dossiers dient te worden vrijgegeven of sommige aspecten van de vergunningsprocedure worden toegelicht.

Uit de geselecteerde Belgische rechtspraak kunnen twee terugkerende hoofdargumenten van de ngo's worden afgeleid. In de eerste plaats meenden de ngo's dat de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers de effectiviteit van juridische controle verhindert omdat twee essentiële elementen voor de toepassing van de minimumcriteria uit het Waalse wapenhandelsdecreet werden weerhouden, namelijk de precieze aard van de goederen en de bestemming.¹⁶⁰ Ten tweede stelden de ngo's dat zij op grond van artikel 10, eerste lid van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) recht hebben op het verkrijgen van informatie zonder inmenging van overheidswege, en dit in het kader van het recht op een eerlijk proces (artikel 6, eerste lid EVRM).¹⁶¹ De ngo's argumenteerden namelijk dat zij in de uitoefening van hun democratische functie als '*chien de garde*' van het algemeen belang recht hebben op toegang tot deze informatie opdat zij hun recht op eerlijke gerechtelijke procesvoering naar behoren kunnen uitoefenen, waarbij zij ter staving van dit argument verwezen naar het BIZOTTSÁG-arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) uit 2016.^{162,163}

De hoofdargumenten van de Waalse regering voor het behoud van de vertrouwelijkheid van de informatie waren gestoeld op de bescherming van de internationale relaties, de contractuele verhoudingen, en het beroepsgeheim.¹⁶⁴ In de eerste plaats was het tegenargument van de Waalse regering gestoeld op het recht om te vragen dat bepaalde stukken in de procesvoering voor de Raad van State niet ter kennis worden gebracht van de andere partij, zoals verankerd in artikel 87, tweede lid van het *Besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State* (in de rechtspraak 'het procedurereglement' genoemd).¹⁶⁵ Ter invulling van de motivering die het procedurereglement vereist voor deze

¹⁶⁰ *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nr. 242.023, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV.1.; Raad van State, 14 juni 2019, nr. 244.800, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.1.; Raad van State, 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, IV.1.

¹⁶¹ Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden, 4 november 1950, Rome.

¹⁶² In het BIZOTTSÁG-arrest had het EHRM geoordeeld dat artikel 10 van het EVRM was geschonden door de weigering van de Hongaarse autoriteiten om toegang te verlenen tot bepaalde informatie aan een organisatie met een soortgelijke maatschappelijke functie.

¹⁶³ Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 8 november 2016, nr. 18030/11, Magyar Helsinki Bizottság v. Hongarije, paragraaf 180.

¹⁶⁴ *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nr. 242.023, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV.1.; Raad van State, 14 juni 2019, nr. 244.800, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.1.; Raad van State, 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, IV.1.

¹⁶⁵ Besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, *B.S.* 23 augustus 1948.

vertrouwelijkheid verwees de Waalse regering naar artikel 6 van het *Decreet van 30 maart 1995 betreffende de openbaarheid van bestuur*, waarin onder andere de bescherming van de internationale betrekkingen en de economische belangen van het gewest worden opgesomd als gronden voor de afwijzing van een verzoek tot transparantie.^{166,167} Verder gaf de Waalse regering aan dat de vertrouwelijkheid van de informatie gehandhaafd moest worden in het kader van het beroepsgeheim, omdat dit de geloofwaardigheid (*'crédibilité'*) van de betrokken ondernemingen waarborgt. De Waalse regering concludeerde dat de gevraagde informatie *'par nature'* vertrouwelijk is omwille van de bescherming van deze belangen, en gaat uit van een vertrouwelijkheid *in abstracto*. De vertrouwelijkheid van de stukken zou de effectiviteit van de juridische controle overigens niet verhinderen, aangezien de stukken wel toegankelijk zijn voor de rechterlijke macht.

Het wederwoord van de ngo's ten aanzien van deze argumenten van de Waalse regering was gebaseerd op twee redeneringen. Ten eerste beweerden de ngo's dat de motivering voor de vertrouwelijkheid op basis van artikel 6 van het decreet van 30 maart 1995 niet kon worden ingeroepen door de Waalse regering, omdat dit decreet betrekking heeft op een andere juridische context dan de gerechtelijke procesvoering, en dat de voorwaarde van motivering zoals vereist in artikel 87, tweede lid van het procedurereglement bijgevolg niet ingevuld kon zijn. Aanvullend wezen zij erop dat de Waalse regering niet motiveerde *hoe* de transparantie van informatie de internationale betrekkingen, de contractuele verhoudingen of het beroepsgeheim zou kunnen schaden.¹⁶⁸ Ten tweede verwezen de ngo's naar een arrest van het Grondwettelijk Hof uit 2013 dat gesteld werd in navolging van controversiële wapenuitvoer naar Libië, waarin de bepaling uit het Waalse wapenhandelsdecreet die het advies van de Adviescommissie van rechtswege vertrouwelijk maakte werd vernietigd.¹⁶⁹ Daar de Waalse regering de absolute vertrouwelijkheid *in abstracto* inriep verwezen de ngo's naar dit arrest om aan te tonen dat deze aanpak reeds verworpen werd op grond van artikel 32 van de Belgische grondwet, wat bepaalt dat iedereen het recht heeft om elk bestuursdocument te raadplegen behoudens in de wettelijk bepaalde uitzonderingen.¹⁷⁰ De ngo's concludeerden op basis hiervan dat de vermeende wettelijke uitzonderingen van de Waalse regering voor de vertrouwelijkheid van informatie

¹⁶⁶ Wat de internationale betrekkingen betreft argumenteerde de Waalse regering op grond van deze wettelijke bepalingen dat de informatie en het advies van de Adviescommissie gebaseerd is op gevoelige geostrategische informatie verkregen middels diplomatieke kanalen, en dat de vrijgave van deze informatie de relaties van het Waalse gewest met Saoedi-Arabië en de andere landen in de regio zou kunnen beïnvloeden. Met betrekking tot de contractuele verhoudingen stelden zij dat de vertrouwelijkheid van informatie noodzakelijk is voor de betrokken ondernemingen om hun contractuele verplichtingen na te komen, en dat dit bijgevolg essentieel is voor het gewestelijke economische belang.

¹⁶⁷ Decreet van 30 maart 1995 betreffende de openbaarheid van bestuur, *B.S.* 28 juni 1995.

¹⁶⁸ Zij ondersteunden dit argument door te stellen dat zij geen concurrentiële positie bekleden ten opzichte van de betrokken ondernemingen en dat zij deze gegevens enkel zouden gebruiken voor een juridische controle van legaliteit, waardoor de transparantie in ieder geval geen bedreiging zou vormen voor de economische belangen van het Waalse gewest

¹⁶⁹ Grondwettelijk Hof, 19 december 2013, nr. 169/2013, II, B.22.

¹⁷⁰ Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, *B.S.* 17 februari 1994.

dus niet alleen gebrekkig gemotiveerd waren maar ook ongrondwettelijk, en dat de vertrouwelijkheid beschutting biedt tegen democratische en juridische controle.¹⁷¹

De beoordeling van de Raad van State bevestigt in de eerste plaats de jurisprudentie van het Grondwettelijk Hof en het EHRM. Zo stelt de Raad van State dat uit de vernietiging van de absolute vertrouwelijkheid van het advies van de Adviescommissie door het Grondwettelijk Hof volgt dat de ngo's '*parfaitement*' deze informatie mogen vragen aan de Waalse regering.¹⁷² Daarnaast erkent de Raad van State dat uit de rechtspraak van het EHRM naar voren komt dat belemmeringen op de transparantie van informatie ervoor kunnen zorgen dat bepaalde maatschappelijke actoren minder geneigd zijn om democratische controle uit te voeren en dat ook hun vermogen om nauwkeurige en betrouwbare informatie te hanteren daardoor wordt aangetast.¹⁷³ Daar de ngo's specifiek naar het BIZOTTSÁG-arrest refereerden wijst de Raad van State er evenwel op dat de informatie in die zaak niet van dezelfde aard was als de informatie in het huidige geding.¹⁷⁴ Verder erkent de Raad van State het recht op een eerlijk proces en het recht op het verkrijgen van informatie zonder inmenging van overheidswege als fundamentele rechten die essentieel zijn in een democratische maatschappij, maar stelt dat deze niet absoluut zijn en er een afweging gemaakt dient te worden. In deze afweging wijst de Raad van State op de voorkeurspositie van de Waalse regering omwille van de internationale betrekkingen van het Waalse gewest. Meer specifiek stelt de Raad van State vast dat België (en bijgevolg ook haar deelstaten) op basis van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 een verplichting tot vertrouwelijkheid heeft in de uitwisseling van informatie met andere EU-lidstaten, en dat de vrijgave van deze informatie de samenwerking van België met deze landen zou kunnen schaden. De vertrouwelijkheid van deze informatie is volgens de Raad van State dus geoorloofd, niet omdat het wapenuitvoervergunningen betreft *an sich*, maar omdat de vrijgave ervan mogelijke gevolgen zou kunnen hebben voor de internationale relaties van het Waalse gewest en de Europese verplichtingen van België.¹⁷⁵ Daarnaast merkt de Raad van State op dat de effectiviteit van de juridische controle kennelijk niet wordt verhinderd door de vertrouwelijkheid van de stukken, aangezien de ngo's tijdens de procesvoering wel degelijk argumenten betreffende de legaliteit van de vergunningen konden aanbrengen.¹⁷⁶

Desalniettemin oordeelde de Raad van State dat de handhaving van de vertrouwelijkheid niet betekent dat informatie betreffende de aard van de goederen niet kon worden

¹⁷¹ *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nr. 242.023, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV.1.; Raad van State, 14 juni 2019, nr. 244.800, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.1.

¹⁷² *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nrs. 242.022, 242.023, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV.2.

¹⁷³ *Inter alia*: Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.2.

¹⁷⁴ In BIZOTTSÁG ging het over politieke informatie betreffende het werk van pro-deo advocaten.

¹⁷⁵ *Inter alia*: Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.2

¹⁷⁶ *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nr. 242.023, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, IV.2.; Raad van State, 14 juni 2019, nr. 244.800, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.2.

vrijgegeven. Daarom werd de Waalse regering middels de arresten van de Raad van State in 2018 uitgenodigd om deze specifieke informatie vrij te geven.¹⁷⁷ Dit is een eerste manifestatie van de incrementele publieke tendens. Een tweede, meer latente manier waarop deze tendens opgemerkt kan worden is in het arrest uit 2020. Daarin worden, in tegenstelling tot de voorgaande relevante arresten, opmerkelijk meer inhoudelijke zaken opgesomd van het vertrouwelijke advies van de Adviescommissie.¹⁷⁸ Die opsomming van inhoudelijke zaken uit het advies brengt geen nieuwe feiten of vermoedens aan het licht, maar biedt wel inzicht in het corpus van informatie waarover de Waalse regering tijdens de vergunningsprocedure beschikt en sluit zo aan bij de publieke tendens. Met uitzondering van die informatie werd de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers in alle relevante Belgische rechtspraak door de Raad van State evenwel gehandhaafd, en daarom is er slechts sprake van een beperkte incrementele publieke tendens.¹⁷⁹

3.4. Beoordeling ten gronde: incrementele inhoudelijke tendens

In de geselecteerde Belgische rechtspraak werden zowel inhoudelijke als procedurele vergunningsvoorwaarden door de ngo's gehanteerd als gronden voor juridische betwisting. Deze werden door de Raad van State ingedeeld in rechtsmiddelen en beoordeeld ten gronde. De beoordelingen ten gronde kunnen best omschreven worden als gekenmerkt door een incrementele inhoudelijke tendens, waarbij de rechtspraak van de Raad van State evolueert van een bekrachtiging van de procedurele naar de inhoudelijke rechtsmiddelen.¹⁸⁰ In wat volgt wordt een selectie van relevante rechtsmiddelen beschreven om deze tendens aan te tonen.¹⁸¹ Eerst komt het relevante rechtsmiddel uit de arresten van 2018 en 2019 aan bod, daarna het relevante rechtsmiddel uit het arrest van 2020.¹⁸²

¹⁷⁷ *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nrs. 242.022, 242.023, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, artikel 1.

¹⁷⁸ Voorbeelden van inhoudelijke zaken uit het advies die door de Raad van State worden opgesomd zijn: de mensenrechtensituatie in Saoedi-Arabië, de affaire Kashoggi, de vermoedelijke schendingen van het IHR in Jemen, de activiteiten van de Saoedische Nationale Garde en de Saoedische Koninklijke Garde, ...

¹⁷⁹ *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nr. 242.023, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, artikel 1; Raad van State, 14 juni 2019, nr. 244.800, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, artikel 1; Raad van State, 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, artikel 1.

¹⁸⁰ Om pragmatische redenen kon een beschrijving van alle rechtsmiddelen niet opgenomen worden in deze masterproef.

¹⁸¹ In dit onderdeel worden enkel de rechtsmiddelen opgenomen die gegrond werden verklaard door de Raad van State. Omdat de rechtsmiddelen uit de arresten van 6 maart 2018 werden verworpen, wordt die rechtspraak verder buiten beschouwing gelaten.

¹⁸² Het relevante rechtsmiddel was vergelijkbaar in de arresten uit 2018 en 2019, en wordt daarom onder een gezamenlijke titel beschreven.

3.4.1. Arresten uit 2018 en 2019

De argumentatie van de ngo's in het relevante rechtsmiddel uit de arresten van 2018 en 2019 werd opgedeeld in een procedureel en een inhoudelijk luik.¹⁸³ In het procedurele luik stelden de ngo's dat de Waalse regering op grond van artikel 14 van het Waalse wapenhandelsdecreet hadden moeten onderzoeken of Saoedi-Arabië verwickeld was in een internationaal of intern conflict, en indien dit het geval was de vergunningen hadden moeten opschorten. Zij argumenteerden op basis hiervan dat de Waalse regering nooit heeft onderzocht of Saoedi-Arabië verwickeld is in een dergelijk conflict, en dat zij dit onderzoek niet mogen overlaten aan andere instanties. In de procesvoering in 2019 voegden de ngo's daaraan toe dat er kan worden vastgesteld dat de Waalse regering in feite haar bevoegdheid om de situatie in het bestemmingsland te evalueren delegeert naar andere instanties (lees: de Adviescommissie), en dat dit niet strookt met artikel 14 van het Waalse wapenhandelsdecreet. In het inhoudelijke luik stelden de ngo's dat de aflevering van wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië een schending inhoudt van het tweede, vierde en zesde criterium van het Waalse wapenhandelsdecreet.¹⁸⁴ Zij argumenteerden dat de Waalse regering een grondige analyse moest maken in het kader van deze criteria, rekening houdend met de vermoedelijke schendingen van mensenrechten door Saoedi-Arabië zoals vastgesteld door de VN en de EU. De ngo's besloten dat, gezien hun beperkingen ter kennisname van de vertrouwelijke stukken uit het dossier, er volgens hen twee scenario's denkbaar zijn. Oftewel werd deze analyse simpelweg niet uitgevoerd (cf. procedureel luik), oftewel werd deze analyse niet uitgevoerd op een grondige en volledige manier. Met betrekking tot dit laatste geval concludeerden zij dat indien de Waalse regering op basis van deze analyse besloot dat er geen enkel risico verbonden was aan de vergunningen, er volgens hen sprake was van een manifeste beoordelingsfout.

De Waalse regering argumenteerde daarentegen dat er wel degelijk een grondige analyse werd verricht. Zo werd er gesteld dat de beslissingen tot aflevering van de betwiste vergunningen gebaseerd werden op het advies van de Adviescommissie, waarin een genuanceerde en volledige analyse werd gemaakt, en op basis waarvan bepaalde vergunningen wel degelijk werden geweigerd omwille van de situatie in Jemen.¹⁸⁵ Verder werd er verwezen naar de arresten van 6 maart 2018 waarin de Raad van State het advies

¹⁸³ Raad van State, 29 juni 2018, nrs. 242.023, 242.025, 242.029, 242.030, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.1.; Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, 244.802, 244.803, 244.804, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, VI.1.

¹⁸⁴ Het tweede criterium bepaalt dat uitvoervergunningen geweigerd dienen te worden indien er een risico bestaat dat de wapens gebruikt kunnen worden voor ernstige schendingen van het IHR, het vierde criterium is een weigeringsgrond indien er een risico bestaat dat de wapens gebruikt kunnen worden voor agressie jegens een ander land, en het zesde criterium stelt dat er rekening gehouden moet worden met de eerbiediging van het internationaal recht door het bestemmingsland.

¹⁸⁵ Raad van State, 29 juni 2018, nrs. 242.023, 242.025, 242.029, 242.030, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.1.; Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, 244.802, 244.803, 244.804, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, VI.1.

van de Adviescommissie had erkend als een impliciete motivering bij referentie voor de beslissingen.¹⁸⁶ Daarnaast wees de Waalse regering op haar grote discretionaire bevoegdheid in de toepassing van de minimumcriteria, en werd er geargumenteed dat een manifeste beoordelingsfout niet gemaakt kon zijn omdat de beslissingen enerzijds gebaseerd zijn op een gemotiveerd en gedetailleerd advies, en anderzijds omdat dit advies vertrekt vanuit de rechtspraak van landen met gedeelde waarden zoals het VK (*infra* hoofdstuk 4). Ten slotte refereerde de Waalse regering nog naar de arresten van 6 maart 2018 als precedenten, waarin de Raad van State had besloten dat er geen sprake was van een manifeste beoordelingsfout ten aanzien van de minimumcriteria.¹⁸⁷

De eerdere erkenning van het advies van de Adviescommissie als motivering bij referentie werd in de beoordeling van dit rechtsmiddel door de Raad van State verder uitgebreid. De Raad van State beschouwde dit advies immers niet louter als motivering, maar ook als analyse betreffende de minimumcriteria bij referentie.¹⁸⁸ Aangezien er in de ogen van de Raad van State dus wel een analyse werd verricht, werd er geen verdere aandacht geschonken aan het procedurele luik van de argumentatie van de ngo's. Wat het inhoudelijke luik betreft stelde de Raad van State vast dat de grondigheid en de voorzichtigheid van de analyse van de Waalse regering ten opzichte van Saoedi-Arabië centraal staat in dit rechtsmiddel. In dat verband erkent de Raad van State dat er een afdoende analyse werd verricht ten opzichte van het tweede en vierde criterium, maar dat er kan worden opgemerkt dat het advies van de Adviescommissie feitelijk stilzwijgend is met betrekking tot het zesde criterium. De Waalse regering zou dus geen rekening gehouden hebben met de eerbiediging van het internationaal recht door Saoedi-Arabië, en op basis van deze vaststelling verklaarde de Raad van State het derde rechtsmiddel als gegrond. Hoewel het doorslaggevende argument van de ngo's wordt omschreven als inhoudelijk blijft het een ingebrekestelling van procedurele aard. Er wordt immers niet gesteld dat er een inhoudelijke beoordelingsfout werd gemaakt, maar louter dat het zesde minimumcriterium niet werd getoetst. Het rechtsmiddel werd zodoende bekrachtigd op een procedurele grondslag.

Artikel 17, eerste lid van de wetten op de Raad van State stelt naast een ontvankelijk voorwerp twee voorwaarden voor de schorsing van administratieve akten volgens de procedure van het administratieve kortgeding, namelijk een spoedeisend element en een geldig rechtsmiddel dat de nietigverklaring *prima facie* kan verantwoorden. Voor de vier verzoekschriften die op grond van een spoedeisend element ontvankelijk werden verklaard betekent deze beoordeling dat ook de tweede voorwaarde is ingevuld. Bijgevolg werden

¹⁸⁶ *Inter alia*: Raad van State, 6 maart 2018, nrs. 240.897, 240.900, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, VI., B., 2., C).

¹⁸⁷ *Ibid.*, VI., B., 2., b).

¹⁸⁸ *Inter alia*: Raad van State, 29 juni 2018, nrs. 242.023, 242.025, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.2.; Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, VI.2.

de zes wapenuitvoervergunningen die betwist werden in deze verzoekschriften door de Raad van State opgeschort in vier arresten op 29 juni 2018.¹⁸⁹ Wat de vijf verzoekschriften betreft die op grond van het beroep tot nietigverklaring ontvankelijk werden verklaard waren de voorwaarden eveneens voldaan, waardoor de Raad van State de acht wapenuitvoervergunningen in deze verzoekschriften middels de arresten van 14 juni 2019 vernietigde.¹⁹⁰

3.4.2. Arrest uit 2020

Waar de ngo's voor de procesvoering in 2018 en 2019 uitsluitend verwezen naar Europese en nationaalrechtelijke bepalingen werden er in 2020 ook argumenten gebaseerd op internationaalrechtelijke bepalingen zoals het ATT en de gemeenschappelijke artikelen van de vier *Conventies van Genève van 12 augustus 1949*.¹⁹¹ Meer specifiek verwezen de ngo's in het kader van de Geneefse Verdragen naar het eerste gemeenschappelijke artikel, wat bepaalt dat deze verdragen (lees: het IHR) te allen tijde gerespecteerd moeten worden.¹⁹² Gezien de humanitaire basis van het ATT impliceerden de ngo's hier vermoedelijk mee dat het ATT onderdeel uitmaakt van het IHR, en dat deze bepaling van gewoonterechtelijke status onrechtstreeks aangeeft dat het ATT gerespecteerd moet worden.¹⁹³ Wat de specifieke verdragsbepalingen van het ATT betreft werd er verwezen naar artikel 6, tweede en derde lid, waarin respectievelijk bepaald wordt dat de verdragspartijen geen vergunningen mogen afleveren voor wapenuitvoer die hun internationale verplichtingen kunnen schenden of indien zij in de wetenschap verkeren dat de wapens gebruikt zouden worden voor schendingen van het internationaal recht.¹⁹⁴ De ngo's stelden vast dat de Waalse regering ondanks deze verbodsbepalingen overgingen tot vergunningverlening, op basis waarvan zij concludeerden dat het zeer waarschijnlijk is dat de Waalse regering in het vertrouwelijke vergunningsdossiers niet voldoende motiveert waarom deze verbodsbepalingen niet van toepassing zijn.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Raad van State, 29 juni 2018, nrs. 242.023, 242.025, 242.029, 242.030, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, artikel 2.

¹⁹⁰ Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, 244.802, 244.803, 244.804, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, artikel 2.

¹⁹¹ Conventies van Genève, 12 augustus 1949, Genève.

¹⁹² Raad van State, 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, VII.1.

¹⁹³ De humanitaire gronden van het ATT blijken uit de preambule en de artikelen van dit verdrag, en de website van het Internationale Rode Kruiscomité vermeldt uitdrukkelijk het ATT als een verdrag dat verbonden is aan het IHR.

¹⁹⁴ Artikel 6 ATT, tweede lid: "A State Party shall not authorize any transfer of conventional arms (...) if the transfer would violate its relevant international obligations under international agreements to which it is a Party, in particular those relating to the transfer of, or illicit trafficking in, conventional arms." Artikel 6 ATT, derde lid: "A State Party shall not authorize any transfer of conventional arms (...) if it has knowledge at the time of authorization that the arms or items would be used in the commission of genocide, crimes against humanity, grave breaches of the Geneva Conventions of 1949, attacks directed against civilian objects or civilians protected as such, or other war crimes as defined by international agreements to which it is a Party."

¹⁹⁵ Gezien de eerdere schorsingen en vernietigingen van verschillende wapenuitvoervergunningen op basis van een gebrekkige motivering van een van de minimumcriteria uit het Waalse wapenhandelsdecreet, hoeft het niet

De Waalse regering verdedigde vooreerst de grondigheid en volledigheid van het vertrouwelijke advies van de Adviescommissie, waarbij de minimumcriteria van het Waalse wapenhandelsdecreet werden getoetst en op basis waarvan er kon worden aangenomen dat de vergunningsaanvragen niet geweigerd moesten worden.¹⁹⁶ Daarnaast werd er door de Waalse regering vastgesteld dat het Europees Parlement, het Belgische federale parlement en andere EU-lidstaten inderdaad opgeroepen hebben tot een restrictief standpunt met betrekking tot wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië, maar dat er geen sprake is van een gemeenschappelijk standpunt hieromtrent in de EU of de NAVO en dat Saoedi-Arabië evenmin onder een wapenembargo van de Raad van de EU of de VN-Veiligheidsraad staat. Op grond van deze vaststellingen werd er geargumenteed dat er geen sprake kon zijn van een schending van internationale verplichtingen in de zin van artikel 6, tweede lid van het ATT, gezien de afwezigheid van concrete internationale verplichtingen. Bovendien stelde de Waalse regering dat de minimumcriteria in artikel 14 van het Waalse wapenhandelsdecreet restrictiever geformuleerd zijn dan de bepalingen in artikel 6 van het ATT, en dat de naleving van dit laatstgenoemde artikel dus voorzien wordt door het Waalse wapenhandelsdecreet.

De beoordeling van de Raad van State werd gebaseerd op drie afzonderlijke redeneringen, waarvan er twee relevant zijn. Ten eerste werd er gekeken naar de internationaalrechtelijke bepalingen die werden ingeroepen door de ngo's.¹⁹⁷ Hierbij erkent de Raad van State dat het IHR ten allen tijde gerespecteerd moet worden, zoals bepaald in het eerste gemeenschappelijke artikel van de Geneefse Verdragen. Daarnaast wordt er geponeerd dat de bepalingen van een internationaal verdrag gezien kunnen worden als duidelijke internationale verplichtingen. Met verwijzing naar artikel 6, tweede lid van het ATT stelt de Raad van State echter dat de internationale verplichtingen waarnaar dit artikel verwijst enkel betrekking hebben op verplichtingen in het kader van internationale overeenkomsten inzake wapenhandel. De schendingen van het internationaal recht en met name van de Geneefse Verdragen die expliciet vermeld worden als verbodsbepalingen in artikel 6, derde lid van het ATT verwijzen volgens de Raad van State dus niet naar dezelfde internationale verplichtingen als artikel 6, tweede lid van dit verdrag.¹⁹⁸ De Raad van State besluit op basis hiervan dat de ngo's dus niet zomaar een schending van artikel 6, tweede lid van het ATT kunnen inroepen, omdat de internationale verplichtingen inzake wapenhandel niet voldoende duidelijk zouden zijn om daar op directe wijze een juridisch argument op te baseren. Wat deze redenering betreft dient er opgemerkt te worden dat

te verbazen dat de ngo's hun argumentatie wederom baseerden op een gebrekkige motivering van de beslissingen tot vergunningverlening.

¹⁹⁶ Raad van State, 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, VII.1.

¹⁹⁷ *Ibid.*, VII.2.

¹⁹⁸ Daaruit volgt volgens de Raad van State dat de verplichtingen inzake wapenhandel uit artikel 6, tweede lid van het ATT niet even duidelijk zijn als de humanitaire verplichtingen die letterlijk vermeld worden in het derde lid van dit artikel, wat de verwijzing van de ngo's naar dit artikel compliceert.

de Raad van State in de arresten van 14 juni 2019 verwees naar de Europese verplichtingen van België in het kader van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 om de handhaving van de betrouwbaarheid van de vergunningsdossiers te motiveren, dewelke per definitie ook gezien kunnen worden als internationale verplichtingen.¹⁹⁹ Daar de Raad van State de internationale verplichtingen van België inzake wapenhandel toen kennelijk wel duidelijk genoeg vond om het recht op het verkrijgen van informatie in te perken, is het opmerkelijk dat dit in dit arrest niet langer het geval blijkt te zijn.

Ten tweede waagt de Raad van State zich voor het eerst in de gehele lijn van Belgische rechtspraak omtrent wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië aan een inhoudelijke toetsing van de afgeleverde vergunningen in het kader van de vergunningsvoorwaarden. Voor deze toetsing raadpleegde de Raad van State de vertrouwelijke vergunningsdossiers, met name de adviezen van de Adviescommissie en de motiveringen van de Waalse regering voor de beslissingen tot aflevering van de vergunningen. Wat de vertrouwelijke adviezen betreft stelde de Raad van State vast dat de Waalse regering met betrekking tot een meerderheid van de betwiste vergunningen verleend in december 2019 een negatief voorafgaand advies had ontvangen van de Adviescommissie, op basis van onverenigbaarheden met het tweede, vierde en zesde criterium van artikel 14 van het Waalse wapenhandelsdecreet en met referentie naar het Gemeenschappelijk Standpunt. Wat de vertrouwelijke motiveringen van de beslissingen tot vergunningverlening betreft rapporteert de Raad van State dat de Waalse regering van oordeel was dat er geen manifest risico of bewijsmateriaal bestond dat de goederen gebruikt zouden worden in het kader van interne repressie of voor schendingen van het IHR, en dat de afwezigheid van een duidelijke beoordeling door internationale organisaties (VN, EU) of een veroordeling door het bevoegde internationale gerechtshof met betrekking tot deze vermoedelijke schendingen werd geconstateerd.

Na vermelding van deze vaststellingen uit de vertrouwelijke vergunningsdossiers verwijst de Raad van State naar het tweede criterium, b) in artikel 14 van het Waalse wapenhandelsdecreet, waarin bepaald wordt dat de Waalse regering voorzichtig moet omspringen met de aflevering van vergunningen voor bepaalde landen indien er ernstige schendingen van mensenrechten zijn vastgesteld door de bevoegde instellingen van de VN of de EU. Aanvullend wordt er verwezen naar bijlage 3 van de Gebruikersgids bij het Gemeenschappelijk Standpunt, waarin onder meer het Europees Parlement en de VN-Mensenrechtenraad worden aangeduid als de bevoegde organen om ernstige schendingen van mensenrechten vast te stellen. Wat betreft het Europees Parlement refereert de Raad van State naar meerdere resoluties waarin bepaald wordt dat verschillende EU-lidstaten vergunningen blijven afleveren sinds het begin van het conflict in Jemen, en dat dit indruist

¹⁹⁹ *Inter alia*: Raad van State, 14 juni 2019, nrs. 244.800, 244.801, CNAPD, LDH v. Waals Gewest, V.2

tegen de minimumcriteria van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.²⁰⁰ De Raad van State stelt dat hoewel deze resoluties geen bindende kracht hebben en er geen Europees wapenembargo op Saoedi-Arabië bestaat, dit niet betekent dat er geen sprake is van een duidelijke positie van een Europese instelling zoals in de vertrouwelijke motivering van de Waalse regering wordt beweerd. Met betrekking tot de VN-Mensenrechtenraad refereert de Raad van State naar verschillende rapporten waarin redelijke gronden worden aangebracht om aan te nemen dat Saoedi-Arabië verantwoordelijk is voor schendingen van het IHR in Jemen die aanleiding kunnen geven tot oorlogsmisdaden.²⁰¹ Ook op basis van deze rapporten wordt de motivering van de Waalse regering bekritiseerd, omdat de Raad van State meent dat nieuwe wapenleveringen het conflict kunnen voeden en het lijden van de bevolking kunnen versterken. Verder beschouwt de Raad van State de passage in de motivering van de Waalse regering waarin de afwezigheid van een veroordeling door het bevoegde internationale gerechtshof werd geargumenteed als irrelevant, aangezien zowel Saoedi-Arabië als Jemen geen partij zijn bij het *Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof*.²⁰²

Op basis hiervan concludeerde de Raad van State dat de beslissingen tot vergunningverlening niet afdoende gemotiveerd werden door de Waalse regering. Meer specifiek werden de beslissingen niet afdoende gemotiveerd in het kader van het risico dat de wapens gebruikt zouden kunnen worden voor ernstige schendingen van het IHR in Jemen, zoals bepaald door het tweede criterium van artikel 14 van het Waalse wapenhandelsdecreet. Bijgevolg werd dit rechtsmiddel van de ngo's als gegrond beschouwd op basis van inhoudelijke redenen, wat naast een primeur ook een indicatie van de incrementele inhoudelijke tendens is. De twee voorwaarden voor de schorsing van de vergunningen volgens de procedure van de uiterst dringende noodzakelijkheid zoals bepaald door artikel 17, eerste en vierde lid van de wetten op de Raad van State, met name de uiterste dringendheid en een geldig rechtsmiddel werden daarom als vervuld beschouwd. De 17 vergunningen die het voorwerp uitmaakten van deze procedure werden derhalve middels het arrest van 9 maart 2020 door de Raad van State geschorst.²⁰³

²⁰⁰ *Inter alia*: Resolutie van het Europees Parlement van 15 juni 2017 over de humanitaire situatie in Jemen, P.B. 18 september 2018, C331; Resolutie van het Europees Parlement van 4 oktober 2018 over de situatie in Jemen, P.B. 13 januari 2020, C11.

²⁰¹ Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights: Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014, 17 augustus 2018, A/HRC/39/43; Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights: Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014, 9 augustus 2019, A/HRC/42/17.

²⁰² Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof, 17 juli 1998, Rome.

²⁰³ Raad van State, 9 maart 2020, nr. 247.259, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waals Gewest, artikel 2.

3.5. Tussenbesluit

Er kan besloten worden dat de Belgische wetgeving inzake wapenhandel en rechtspraak omtrent wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië beschreven kan worden als gekenmerkt door incrementele tendensen. Wat de wetgeving in historische en economische context betreft wordt de regionale dualiteit van de Belgische defensiegerelateerde industrie weerspiegeld in het Belgische wetgevende kader, dat ten gevolge van een incrementele communautaire tendens werd ontwikkeld tot een regionale specificiteit. In de rechtspraak kan er een incrementele receptieve tendens worden vastgesteld met betrekking tot de beoordelingen van ontvankelijkheid, die overigens niet beperkt blijft tot de jurisprudentie van de Raad van State. Verder wordt er een incrementele publieke tendens waargenomen betreffende de vertrouwelijkheid van bepaalde informatie uit de vergunningsdossiers, hoewel dit beperkt is en de vertrouwelijkheid grotendeels gehandhaafd wordt. Ten slotte is er ook sprake van een incrementele inhoudelijke tendens in de beoordelingen ten gronde, waarbij zowel de inhoudelijke toetsing van de op internationaal- en Europeesrechtelijk gebaseerde minimumcriteria als de referentie hierbij naar vaststellingen van internationale organisaties in het arrest van 9 maart 2020 primeurs waren. Desalniettemin is de algemene terughoudendheid inzake de rechtstreekse toepassing van internationale en Europese bepalingen opvallend, ondanks het gegeven dat België een monistische staat met dualistische kenmerken is en de Raad van State derhalve een volkenrechtconforme interpretatie dient te hanteren.

In dit hoofdstuk kunnen er enkele rode draden worden herkend, zoals de beoordelingen van ontvankelijkheid, de beoordelingen inzake vertrouwelijkheid en de beoordelingen ten gronde evenals de bijhorende incrementele tendensen. In het volgende hoofdstuk worden deze rode draden gespiegeld als structuur voor de beschrijving van de Britse wetgeving en rechtspraak omtrent wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië.

Hoofdstuk 4. Britse wetgeving en rechtspraak

In dit hoofdstuk wordt vooreerst de Britse wetgeving inzake wapenhandel evenals bepaalde deelaspecten daarvan beschreven met inbegrip van de historische en economische context. De beschrijving zal aantonen dat de ontwikkeling van de Britse wetgeving inzake wapenhandel gekenmerkt wordt door een incrementele consoliderende tendens. In de daaropvolgende onderdelen komen achtereenvolgens de beoordelingen van ontvankelijkheid, de beoordelingen inzake de vertrouwelijkheid van het vergunningsdossier en de beoordelingen ten gronde zoals gesteld in de geselecteerde Britse rechtspraak aan bod. Ook deze onderdelen worden geïllustreerd als incrementele tendensen. Dit hoofdstuk wordt eveneens besloten met een tussenbesluit.

4.1. Wetgeving in historische en economische context: incrementele consoliderende tendens

De spanningen in Europa aan het einde van de jaren dertig leidde in het VK tot een acute noodzaak aan de controle op de handel in goederen.²⁰⁴ Derhalve werd de *Import, Export and Customs Powers (Defence) Act of 1939* goedgekeurd, dat een noodwet was om de handel in goederen tijdens de Tweede Wereldoorlog te reguleren.²⁰⁵ Daarnaast werd er met de *Trading with the Enemy Act of 1939* een stok achter de deur geplaatst om de naleving van deze wet kracht bij te zetten.²⁰⁶ Hoewel de intentie was om nieuwe wetgeving uit te bouwen in een naoorlogse context werd de Britse wapenhandel voor meer dan 60 jaar gevat door de noodwet van 1939, omdat de Koude Oorlog zorgde voor een aanhoudend motief voor de controle op de handel in defensiegerelateerde goederen.²⁰⁷ Afgezien van een aantal amenderingen berustte het parlement zich in deze periode in de beperkte parlementaire bevoegdheden eigen aan een noodwet, en bovendien werd de mogelijkheid om de noodwet op te heffen door de beëindiging van de noodsituatie zelfs herroepen met de *Import and Export Control Act of 1990*.²⁰⁸

In deze historische context en binnen de bakens van de noodwet van 1939 groeide de Britse defensiegerelateerde industrie uit tot een van de grootsten ter wereld.²⁰⁹ De economische belangen die gewaarborgd worden door deze industrie zijn bijgevolg aanzienlijk. Zo biedt deze sector werkgelegenheid aan meer dan 135,000 personen in het

²⁰⁴ N. DUQUET en K. VAN HEUVERS WYN, *Transit of Strategic Goods in Europe*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2013, 90.

²⁰⁵ *Import, Export and Customs Powers (Defence) Act*, 1st September 1939, Chapter 69.

²⁰⁶ *Trading with the Enemy Act*, 5th September 1939, Chapter 89.

²⁰⁷ M. PYTHIAN, *The Politics of British Arms Sales since 1964*, Manchester, Manchester University Press, 2000, 47.

²⁰⁸ *Import and Export Control Act of 1990*, 6th December 1990, Chapter 45.

²⁰⁹ STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, *supra* vn. 1, 2.

VK.²¹⁰ Wat de aard van de productie betreft gaat het grotendeels over militaire vliegtuigen, maar ook vuurwapens, tanks en fregatten.²¹¹ Wellicht het meest sprekende voorbeeld van een Brits defensiegerelateerd product in het kader van deze studie is de *Eurofighter Typhoon*²¹², een gevechtsvliegtuig dat in samenwerkingsverband met andere Europese landen wordt gefabriceerd en door Saoedi-Arabië wordt ingezet voor luchtbombardementen in Jemen.²¹³ Op basis van de meest recente gegevens kan worden vastgesteld dat het grootste deel van de Britse wapenuitvoer bestemd is voor het Midden-Oosten (60%), waarbij Saoedi-Arabië met een aandeel van 41% veruit de populairste uitvoerbestemming is.²¹⁴

De noodwet van 1939, het nationale kader waarmee de Britse defensiegerelateerde industrie zich kon profileren op wereldniveau, kwam echter onder vuur te liggen in 1996. Aanleiding daartoe was de publicatie van het *Scott Report*, dat de tegenstellingen in officiële beleidsverklaringen en praktijk blootstelde wat betreft wapenuitvoer naar Irak in de jaren tachtig.²¹⁵ In het rapport werd immers vastgesteld dat de regering de eigen richtlijnen zoals uitgevaardigd aan het begin van de Irak-Iranoorlog niet naleefde, en dat de noodwet van 1939 geen parlementaire controle toeliet en bijgevolg niet compatibel was met een parlementaire democratie.²¹⁶ Pijnlijke consequentie van die uitvoer was overigens het feit dat Britse soldaten tijdens de Golfoorlog geconfronteerd werden met een Irakees leger dat uitgerust was met moderne Britse wapens, een gegeven dat tijdens de verkiezingen van 1997 bijdroeg aan de overwinning van de *Labour Party*.²¹⁷

Op basis van de aanbevelingen van het *Scott Report* verving deze nieuwe politieke wind de noodwet van 1939 met de *Export Control Act of 2002*.²¹⁸ De preambule van de uitvoercontrolewet luidt dat deze wet het mogelijk maakt de uitvoer van goederen te controleren, en artikel 1, eerste lid bepaalt dat er besluiten gemaakt kunnen worden die de uitvoercontrole omkadert. Aldus werden er op juridische grondslag van deze wet verschillende besluiten goedgekeurd die controlemechanismen uitbouwden voor (strategische) goederen.²¹⁹ Deze werden uiteindelijk geconsolideerd in de *Export Control Order of 2008*, die in geamendeerde vorm tezamen met de geamendeerde

²¹⁰ ADS GROUP LIMITED, *UK Defence Outlook 2019*, 13 september 2019, 2.

²¹¹ D. COPS, N. DUQUET en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 67.

²¹² Radarsystemen van het Vlaamse bedrijf Cassidian zijn overigens geïntegreerd in de cockpit van de *Eurofighter*.

²¹³ D. WEARING, *A Shameful Relationship: UK Complicity in Saudi State Violence*, CAAT, april 2016, 32; L. BROOKE-HOLLAND, *UK Arms Exports to Saudi Arabia: Q&A*, House of Commons Papers, 11 juli 2019, 8.

²¹⁴ STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, *supra* vn. 1, 2.

²¹⁵ SIR R. SCOTT, *Report of the Inquiry into the Export of Defence Equipment and Dual-Use Goods to Iraq and Related Prosecution*, House of Commons Papers, 1996.

²¹⁶ J. McELDOWNEY, *The Scott Report: Inquiries, Parliamentary Accountability and Government Control in Britain, Democratization* 1997, vol. 4, nr. 4, 138-139.

²¹⁷ D. COPS, N. DUQUET en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 65.

²¹⁸ *Export Control Act of 2002*, 24th July 2002, Chapter 28. Meest recente amendering door de Treaty of Lisbon (Changes in Terminology or Numbering) Order of 2012, 1st August 2012, no. 1809.

²¹⁹ *Inter alia*: *Export of Goods, Transfer of Technology and Provision of Technical Assistance (Control) Order of 2003*, 1st May 2004, no. 2764; *Trade in Controlled Goods (Embargoed Destinations) Order of 2004*, 3rd March 2004, no. 318.

uitvoercontrolewet het huidige referentiekader vormt voor de Britse wapenuitvoer.²²⁰ Zowel de omzetting van de noodwet van 1939 in de uitvoercontrolewet als de consolidering van de verschillende besluiten in het uitvoercontrolebesluit zijn indicaties van een incrementele consoliderende tendens in de Britse wetgeving inzake wapenhandel.

4.1.1. Vergunningverlener

Artikel 26, vierde lid van het uitvoercontrolebesluit bepaalt dat de *Secretary of State* Britse wapenuitvoervergunningen verleent, wat een algemene verwijzing is naar de bevoegde minister. Op het moment van schrijven is het *Department for International Trade* het bevoegde ministerie, en dus is de *Secretary of State for International Trade* (SSIT) de bevoegde autoriteit voor het al dan niet afleveren, opschorten of intrekken van uitvoervergunningen. De vergunningsaanvragen worden behandeld door een onderdeel van dit ministerie, namelijk de *Export Control Joint Unit* (ECJU).²²¹ Bij het behandelen van de vergunningsaanvraag wordt de ECJU geadviseerd door het *Ministry of Defence*, het *Foreign and Commonwealth Office*, en het *Department for International Development*.²²² In vergelijking met de Waalse Adviescommissie is er in het VK dus sprake van een interministeriële samenwerking in de voorafgaande fase van adviesverlening, hoewel de eindverantwoordelijkheid voor de beslissing tot het al dan niet afleveren van een vergunning ook hier berust bij een individuele vergunningverlener.

De eindverantwoordelijkheid van de SSIT impliceert dat er met de betwisting van afgeleverde vergunningen bestuurshandelingen van deze autoriteit worden aangevochten, zoals het geval was in de relevante Britse rechtspraak. Daarin betwistte de ngo CAAT *in globo* de beslissingen van de SSIT om nieuwe wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië af te leveren en bestaande vergunningen niet op te schorten.²²³ Naast de uiteindelijke beslissingen van de eigenlijke vergunningverlener zorgde de voorafgaande interministeriële adviesverlening ook voor controverse in het VK. Zo werd er in de pers bericht dat de huidige premier van het VK, Boris Johnson, in zijn toenmalige hoedanigheid van *Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs* positieve adviezen had verleend voor de beslissingen tot aflevering van wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië.²²⁴

²²⁰ Export Control Order of 2008, 6th April 2009, no. 3231. Meest recente amendering door Export Control (Amendment) (no. 2) Order of 2019, 14th August 2019, no. 1159.

²²¹ De ECJU is de opvolger van de *Export Control Organisation*, waar in sommige documenten nog naar verwezen wordt.

²²² <https://www.gov.uk/government/organisations/export-control-organisation/about>, geraadpleegd op 20 maart 2020.

²²³ In vergelijking met de procesvoering voor de Belgische Raad van State werden er in het VK dus geen individuele wapenuitvoervergunningen betwist, maar veeleer het algemene wapenuitvoerbeleid van de bevoegde autoriteit voor vergunningverlening ten aanzien van Saoedi-Arabië.

²²⁴ T. BATCHELOR, "Boris Johnson Backed Arms Sales to Saudi Arabia Despite Civilian Deaths in Yemen, Email Shows", *The Independent*, 12 juni 2019.

Verder heeft de communicatie die door verschillende ngo's (waaronder CAAT) in december 2019 werd overgemaakt aan het Parket van de Aanklager van het Internationaal Strafhof, waarvan reeds melding gemaakt werd in het vorige hoofdstuk, specifiek betrekking op het VK. Daarin wordt immers een onderzoek gevraagd naar de mogelijke betrokkenheid van economische en politieke actoren uit vijf Europese landen (waaronder het VK) en de daaruit volgende eventuele strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de vermoedelijke oorlogsmisdaden van de Saoedi-Arabische coalitie in Jemen. Meer specifiek gaat het onder meer over de Britse bedrijven die betrokken zijn bij de productie van de *Eurofighter Typhoon*, zoals de grootste Britse wapenproducent BAE Systems, en over andere Britse bedrijven die wapens produceerden en uitvoerden die wellicht gebruikt worden in Jemen.²²⁵ In tegenstelling tot de economische actoren maakt de berichtgeving van de betrokken ngo's over de vertrouwelijke communicatie geen melding van de specifieke politieke actoren wiens rol onderzocht dient te worden, maar er kan verondersteld worden dat onder andere de SSIT (en de adviserende departementen) als bevoegde Britse vergunningverlener daarmee bedoeld wordt.

4.1.2. Vergunningsvoorwaarden

Artikel 9, achtste lid van de uitvoercontrolewet bepaalt dat er geconsolideerde criteria worden opgesteld die dienen als gids bij de uitoefening van de bevoegdheid tot vergunningverlening. Op juridische grondslag hiervan werden de *Consolidated EU and National Arms Export Licensing Criteria* in 2000 opgesteld, in navolging van de Europese Gedragscode (*supra* 2.2.).²²⁶ Na de ondertekening van het ATT in 2014 werden de geconsolideerde criteria bijgewerkt, en op het moment van schrijven is die versie nog steeds het referentiedocument.²²⁷ In dit document worden de acht minimumcriteria uit het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 opgenomen, evenals enkele bijkomende nationale criteria zoals de economische belangen en internationale relaties van het VK. Hoewel het slechts een beleidsdocument betreft (*Written Ministerial Statement*) wordt er een indirecte juridische waarde verleend aan de inhoud van dit document, enerzijds door de uitvoercontrolewet en anderzijds op basis van het ATT en het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.²²⁸ Niettemin bestaat er kritiek omdat de extra-legislatieve aard van het document geen reflectie is van de inhoudelijke waarde, en omdat de oorspronkelijke bewoordingen afgezwakt worden.²²⁹ In de geselecteerde Britse rechtspraak was

²²⁵ *Inter alia*: EUROPEAN CENTER FOR CONSTITUTIONAL AND HUMAN RIGHTS e.a., *supra* vn. 118, 2; S. PERLO-FREEMAN, "See you in The Hague!", *CAAT Blog*, 19 december 2019.

²²⁶ Consolidated EU and National Arms Export Licensing Criteria, Written Ministerial Statement 26th October 2000, Column 199W.

²²⁷ Consolidated EU and National Arms Export Licensing Criteria, Written Ministerial Statement 25th March 2014, Column 9-14WS.

²²⁸ D. COPS, N. DUQUET en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 127; A. HABTESLASIE, *supra* vn. 10, 171.

²²⁹ N. DUQUET en K. VAN HEUVERSWEYN, *supra* vn. 204, 99.

hoofdzakelijk het tweede criterium, c) van de geconsolideerde criteria de controversiële vergunningsvoorwaarde.²³⁰

4.1.3. Rechterlijke toetsing

De rechterlijke toetsing gebeurt door de *Administrative Court*, een afdeling in de *Divisional Court* van de Britse *High Court of Justice*. De administratieve rechtbank is bevoegd om door middel van de procedure van een *Judicial Review* de beslissingen of handelingen van een overheidsinstantie te controleren en na te gaan of het Britse publiekrecht daarbij correct gevolg werd. Er kan beroep aangetekend worden tegen een vonnis van deze rechtbank bij de *Court of Appeal*, en een beroep tegen een beslissing van dit hof wordt behandeld door de *Supreme Court of Justice*.²³¹ *In casu* is de Britse administratieve rechtbank dus de bevoegde autoriteit om in eerste aanleg te controleren of de beslissingen van de SSIT stroken met het Britse publiekrecht, en betekent de beroepsprocedure een opwaartse verschuiving van bevoegdheid in de verticale structuur van de Britse rechterlijke macht. Deze verschuiving wordt geconcretiseerd door de geselecteerde Britse rechtspraak in deze masterproef aangezien er een vonnis van de administratieve rechtbank voorhanden is uit 2017, er een beslissing gewezen werd door het hof van beroep in 2019, en de procesvoering in de toekomst zal plaatsvinden voor het hooggerechtshof.²³²

Het Britse publiekrecht waaraan de beslissingen van de SSIT getoetst worden is echter niet vervat in een wetboek met rechtsregels zoals dat het geval is in de meeste continentale rechtsordes, maar wordt volgens de Angelsaksische traditie voornamelijk gedistilleerd uit rechtspraak. Het recht komt in dit *Common Law*-rechtsstelsel tot stand door middel van een beperkte basis van algemene rechtsregels enerzijds, en een uitgebreid corpus aan rechtspraak anderzijds. De precedentes die voortkomen uit deze rechtspraak worden in het Britse rechtstelsel op grond van de *stare decisis*-doctrine vooropgesteld, en bepalen derhalve de inhoud van het recht.²³³ Zo zijn de procedurele aspecten van een *Judicial Review* geregeld volgens secundaire Britse wetgeving, met name de geamendeerde *Civil Procedure Rules of 1998* (procedureregels), maar zijn de inhoudelijke modaliteiten daarvan gestoeld op rechtspraak.²³⁴ In *HOAREAU & BANCOULT V. SECRETARY OF STATE FOR FOREIGN AND COMMONWEALTH AFFAIRS* wordt de inhoudelijke reikwijdte van een *Judicial Review*

²³⁰ "Having assessed the recipient country's attitude towards relevant principles established by international human rights instruments, the Government will: (...) c) not grant a licence if there is a clear risk that the items might be used in the commission of a serious violation of international humanitarian law."

²³¹ PUBLIC LAW PROJECT, *An introduction to Judicial Review*, Matrix Chambers, 2018, 2-3.

²³² De website van CAAT vermeldt dat de eerste hoorzittingen in het hooggerechtshof zullen plaatsvinden tussen 23 en 25 november 2020. Geraadpleegd op 14 juli 2020 via <https://www.caat.org.uk/resources/countries/saudi-arabia/legal-2016>.

²³³ P. CRAIG, *The Common Law, Shared Power and Judicial Review*, *Oxford Journal of Legal Studies* 2004, vol. 24, nr. 2, 238.

²³⁴ The Civil Procedure Rules of 1998, 10th December 1998, no. 3132. Meest recente amendering door The Civil Procedure (Amendment) Rules of 2020, 27th January 2020, no. 82.

bijvoorbeeld uitgelegd als een middel om onrechtmatige beslissingen of handelingen van een overheidsinstantie te corrigeren, dat echter niet gebruikt mag worden als een politieke hefboom tegen deze beslissingen of handelingen.²³⁵

Verder wordt op basis van de Britse rechtspraak het onderscheid gemaakt tussen drie klassieke gronden voor de aanhangigmaking van een *Judicial Review* bij een administratieve rechtbank: een vermoedelijke illegaliteit, een veronderstelde procedurele ongepastheid (*'impropriety'*) of een vermeende irrationaliteit van de beslissing of handeling van de overheidsinstantie in kwestie.²³⁶ In de relevante Britse rechtspraak werden de rechtsmiddelen die door CAAT werden aangebracht om de beslissingen van de SSIT te betwisten door de administratieve rechtbank gezien als betrekking hebbende op een vermeende irrationaliteit van de beslissingen.²³⁷ CAAT meende immers dat de beslissingen van de SSIT ten voordele van de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië irrationeel waren omdat er op basis van publieke informatie, zoals rapporten van ngo's en internationale organisaties, aangetoond kon worden dat er een duidelijk risico bestond dat de uit te voeren wapens gebruikt zouden worden in het conflict in Jemen.²³⁸

4.2. Ontvankelijkheid: incrementele receptieve tendens

Op grond van de procedureregels is de toestemming van een bevoegde rechter vereist voor de behandeling van een vordering tot *Judicial Review*. In wat volgt wordt geïllustreerd dat de beoordelingen van ontvankelijkheid in de geselecteerde Britse rechtspraak best omschreven kunnen worden als gekenmerkt door een incrementele receptieve tendens. Deze tendens is zowel merkbaar in de beoordelingen in eerste aanleg als in hoger beroep, hoewel het opvalt dat de administratieve rechtbank meer terughoudend is dan het hof van beroep.

In navolging van de verplichte voorafgaande correspondentie tussen de partijen diende CAAT op 9 maart 2016 de formele vordering voor een *Judicial Review* in bij de administratieve rechtbank.²³⁹ Daarin werden door CAAT vier gerechtelijke maatregelen verzocht.²⁴⁰ De vordering werd echter geweigerd door de administratieve rechtbank op basis van inhoudelijke redenen.²⁴¹ De rechter in kwestie oordeelde namelijk dat er op basis

²³⁵ Divisional Court, 8th February 2019, EWHC 221, Hoareau & Bancoult v. Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, paragraaf 326.

²³⁶ R. KNIGHT, *Vigilance and Restraint in the Common Law of Judicial Review*, Cambridge University Press, 2018, 79.

²³⁷ Administrative Court, 10th July 2017, EWHC 1726, CAAT v. SSIT, paragraaf 51.

²³⁸ *Ibid.*, paragraaf 1.

²³⁹ CAAT, Formal legal challenge: Statement of Facts and Detailed Statement of Grounds, 9th March 2016.

²⁴⁰ Het betrof een verbod (*'prohibiting order'*) voor de SSIT om nieuwe wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië af te leveren, een verplichting (*'mandatory order'*) voor de SSIT om zulke bestaande vergunningen op te schorten, een vernietiging (*'quashing order'*) van de beslissing van de SSIT om zulke nieuwe vergunningen af te leveren, en elke andere maatregel die de administratieve rechtbank nodig achtte.

²⁴¹ Administrative Court, 18th April 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Notification of the Judge's Decision on the Application for Permission to Apply for Judicial Review.

van de aangereikte informatie in de formele vordering van CAAT geen realistische vooruitzichten waren voor de eventuele gerechtelijke vaststelling dat de *Tameside duty* werd geschonden door de SSIT.²⁴² Bovendien meende deze rechter dat de SSIT het recht had om zelf te bepalen dat er voldoende informatie voorhanden was om de vergunningen goed te keuren en bestaande vergunningen niet op te schorten.²⁴³ Verder werd er gesteld dat het feit dat ngo's en internationale organisaties bezorgdheden uiten over de situatie in Jemen niet betekent dat de beslissingen van de SSIT irrationeel zijn. Evenwel vermeldde de beslissing tot weigering *in fine* dat er op grond van regel 54.12 van de procedureregels een hoorzitting verzocht kon worden voor een heroverweging van de beslissing.

Op deze hoorzitting werd de toestemming voor een *Judicial Review* evenwel verleend.²⁴⁴ De transcriptie van deze hoorzitting leert dat de onduidelijke houding van de SSIT ten aanzien van de publieke informatie inzake vermoedelijke schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië doorslaggevend was.²⁴⁵ In navolging van de hoorzitting werd middels een bevelschrift formele toestemming voor de *Judicial Review* verleend, waarmee de vordering in eerste aanleg uiteindelijk toch ontvankelijk werd verklaard.²⁴⁶ De evolutie van een weigering naar toestemming voor de *Judicial Review* illustreert de incrementele receptieve tendens in eerste aanleg.

Deze tendens geldt ook voor de beoordelingen van ontvankelijkheid in hoger beroep. De mening van CAAT dat er overtuigende redenen waren voor de behandeling van verschillende rechtsmiddelen in hoger beroep werd immers niet gedeeld door de administratieve rechtbank, waarmee alle rechtsmiddelen voor een beroepsprocedure initieel werden verworpen.^{247,248} Daarop verzocht CAAT het hof van beroep rechtstreeks voor toestemming tot een beroepsprocedure op grond van vier meer uitgewerkte rechtsmiddelen.²⁴⁹ Daarvan achtte het hof van beroep drie rechtsmiddelen ontvankelijk voor een behandeling ten gronde.²⁵⁰ Bovendien verleende dit hof na de beslissing in hoger beroep aan beide partijen toestemming voor een beroepsprocedure bij het

²⁴² De *Tameside duty* is een Brits publiekrechtelijk beginsel dat de verplichting inhoudt voor een overheidsinstantie om een afdoende onderzoek te verrichten alvorens een beslissing te maken.

²⁴³ "The suggestion that the Secretary of State cannot properly form a view on the risk ... makes no sense."

²⁴⁴ Administrative Court, 30th June 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Proceedings Transcript, 25-26.

²⁴⁵ De vertegenwoordiging van de SSIT vermeed tijdens de hoorzitting namelijk meermaals de expliciete vragen van de rechter over de houding van de SSIT ten aanzien van deze informatie, waardoor het voor de rechter onduidelijk was of de publieke informatie al dan niet werd betwist.

²⁴⁶ Administrative Court, 30th July 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Order Granting Permission for Judicial Review.

²⁴⁷ Administrative Court, 5th July 2017, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Claimant's Submissions on Draft Order, paragraaf 2.

²⁴⁸ Administrative Court, 21st July 2017, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Reasons for Refusal to Grant Permission to Appeal, paragraaf 2.

²⁴⁹ Court of Appeal, 15th September 2017, C1/2017/2079, CAAT v. SSIT: Claimant's Skeleton Argument in Support of Permission to Appeal.

²⁵⁰ Court of Appeal, 4th May 2018, T3/2017/2079, CAAT v. SSIT: Ruling Granting Permission for Appeal, paragraaf 9-13.

hoogrechtshof.²⁵¹ Zo wordt de receptieve houding van het hof van beroep benadrukt in contrast met de initiële terughoudendheid van de administratieve rechtbank. Het onderscheid kan evenwel verklaard worden door de precedentswaarde van een beoordeling van ontvankelijkheid door de administratieve rechtbank enerzijds, en de lagere positionering van deze rechtbank in de verticale structuur van het Britse rechtstelsel anderzijds.²⁵²

4.3. Vertrouwelijkheid: handhaving van vertrouwelijkheid met beperkte publieke tendens

De beoordelingen inzake de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers in de geselecteerde Britse rechtspraak kunnen best omschreven worden als gekenmerkt door een handhaving van de vertrouwelijkheid met een beperkte publieke tendens van bepaalde aspecten van de vergunningsprocedure. In dit onderdeel wordt eerst de handhaving van de vertrouwelijkheid geïllustreerd, waarna de beperkte publieke tendens wordt toegelicht.

In de verplichte correspondentie tussen de twee partijen voorafgaand aan de procesvoering in eerste aanleg hekelde CAAT reeds de herhaalde verwijzingen van de SSIT naar gevoelige informatie die niet in detail kon worden weergegeven voor redenen van nationale veiligheid en/of internationale relaties.²⁵³ CAAT vond het problematisch dat deze verwijzingen volgens de SSIT volstonden om elke suggestie van irrationaliteit uit te sluiten, omdat de administratieve rechtbank hiermee werd verzocht te oordelen op basis van vertrouwelijke informatie die niet kon worden waargenomen en die niet adequaat werd beschreven. Deze aanpak werd door CAAT uitdrukkelijk verworpen en er werd gesteld dat de rechter volgens de correcte aanpak moest oordelen op basis van het materiaal dat effectief werd aangereikt door de partijen.

Volgens CAAT had de SSIT dus twee mogelijkheden. Ofwel konden ze besluiten dat de publieke informatie hun argumenten voldoende onderbouwde en dat de vertrouwelijke informatie niet langer relevant was. *A contrario* zou de SSIT ervoor kunnen kiezen de vertrouwelijke informatie wel te gebruiken voor de argumentatie, maar dan zou de *Duty of Candour* van toepassing zijn.²⁵⁴ Volgens CAAT zou de SSIT derhalve verplicht zijn om

²⁵¹ Court of Appeal, 9th July 2019, T3/2017/2079, CAAT v. SSIT: Order Granting Permission to Appeal to the Supreme Court, paragraaf 1-2.

²⁵² De lagere positionering kan ervoor zorgen dat de administratieve rechtbank een rol van 'gatekeeper' vervult, waarbij een zekere terughoudendheid inzake ontvankelijkheidsverklaringen is aangewezen.

²⁵³ Administrative Court, 7th April 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Claimant's Reply to the Defendant's Summary Grounds, paragraaf 7-9.

²⁵⁴ De *Duty of Candour* is een Brits publiekrechtelijk beginsel dat de verplichting inhoudt voor Britse overheidsinstanties om het besluitvormingsproces zo goed mogelijk uit te leggen in een *Judicial Review* zodat de rechtbank kan oordelen of deze beslissing al dan niet rechtmatig was.

de vertrouwelijke informatie vrij te geven, tenzij een van de twee wettelijke uitzonderingen hierop zouden worden aangevraagd en goedgekeurd.²⁵⁵

De SSIT argumenteerde daarentegen dat aangezien zij vertrouwelijke informatie voorhanden hadden, het geraadpleegde materiaal door beide partijen verschillend was en er dus geen reden was waarom de conclusies van de partijen hetzelfde zouden moeten zijn.²⁵⁶ Hiermee bedoelde de vertegenwoordiging van de SSIT dat het niet onbegrijpelijk was dat de conclusie van CAAT op basis van de publieke informatie verschilde van de conclusie van de SSIT op grond van vertrouwelijke informatie. Dit argument was volgens de SSIT bovendien niet afhankelijk van de precieze inhoud van de vertrouwelijke informatie, en dus maakten zij initieel geen aanspraak op *Public Interest Immunity* of een verklaring op grond van de *Justice and Security Act*.

Toen de procesvoering in eerste aanleg ontvankelijk werd verklaard erkende de vertegenwoordiging van de SSIT evenwel meteen dat een van deze uitzonderingen aangevraagd zouden worden.²⁵⁷ In het bevelschrift van de rechter met formele toestemming voor de procesvoering werd een termijn voor de aanvraag van een van deze uitzonderingen opgelegd, evenals een meldingsplicht indien de aanvraag gemaakt zou worden.²⁵⁸ De aanvraag van de SSIT voor een verklaring op grond van de *Justice and Security Act* werd door middel van een bevelschrift op 13 oktober 2016 goedgekeurd.^{259,260} Zodoende werd de vertrouwelijkheid van de gevoelige informatie gehandhaafd, ter bescherming van de internationale relaties van het VK en in lijn met het beginsel dat er een bepaalde mate van '*considerable respect*' moet zijn voor het besluitvormingsproces van de SSIT.²⁶¹

Niettegenstaande de handhaving van vertrouwelijkheid verduidelijkt de argumentatie van de SSIT in de geselecteerde Britse rechtspraak verschillende aspecten van de besluitvorming in de vergunningsprocedure. Op die manier was de procesvoering een impuls voor een publieke tendens in hoofde van de SSIT, die evenwel eerder gedwongen dan moedwillig was ten voordele van de verdediging. Zo was de verdediging van de SSIT

²⁵⁵ Enerzijds kon de SSIT zich beroepen op het Britse strafrechtelijke beginsel van *Public Interest Immunity*, waarbij een certificaat tot vertrouwelijkheid getekend kan worden door een minister indien de nationale veiligheid of internationale relaties van de staat in het gedrang zouden kunnen komen door de vrijgave van de informatie. Anderzijds zou er een verklaring gemaakt kunnen worden op grond van sectie 6 van de *Justice and Security Act of 2013*, waardoor de rechtbank de gevoelige informatie voor de nationale veiligheid kan laten behandelen door *special advocates* in een procedure achter gesloten deuren; *Justice and Security Act of 2013*, 25th April 2013.

²⁵⁶ Administrative Court, 29th June 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Skeleton Argument of the Secretary of State for Permission Renewal Application, paragraaf 7-9.

²⁵⁷ Administrative Court, 30th June 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Proceedings Transcript, p. 27.

²⁵⁸ Administrative Court, 30th July 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Order Granting Permission for Judicial Review, paragraaf 5-7.

²⁵⁹ De *Judicial Review* werd derhalve door de administratieve rechtbank en door het hof van beroep behandeld in een openbare zitting wat betreft de argumentatie op grond van de publieke informatie, en in een zitting achter gesloten deuren wat betreft de argumentatie op basis van de vertrouwelijke informatie.

²⁶⁰ Administrative Court, 13th October 2016, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Order for a Declaration Pursuant to section 6 of the *Justice and Security Act of 2013*.

²⁶¹ Administrative Court, 10th July 2017, EWHC 1726, CAAT v. SSIT, paragraaf 35.

in eerste aanleg bijvoorbeeld gestoeld op een uitgebreide toelichting van zes 'strands' van informatie en analyse op grond waarvan de vergunningsaanvragen naar Saoedi-Arabië behandeld werden.^{262,263} Ter ondersteuning van de argumentatie in hoger beroep werd er door de SSIT ook naar deze gegevens verwezen, evenals naar de beoordelingen van de administratieve rechtbank op basis hiervan.²⁶⁴ De relevante argumentatie en de beoordelingen ten gronde worden in het volgende onderdeel met meer diepgang beschreven.

4.4. Beoordeling ten gronde: incrementele humanitaire tendens

Zoals reeds vermeld was het tweede criterium, c) van de geconsolideerde criteria de controversiële vergunningsvoorwaarde in de procesvoering voor de Britse gerechtelijke macht.²⁶⁵ CAAT argumenteerde dat er een duidelijk risico voor ernstige schendingen van het IHR bestond, gezien de veelheid aan publieke informatie die vermoedens van schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië opwekt.²⁶⁶ De beslissingen van de SSIT ten voordele van de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië waren volgens CAAT dus irrationeel en onrechtmatig.²⁶⁷

Op basis van deze centrale opvatting werden er verschillende rechtsmiddelen ontwikkeld door CAAT.²⁶⁸ De beoordelingen ten gronde van deze rechtsmiddelen kunnen best omschreven worden als gekenmerkt door een incrementele humanitaire tendens, waarbij de beoordeling van het hof van beroep door sommigen zelfs een potentiële humanitaire interventie wordt genoemd.²⁶⁹ In wat volgt wordt achtereenvolgens het relevante rechtsmiddel uit de procesvoering voor de administratieve rechtbank en het hof van beroep op kritische wijze beschreven, teneinde de incrementele humanitaire tendens te illustreren.²⁷⁰

²⁶² Een analyse door het Britse ministerie van defensie van alle aantijgingen van schendingen van het IHR in Jemen, kennis en inzicht van de militaire procedures in Saoedi-Arabië, betrekkingen met Saoedi-Arabië op het hoogste politieke niveau, 'post-incident dialogue' met respect voor lopende onderzoeken naar incidenten, verklaringen van Saoedi-Arabisch overheidsfunctionarissen omtrent de eerbiediging van het IHR, en een iteratieve rapportage van de ontwikkelingen in Jemen in verband met het IHR.

²⁶³ Administrative Court, 10th July 2017, EWHC 1726, CAAT v. SSIT, paragraaf 103-175.

²⁶⁴ *Inter alia*: Court of Appeal, 20th June 2019, EWCA Civ. 1020, CAAT v. SSIT, paragraaf 125-126.

²⁶⁵ "Having assessed the recipient country's attitude towards relevant principles established by international human rights instruments, the Government will: (...) c) not grant a licence if there is a clear risk that the items might be used in the commission of a serious violation of international humanitarian law."

²⁶⁶ Het betrof een verzameling van rapporten van de VN, het Europees Parlement, Britse parlementaire commissies, ngo's en de media.

²⁶⁷ Meer specifiek ging het om de beslissingen van de SSIT om nieuwe wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië af te leveren en om bestaande vergunningen niet op te schorten.

²⁶⁸ Daarin werd CAAT ondersteund door een aantal andere ngo's als *intervenors*: Amnesty International, Human Rights Watch, Rights Watch (UK) en Oxfam.

²⁶⁹ A. HABTESLASIE, *supra* vn. 10, 169.

²⁷⁰ Daar alle drie de rechtsmiddelen in de procesvoering voor de administratieve rechtbank werden verworpen konden in principe al deze rechtsmiddelen geselecteerd worden voor de beschrijving. Uiteindelijk werd het rechtsmiddel geselecteerd waarin de centrale opvatting van CAAT het meest tot uiting kwam. In de procesvoering voor het hof van beroep werd slechts één rechtsmiddel gegrond verklaard, en derhalve als relevant beschouwd.

4.4.1. Procesvoering voor de administratieve rechtbank

In het relevante rechtsmiddel uit de procesvoering voor de administratieve rechtbank werd er door CAAT een tweeledige argumentatie ontwikkeld. Ten eerste argumenteerde CAAT een vermoeden van een duidelijk risico voor ernstige schendingen van het IHR in de zin van het tweede criterium, c) van de geconsolideerde criteria, waaruit een vermoeden van irrationaliteit kon worden afgeleid.²⁷¹ Deze vermoedens werden ondersteund met de publieke informatie waarin schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië worden gesuggereerd.²⁷² Daarnaast werd er door CAAT geargumenteed dat de SSIT verplicht was de publieke informatie te verwerpen alvorens te besluiten dat er geen sprake was van een duidelijk risico voor ernstige schendingen van het IHR.²⁷³ CAAT redeneerde dat dit een logische verplichting is die volgt uit de vereisten van de rationele besluitvorming.²⁷⁴

Beide argumenten werden echter verworpen door de SSIT omdat er volgens hen onjuiste juridische gronden voor de betwisting van de rationaliteit van de besluitvorming werden ingeroepen.²⁷⁵ Wat het vermoeden van irrationaliteit op grond van de publieke informatie betreft, werd er vooreerst geargumenteed dat vaststellingen van burgerslachtoffers geen determinanten zijn van schendingen van het IHR.²⁷⁶ Deze vaststellingen kunnen volgens de SSIT niet automatisch gelijkgesteld worden aan schendingen van het IHR, en zelfs desgevallend zou dit nog geen duidelijk risico inhouden dat Britse wapens in de toekomst gebruikt zouden worden voor ernstige schendingen van het IHR. De publieke informatie was volgens de SSIT kortom niet voldoende om een duidelijk juridisch risico voor schendingen van het IHR of de irrationaliteit van de besluitvoering aan te tonen. Daarnaast, inzake de vermeende verplichting van de SSIT om de publieke informatie te verwerpen, werd er gesteld dat hiervoor geen motiveringsplicht bestaat op grond van de geconsolideerde criteria, noch op grond van enige andere juridische bepaling.²⁷⁷ De SSIT herhaalde bovendien dat dit materiaal niet werd genegeerd of verworpen, maar geïntegreerd in een uitgebreide analyse. Er werd besloten dat de uitgebreidheid van de analyse van de SSIT elke suggestie van irrationaliteit overstijgt.

Net zoals bij de andere rechtsmiddelen sloot de beoordeling van de administratieve rechtbank nauw aan bij de argumentatie van de SSIT. Zo werd de argumentatie van de SSIT geciteerd of geparafraseerd om te besluiten dat de verzameling van publieke

²⁷¹ Administrative Court, 10th July 2017, EWHC 1726, CAAT v. SSIT, paragraaf 205.

²⁷² Anders gezegd redeneerde CAAT dat aangezien deze informatie het vermoeden wekt dat de verbodsbepaling uit het tweede criterium van toepassing is op Saoedi-Arabië, er eveneens een vermoeden bestaat dat de beslissingen van de SSIT ten voordele van de wapenuitvoer naar dit land irrationeel waren.

²⁷³ Administrative Court, 10th July 2017, EWHC 1726, CAAT v. SSIT, paragraaf 206.

²⁷⁴ Administrative Court, 30th January 2017, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Skeleton Argument for the Claimant, paragraaf 73.

²⁷⁵ Administrative Court, 3rd February 2017, CO/1306/2016, CAAT v. SSIT: Skeleton Argument of the Secretary of State, paragraaf 124.

²⁷⁶ *Ibid.*, paragraaf 125.

²⁷⁷ *Ibid.*, paragraaf 123, 126-127.

informatie zoals aangebracht door CAAT geen juridisch vermoeden creëerde dat de verbodsbepaling van het tweede criterium, c) van de geconsolideerde criteria was ingevuld en dat er geen juridische verplichting bestond om de bevindingen van openbare rapporten expliciet te weerleggen.²⁷⁸ Volgens de rechtbank was er immers sprake van een '*finely balanced decision*' die bereikt werd middels een rationele en rigide analyse. De beslissing was volgens de administratieve rechtbank goed gebalanceerd omdat het een afweging betrof van een reeks complexe en strijdige factoren, die conform de geconsolideerde criteria werd gemaakt. De beoordeling van het relevante rechtsmiddel werd besloten met een herhaling van het beginsel dat er sprake moet zijn van enig respect voor de bestuurlijke beslissingen van de vergunningsverlener, des te meer wanneer kan worden aangetoond dat het gaat om een goed gebalanceerde beslissing.

In navolging van de verwerping van alle drie de rechtsmiddelen in de procesvoering werd er door de administratieve rechtbank een algemene conclusie geformuleerd. De administratieve rechtbank concludeerde dat zowel de publieke als de vertrouwelijke informatie aangaf dat de SSIT op rationele wijze een beoordeling had gemaakt van de houding van Saoedi-Arabië ten aanzien van het IHR, en meer specifiek dat er geen duidelijk risico van ernstige schendingen van het IHR bestond zodat de Britse wapenuitvoer naar dat land opgeschort of vernietigd zou moeten worden op grond van het tweede criterium, c) van de geconsolideerde criteria.²⁷⁹ Het vonnis werd derhalve besloten met de verwerping van CAAT's betwisting van de beslissingen van de SSIT om nieuwe wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië af te leveren en om bestaande vergunningen niet op te schorten.²⁸⁰

Doorheen het vonnis kende de administratieve rechtbank een verregaande discretionaire ruimte toe aan de SSIT om te bepalen hoe de vergunningsaanvragen worden behandeld evenals een groot vertrouwen in de veelheid aan vertrouwelijke informatie. In de rechtsleer worden er echter bezorgdheden geuit over dit vertrouwen in de confidentiële informatie, omdat er in het vonnis verschillende voorbeelden van beperkingen van de informatie en onzekerheden van de SSIT worden vermeld.²⁸¹ Anderen hanteren eveneens een kritisch standpunt ten opzichte van het vonnis, waarbij verwijzingen naar een vermeend '*British exceptionalism*' niet worden geschuwd.²⁸² De beoordeling van de administratieve rechtbank werd in de rechtsleer dus eerder kritisch dan enthousiast onthaald.

²⁷⁸ Administrative Court, 10th July 2017, EWHC 1726, CAAT v. SSIT, paragraaf 207-209.

²⁷⁹ *Ibid.*, paragraaf 210, 212.

²⁸⁰ *Ibid.*, paragraaf 213.

²⁸¹ L. GREEN en D. HAMER, *The Legality of the UK/Saudi Arabia Arms Trade: A Case Study*, Blog of the European Journal of International Trade, 20 juli 2017.

²⁸² R. LABIANCO, *UK-Saudi Arabia Arms Trade before the High Court: Questions Following the Judgment*, *Opinio Juris*, 13 september 2017.

4.4.2. Procesvoering voor het hof van beroep

In het relevante rechtsmiddel uit de procesvoering voor het hof van beroep argumenteerde CAAT dat zowel de SSIT als de administratieve rechtbank een fundamentele foute aanpak hadden gehanteerd in verband met de publieke informatie, dat volgens hen een patroon van schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië in Jemen aantoonde.²⁸³ Wat de SSIT betreft herhaalde CAAT het argument dat rationaliteit de vergunningverlener verplicht een standpunt in te nemen met betrekking tot het vermeende patroon van schendingen van het IHR.²⁸⁴ Voorts werd er geredeneerd dat het nalaten om een standpunt in te nemen een klassieke publiekrechtelijke fout inhield omdat er een centrale en relevante factor niet werd meegenomen in de besluitvorming van de SSIT. Het feit dat de administratieve rechtbank deze publiekrechtelijke fout niet had erkend betekende volgens CAAT overigens dat de administratieve rechtbank eveneens een fundamentele foute aanpak had gehanteerd.

Het tegenargument van de SSIT luidde dat aangezien er rekening gehouden wordt met andere factoren, het rationeel was om geen standpunt in te nemen met betrekking tot schendingen van het IHR in het verleden.²⁸⁵ In het bijzonder werd daarbij de attitude van Saoedi-Arabië ten aanzien van het IHR als een belangrijke factor vermeld, waar de SSIT een goed zicht op meende te hebben gezien de verregaande (militaire) betrekkingen tussen het VK en Saoedi-Arabië. Verder argumenteerde de SSIT dat het maken van een binaire voorstelling van schendingen in het verleden als een voorspelling voor schendingen in de toekomst problematisch is, omdat de risico-analyse die gemaakt moet worden niet historisch maar predictief is. Deze predictieve risico-analyse wordt overigens gemaakt ten opzichte van een fluïde en complexe situatie, waarbij er herhaald werd dat er enig respect moet zijn voor de aanpak van de SSIT in deze context.²⁸⁶ Er werd immers gesteld dat uitvoerende landen geen rechtbanken zijn die schendingen van het IHR moeten onderzoeken, maar overheden die belast zijn met een risico-analyse over het toekomstige gebruik van goederen door een soevereine staat.²⁸⁷

Het hof van beroep leidde uit de argumentatie van CAAT af dat de centrale vraag in dit rechtsmiddel was of een historisch patroon van schendingen van het IHR al dan niet relevant is voor de inschatting van het risico op toekomstige schendingen.²⁸⁸ Alvorens deze vraag te beantwoorden uitte het hof een zekere erkenning voor de besluitvorming van de

²⁸³ Court of Appeal, 20th June 2019, EWCA Civ. 1020, CAAT v. SSIT, paragraaf 61-62.

²⁸⁴ Er werd namelijk geargumenteerd dat dit standpunt een centraal beginpunt was bij de beantwoording van de vraag of er een duidelijk risico bestond dat Britse wapens gebruikt zouden worden voor ernstige schendingen van het IHR. Zo werd de retorische vraag gesteld in welke mate de aanpak van de SSIT rationeel kon zijn, indien er bij het inschatten van het risico op een IHR-schending geen duidelijk standpunt ingenomen werd met betrekking tot de veelheid aan informatie die een *prima facie* vermoeden opwekt van zulke schendingen in het verleden.

²⁸⁵ Court of Appeal, 20th June 2019, EWCA Civ. 1020, CAAT v. SSIT, paragraaf 63.

²⁸⁶ *Ibid.*, paragraaf 94.

²⁸⁷ *Ibid.*, paragraaf 127.

²⁸⁸ *Ibid.*, paragraaf 62.

SSIT.^{289,290} Desalniettemin besloot het hof dat deze centrale vraag beantwoord diende te worden door de SSIT, of dat er ten minste een poging daartoe ondernomen moest worden. Ter ondersteuning van die beslissing werd er verwezen naar twee relevante bepalingen.²⁹¹ Ten eerste werd er gerefereerd naar het tweede criterium, c) van de geconsolideerde criteria, waarbij het hof benadrukte dat daarin specifieke aandacht wordt gevraagd voor schendingen van het IHR in het verleden.²⁹² Ten tweede werd het argument dat het niet de taak van de SSIT zou zijn om schendingen van het IHR te onderzoeken verworpen in referentie naar het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, waarbij het hof poneerde dat deze opvatting contradictorisch is met de goed geïnformeerde positie van de SSIT. De belangrijkste reden voor de beslissing dat de centrale vraag beantwoord diende te worden zag het hof echter vanuit een effectiviteitsoogpunt ten opzichte van de militaire betrekkingen tussen het VK en Saoedi-Arabië. Zo werd de vraag gesteld hoe de SSIT een rationele beoordeling meende te kunnen maken van het effect van deze betrekkingen op de attitude van Saoedi-Arabië ten aanzien van het IHR, waar dit laatste werd aangeduid als een van de belangrijkste factoren in de risico-analyse, zonder de aantijgingen van schendingen van het IHR te onderzoeken.²⁹³ Op die manier kon het mogelijke effect van de betrekkingen op de attitude van Saoedi-Arabië immers niet gemeten worden.

Op basis hiervan besloot het hof van beroep dat de beslissingen van de SSIT met betrekking tot de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië irrationeel en bijgevolg onrechtmatig waren.²⁹⁴ Deze beoordeling van het hof vormde een opmerkelijk keerpunt in de Britse rechtspraak over wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië omwille van twee redenen. Enerzijds was het de eerste keer dat de recente Britse wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië als irrationeel en onrechtmatig werd beoordeeld, en anderzijds betekende het een breuk met de consequente aansluiting van de administratieve rechtbank bij de argumentatie van de SSIT. Verder illustreert de mate waarin de beoordeling van het hof van beroep een keerpunt is de incrementele humanitaire tendens. Op die manier evolueert de rechtspraak immers van een ontkenning van het juridische vermoeden van schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië in Jemen (en van de juridische verplichting om aantijgingen daartoe expliciet te weerleggen) naar een verplichting voor de SSIT om het historische patroon van zulke schendingen te onderzoeken.

²⁸⁹ Zo erkende het hof dat er sprake was van een rigide en gelaagde analyse voorafgaand aan de besluitvorming, dat er rekening werd gehouden met de publieke informatie betreffende vermeende schendingen van het IHR en dat de SSIT in tegenstelling tot de ngo's toegang had tot een veelheid aan vertrouwelijke informatie.

²⁹⁰ Court of Appeal, 20th June 2019, EWCA Civ. 1020, CAAT v. SSIT, paragraaf 134-136.

²⁹¹ *Ibid.*, paragraaf 139, 142.

²⁹² In de bewoording van het hof: "*In our view that is obviously correct. How could it reasonably be otherwise?*"

²⁹³ Court of Appeal, 20th June 2019, EWCA Civ. 1020, CAAT v. SSIT, paragraaf 144.

²⁹⁴ *Ibid.*, paragraaf 145.

4.5. Tussenbesluit

Er kan besloten worden dat ook de Britse wetgeving inzake wapenhandel en rechtspraak omtrent wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië beschreven kan worden als gekenmerkt door incrementele tendensen. Wat de wetgeving in historische en economische context betreft kan er gesproken worden van een incrementele consoliderende tendens, waarbij de integratie van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 en het ATT in de geconsolideerde criteria de conformiteit met deze instrumenten dient te waarborgen. In praktijk behoudt de vergunningverlener in de toepassing van de geconsolideerde criteria echter een interpretatiemarge en een discretionaire beoordelingsruimte. De interpretatiemarge komt voort uit het gebrek aan een heldere afbakening van bepaald begrippen, zoals 'duidelijk' en 'ernstig' in de zin van het tweede criterium van de geconsolideerde criteria.²⁹⁵ Het gevolg van deze interpretatiemarge is een discretionaire beoordelingsruimte voor de vergunningverlener, die gekoppeld aan de vertrouwelijkheid van het vergunningsdossier een bepaalde mate van flexibiliteit afdwingt voor de besluitvorming. De handhaving van de vertrouwelijkheid in de Britse rechtspraak, met uitzondering van de beperkte publieke tendens ter ondersteuning van de argumentatie van de SSIT, bevestigt overigens deze flexibiliteit.

Niettemin kunnen er in de Britse rechtspraak twee tendensen opgemerkt worden die grenzen stellen aan de beoordelingsruimte van de vergunningverlener. Ten eerste kan er een incrementele receptieve tendens herkend worden in de beoordelingen van ontvankelijkheid in de geselecteerde Britse rechtspraak, hoewel de representativiteit hiervan voor andere rechtszaken door het gebrek aan vervolgcases vooralsnog onduidelijk is. Ten tweede kan er een incrementele humanitaire tendens opgemerkt worden in de beoordelingen ten gronde, waarbij het hof van beroep de SSIT verplicht om rekening te houden met het historische patroon van schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië (in Jemen). Beide tendensen herinneren aan het feit dat de bestuurshandelingen van vergunningverlening onderhevig zijn aan rechterlijke toetsing middels een *Judicial Review*.

Zodoende kan de eerste onderzoeksvraag beantwoord worden met de vaststelling dat de beoordelingen van de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië door Belgische en Britse rechtspraak best beschreven wordt als kenmerkt door incrementele tendensen, waarbij de rechterlijke macht de interpretatiemarge en de discretionaire beoordelingsruimte van de uitvoerende macht bijstelt. Deze algemene gelijkensis vormt de brug naar het volgende hoofdstuk, waarin de Belgische en Britse rechtspraak met meer diepgang wordt vergeleken.

²⁹⁵ De procesvoering voor de Britse rechterlijke macht toont immers aan dat wat op grond van publieke informatie door een ngo wordt beschouwd als een duidelijk risico op een ernstige schending van het IHR, niet noodzakelijk overeenstemt met de standaard van de vergunningverlener voor een weigering of opschorting van de vergunning.

Hoofdstuk 5. Belgische en Britse rechtspraak in vergelijkend perspectief

In dit hoofdstuk worden de Belgische en Britse rechtspraak zoals beschreven in de vorige hoofdstukken in een vergelijkend perspectief geplaatst. In de eerste twee onderdelen komt naar voren dat er sterke gelijkenissen bestaan tussen de beoordelingen van ontvankelijkheid en vertrouwelijkheid. Daarna wordt er in een derde onderdeel opgemerkt dat er sprake is van een vergelijkbare terughoudendheid ten aanzien van de rechtstreekse toepassing van het internationaal recht, en dat de redeneringen in de Belgische rechtspraak ter motivering hiervan inconsequent en zelfs incorrect zijn. In deze eerste drie onderdelen worden er overigens externe vergelijkingen met rechtspraak uit andere Europese rechtsordes gemaakt. Vervolgens wordt er gewezen op de mate waarin het IHR een vergelijkbaar recent struikelblok was in de beoordelingen ten gronde, en in het vijfde onderdeel worden de feitelijke en hypothetische consequenties van de rechtspraak in beide rechtsordes vergeleken. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een laatste tussenbesluit.

5.1. Ontvankelijkheid als uitzonderlijke gelijkenis

Een globale gelijkenis tussen de Belgische en Britse beoordelingen inzake de ontvankelijkheid is dat beide gekenmerkt worden door een incrementele receptieve tendens. Zo waren de initiële beoordelingen van ontvankelijkheid in beide rechtsordes eerder terughoudend, maar evolueerden deze op incrementele wijze naar indicaties van een meer receptieve houding.²⁹⁶ Een inhoudelijke vergelijking leert dat de gronden voor de initiële ontkenningen echter verschilden, en dat dit onderscheid valt te verklaren door de verschillende nationale voorwaarden voor de ontvankelijkheidsverklaring.²⁹⁷ Ondanks dit verschil is het opmerkelijk dat de publieke informatie inzake vermoedelijke schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië in beide rechtsordes de aanleiding vormde voor een receptieve houding.²⁹⁸ Een laatste resultaat van de onderlinge vergelijking is dat de receptieve tendens in België wordt voortgezet door andere rechtelijke instanties dan de

²⁹⁶ In de Belgische rechtspraak werden bepaalde verzoekschriften bijvoorbeeld eerst niet ontvankelijk verklaard omdat de daarin betwiste vergunningen reeds volledig uitgevoerd waren, terwijl in latere rechtspraak een moreel belang wordt erkend als grond voor de ontvankelijkheidsverklaring van zulke verzoekschriften. In de Britse rechtspraak werd de toestemming voor een *Judicial Review* bijvoorbeeld eerst geweigerd omdat publieke informatie inzake vermoedelijke schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië niet *ipso facto* betekent dat de betwiste beslissingen van de SSIT irrationeel waren, terwijl de toestemming later werd verleend op grond van de onduidelijke houding van de SSIT ten aanzien van deze informatie.

²⁹⁷ In de Belgische rechtspraak werden de initiële weigeringen gemotiveerd door het gebrek aan een ontvankelijk voorwerp of een spoedeisend element zoals vereist door de wetten op de Raad van State, terwijl er in de Britse rechtspraak gewezen werd op het ontbreken van overtuigende redenen of realistische vooruitzichten in de procesvoering.

²⁹⁸ In de Belgische rechtspraak werd de publieke informatie bijvoorbeeld in het arrest uit 2020 erkend als indicatie van het risico op onherroepelijke schade, en in de Britse rechtspraak was de onduidelijke houding van de SSIT ten aanzien van deze informatie doorslaggevend voor de ontvankelijkheidsverklaring in eerste aanleg.

Raad van State, terwijl de vaststelling van de tendens in het VK beperkt is tot één juridische casus bij verschillende rechtelijke instanties.

Verder zijn de ontvankelijkheidsverklaringen in de Belgische en Britse rechtspraak een uitzonderlijke gelijkenis in een extern vergelijkend perspectief met andere Europese rechtsordes.²⁹⁹ Hoewel er getracht werd de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië in verschillende andere Europese rechtsordes via rechtszaken te betwisten (Frankrijk, Nederland, Spanje, Duitsland), werden de vorderingen immers (vooralsnog) enkel ontvankelijk verklaard in België, Frankrijk en het VK.^{300,301} In dat verband vormen de bevoegdheid van de rechtelijke instantie en de juridische status van de aanvragers de obstakels die rechtelijke toetsing in die rechtsordes beletten.³⁰² De precedentswaarde van de Belgische en Britse rechtspraak voor andere Europese rechtsordes is evenwel niet uitgesloten, waardoor het mogelijk is dat de incrementele receptieve tendens uitgebreid zal worden over territoriale grenzen heen in de toekomst.³⁰³

5.2. Vertrouwelijkheid als gedeeltelijke gelijkenis

De vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers werd zowel in de Belgische als de Britse rechtspraak behouden. De mate waarin de vertrouwelijkheid werd gehandhaafd was echter verschillend.³⁰⁴ Daarom kan er in de Belgische rechtspraak een beperkte incrementele publieke tendens worden vastgesteld, terwijl er met betrekking tot de Britse rechtspraak gesproken dient te worden van een volledige handhaving van de vertrouwelijkheid. Toch is er in beide rechtsordes ook sprake van een beperkte publieke tendens op een andere gelijkaardige wijze, namelijk door middel van het inzicht dat de rechtspraak biedt in de informatie waarover de vergunningverlener beschikt.³⁰⁵ Ondanks deze vergelijkbare beperkte publieke tendens kan er door het verschil in de mate van de handhaving van de vertrouwelijkheid slechts gesproken worden van een gedeeltelijke gelijkenis.

Desalniettemin kan er een ander punt van overeenstemming worden herkend in het gegeven dat de internationale relaties in beide casussen doorslaggevend waren voor het behoud van de vertrouwelijkheid.³⁰⁶ Er kan echter worden opgemerkt dat de juridische

²⁹⁹ Met uitzondering van de Nederlandse en Franse rechtspraak is deze externe vergelijking gebaseerd op gegevens uit de rechtsleer omwille van taalkundige redenen.

³⁰⁰ C. SCHLIEMANN en L. BRYK, *supra* vn. 12, 8-9.

³⁰¹ In Frankrijk werd er een vordering in eerste aanleg ontvankelijk verklaard, maar niet in hoger beroep (cf. voetnoot 28).

³⁰² C. SCHLIEMANN en L. BRYK, *supra* vn. 12, 8-9.

³⁰³ K. BECKERLE en D. MINOGUE, "U.K. Court Nixes Saudi Arms Sales – What it Means for the US and Other EU Countries", *Just Security*, 24 juni 2019.

³⁰⁴ Op basis van de Belgische rechtspraak uit 2018 diende er informatie inzake de aard van de goederen te worden vrijgegeven, terwijl er in de Britse rechtspraak geen uitzonderingen op de vertrouwelijkheid werd bevolen.

³⁰⁵ In de Belgische rechtspraak biedt het arrest van 2020 bijvoorbeeld inzicht in het vertrouwelijke advies van de Adviescommissie, en in de Britse rechtspraak werden er zes 'strands' van informatie uitgebreid toegelicht.

³⁰⁶ In de Belgische rechtspraak werden er naast de internationale relaties van het Waalse gewest ook de contractuele verhoudingen en het beroepsgeheim ingeroepen door de verdediging, terwijl er in de periode voorafgaand aan de eigenlijke procesvoering in het VK door de SSIT verwezen werd naar de nationale veiligheid.

gronden daarvoor verschilden, aangezien de vertrouwelijkheid van de Belgische vergunningsdossiers gekaderd werd in de verplichtingen van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 terwijl de vertrouwelijkheid van de Britse vergunningsdossiers gestoeld werd op de nationaalrechtelijke *Justice and Security Act*.³⁰⁷

Ten slotte kan er ook hier een externe vergelijking met andere Europese rechtsordes worden gemaakt. Zo werd de aanvraag voor de transparantie van vergunningsdossiers in de Franse rechtspraak ten gevolge van de verwerping van de vordering tot schorsing simpelweg niet behandeld.³⁰⁸ Daarnaast leidde de vertrouwelijkheid in Nederland ertoe dat er geprocedeerd werd over wapenuitvoervergunningen naar Egypte (lid van de Saoedi-Arabische coalitie in Jemen) waarvan de geldigheidsduur reeds verstreken was, waardoor de vordering niet ontvankelijk werd verklaard.³⁰⁹ Beide voorbeelden tonen aan dat de vertrouwelijkheid meestal gehandhaafd wordt, en een publieke tendens (zoals vooral in de Belgische rechtspraak kan worden waargenomen) dus eerder zeldzaam is.

5.3. Vergelijkbare terughoudende tendens ten aanzien van het internationaal recht

Het is opvallend dat de houding van de Belgische en Britse rechters ten aanzien van het internationaal recht in de geselecteerde rechtspraak wordt gekenmerkt door een terughoudende tendens. Telkens wanneer er internationaalrechtelijke gronden werden ingeroepen door de partijen, zoals het ATT of het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, werd een rechtstreekse beoordeling op basis hiervan namelijk ontweken door de rechters.³¹⁰ Op die manier wordt duidelijk dat hoewel een volkenrechtconforme interpretatie is aangewezen, de nationale rechters in deze zaken nog steeds de toepassing van nationale omzettingen van het internationaal recht verkozen boven de rechtstreekse toepassing daarvan. Daar de terughoudendheid in de Britse rechtspraak valt te verklaren door de dualiteit van de Britse rechtsorde is dit niet het geval voor de Belgische rechtsorde, en is de vaststelling van terughoudendheid bijgevolg eerder opmerkelijk in het laatstgenoemde rechtstelsel.

De redeneringen in de Belgische rechtspraak om de rechtstreekse toepassing van internationaalrechtelijke bepalingen te ontwijken zijn overigens inconsequent en zelfs incorrect. De redeneringen zijn inconsequent omdat er in de arresten uit 2019 werd

³⁰⁷ Het gegeven dat het VK ook gebonden is door het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 maakt overigens dat de redenering van de Raad van State ook valide is voor de Britse context, en mogelijk inspiratie biedt voor bijkomende argumentatie ten voordele van de vertrouwelijkheid indien dat nodig zou zijn.

³⁰⁸ Tribunal Administratif, 8 juillet 2019, nr. 1807203/6-2, Action Sécurité Ethique Républicaines v. République Française.

³⁰⁹ Gerechtshof Amsterdam, 24 januari 2017, nr. ECLI:NL:GHAMS:2017:165, Stichting (X), Vereniging (Y), Stichting (Z) v. Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, paragraaf 5.1, 5.4.

³¹⁰ In de Belgische rechtspraak werd er bijvoorbeeld gesteld dat de internationale verplichtingen van België inzake wapenhandel niet voldoende duidelijk waren zodat de ngo's geen argument konden onderbouwen met het ATT. In de Britse rechtspraak vond het hof van beroep het niet nodig om ernstige schendingen van het IHR te definiëren.

verwezen naar de verplichtingen van België inzake wapenhandel om de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers te motiveren, terwijl er in het arrest uit 2020 werd gesteld dat deze verplichtingen niet voldoende duidelijk zijn.³¹¹ Daarnaast is de redenering in de arresten uit 2018 om te besluiten dat het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 geen rechtsregel is die voor een rechter kan worden ingeroepen incorrect om twee redenen.³¹² Ten eerste valt het op dat de Raad van State erkent dat het Gemeenschappelijk Standpunt werd opgesteld door de Raad van de EU, maar dat de juridische grondslag van gemeenschappelijke standpunten vervolgens gezocht wordt in een artikel dat betrekking heeft op de Europese Raad. Ten tweede gebruikt de Raad van State artikel 15 VEU om te stellen dat de Europese Raad geen wetgevingstaak uitoefent en dat het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 daarom geen rechtsregel is in de zin van artikel 288 VWEU, terwijl artikel 16 VEU bepaalt dat de Raad van de EU wel degelijk een wetgevingstaak uitoefent. Gezien de Raad van State zelf erkent dat het Gemeenschappelijk Standpunt werd opgesteld door de Raad van de EU, en deze dus een wetgevende bevoegdheid heeft, is de redenering van de Raad van State om te oordelen dat het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 geen rechtsregel is ronduit problematisch.³¹³

Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in het feit dat artikel 15 VEU inderdaad vermeld wordt als de juridische grondslag van het originele Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, evenwel in verwijzing naar het *toenmalige* VEU zoals gewijzigd door het Verdrag van Nice.³¹⁴ Het is daarom niet uitgesloten dat de Raad van State bij de raadpleging van het originele Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 en bij het maken van een redenering inzake de juridische waarde van dit document het onderscheid niet heeft gemaakt tussen artikel 15 VEU in de zin van het Verdrag van Nice enerzijds, en artikel 15 VEU in de zin van het Verdrag van Lissabon anderzijds. Het gevolg daarvan is significant, aangezien de Raad van State *a contrario* juist wel zou moeten aannemen dat het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 als rechtsregel dient te worden beschouwd.

³¹¹ In de arresten uit 2019 ging het echter over de Europese verplichtingen op basis van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, terwijl er in het arrest uit 2020 werd geargumenteed over de internationale verplichtingen van België op grond van het ATT. Niettemin zijn beide categorieën gestoeld op het internationaal recht en kan er dus gesproken worden van een inconsequente redenering inzake internationaalrechtelijke verplichtingen.

³¹² "Considérant que la Position commune 2008/944/PESC a bien été adoptée par le Conseil; que, quant à son contenu, elle se présente comme un texte normatif, mais ne constitue ni une directive ni un règlement; qu'en son préambule, elle vise «le traité sur l'Union européenne, et notamment son article 15», lequel prévoit en son paragraphe 1er que «Le Conseil européen donne à l'Union les impulsions nécessaires à son développement et en définit les orientations et les priorités politiques générales»; mais aussi qu'il n'exerce pas de fonction législative»; qu'il s'ensuit que cette «Position commune» ne constitue pas une règle de droit dont la violation peut être invoquée en justice."

³¹³ Mocht de Raad van State de beoordeling daarentegen onderbouwd hebben met artikel 24, eerste lid VEU dat bepaalt dat er in het kader van het GBVB geen wetgevingshandelingen gesteld worden, dan was de redenering niet problematisch geweest.

³¹⁴ Sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon in 2009 bevat artikel 29 van het *huidige* VEU echter de juridische grondslag voor gemeenschappelijke standpunten, wat effectief een kopie is van de inhoud van het toenmalige artikel 15 VEU.

In de Britse rechtspraak wordt overigens bevestigd dat het gaat om een rechtsregel op grond van het internationaal recht.^{315,316} Ook in de rechtsleer wordt hier vanuit gegaan.³¹⁷ Ondanks de vergelijkbare terughoudendheid inzake de rechtstreekse toepassing van het internationaal recht vormen de verschillende visies op de bindende kracht van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 dus een manifest onderscheid tussen de Belgische en Britse rechtspraak. Bovendien komt uit een externe vergelijking met rechtspraak uit andere rechtsordes naar voren dat er nog andere visies bestaan. Zo werd er in Nederlandse rechtspraak gesteld dat gemeenschappelijke standpunten bindende EU-rechtshandelingen zijn, wat lijkt te verwijzen naar een bindende kracht op grond van het Europees recht.³¹⁸ In Franse rechtspraak werd er dan weer besloten dat het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 uitsluitend de interstatelijke betrekkingen regelt en derhalve geen rechten scheidt waarop rechtspersonen zich rechtstreeks kunnen beroepen.³¹⁹ Deze verschillende opvattingen lijken te wijzen op een juridische lacune die eventueel verder uitgeklaard kan worden in de rechtspraak of de rechtsleer.³²⁰

5.4. Het internationaal humanitair recht als vergelijkbaar recent struikelblok

Een volgende gelijkenis kan gevonden worden in de beoordelingen ten gronde, waarbij het internationaal humanitair recht in beide rechtsordes een recent struikelblok vormde voor de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië.³²¹ Bovendien is het opvallend dat in beide gevallen de nationale omzetting van het tweede criterium van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 de controversiële vergunningsvoorwaarde was voor deze wapenuitvoer. De mate waarin de humanitaire tendens in beide rechtsordes recent is en (vooral in de Britse

³¹⁵ "The Common Position (...) sounds only in international law as an agreement between the Member States, rather than being part of EU Law."

³¹⁶ Administrative Court, 10th July 2017, EWHC 1726, CAAT v. SSIT, paragraaf 6.

³¹⁷ *Inter alia*: M. BROMLEY, *supra* vn. 59, 4; S. DEPAUW en T. BAUM, *supra* vn. 38, 63.

³¹⁸ Rechtbank Noord-Holland, 25 augustus 2016, nr. ECLI:NL:RBNHO:2016:7024, X1, X2, X3 v. Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, paragraaf 6; Gerechtshof Amsterdam, 24 januari 2017, nr. ECLI:NL:GHAMS:2017:165, Stichting (X), Vereniging (Y), Stichting (Z) v. Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, paragraaf 4.

³¹⁹ Tribunal Administratif, 8 juillet 2019, nr. 1807203/6-2, Action Sécurité Ethique Républicaines v. République Française, paragraaf 8.

³²⁰ Wat de rechtspraak betreft zou het Europees Hof van Justitie (EHVJ) aangewezen kunnen worden als de gerechtelijke instantie bij uitstek om vraagstukken over de juridische waarde van instrumenten voortkomend uit het Europees recht te beoordelen. De interpretatiemarge van het EHVJ, dat door sommigen gepercipieerd wordt als gerechtelijk activisme, vormt wellicht een beletsel voor een verdragswijziging dat dit mogelijk zou kunnen maken. Een verdragswijziging is nodig omdat de rechtsmacht van het EHVJ betreffende het GBVB door artikel 24, eerste lid VEU beperkt wordt.

³²¹ In de Belgische rechtspraak werd er in het arrest uit 2020 geconcludeerd dat de wapenuitvoervergunningen niet afdoende gemotiveerd werden in het kader van het risico dat de wapens gebruikt zouden kunnen worden voor ernstige schendingen van het IHR in Jemen. In de Britse rechtspraak werd er in hoger beroep besloten dat de beslissingen ten voordele van de wapenuitvoer irrationeel waren omdat er niet werd onderzocht of er in hoofde van Saoedi-Arabië sprake is van een historisch patroon van schendingen van het IHR.

rechtspraak) een keerpunt betekende in de rechtspraak benadrukt overigens de incrementele humanitaire tendens die kan worden waargenomen.³²²

Ondanks deze sterke inhoudelijke overeenkomst kunnen er twee verschilpunten benoemd worden. Ten eerste kan er in de Belgische rechtspraak naast een incrementele humanitaire tendens ook een incrementele inhoudelijke tendens worden waargenomen.³²³ Hetzelfde kan niet gezegd worden van de Britse rechtspraak, waar er reeds in eerste aanleg expliciet verwezen werd naar de veelheid aan rapportage van vermoedelijke schendingen van het internationaal (humanitair) recht door Saoedi-Arabië evenals concrete voorbeelden hiervan.³²⁴ Ten tweede wordt het humanitaire zwaartepunt in beide rechtsordes anders ingesteld. Zo vereist de Belgische rechtspraak een betere motivering van het risico dat de wapens gebruikt zouden worden voor ernstige schendingen van het IHR in Jemen, terwijl er op basis van de Britse rechtspraak onderzocht dient te worden of er in hoofde van Saoedi-Arabië sprake is van een historisch patroon van IHR-schendingen. Het vraagstuk omtrent welk zwaartepunt van de twee het meeste gewicht kan worden toegekend wordt hier echter in het midden gelaten.³²⁵ In het volgende onderdeel komen de andere feitelijke of hypothetische consequenties van de rechtspraak aan bod.

5.5. Vergelijkbare consequenties van de rechtspraak & Brexit

Een eerste vergelijkbare feitelijke consequentie is dat de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië werd ingeperkt ten gevolge van de rechtspraak. Zo werden er middels de Belgische arresten tientallen wapenuitvoervergunningen opgeschort of vernietigd, wat een significant aandeel van het geheel van Belgische vergunningen naar Saoedi-Arabië lijkt te beslaan.³²⁶ Daarnaast had de Britse rechtspraak tot gevolg dat er geen nieuwe vergunningen naar Saoedi-Arabië mochten worden afgeleverd of bestaande vergunningen verlengd, hoewel de bestaande wapenuitvoervergunningen niet opgeschort moesten worden.³²⁷ In beide

³²² Mogelijke verklaringen voor de recente humanitaire tendens zijn enerzijds het aanslepende conflict in Jemen, de herhaalde (non-) gouvernementele rapportage daaromtrent, de groeiende (maar nog steeds beperkte) media-aandacht daarvoor, en anderzijds de affaire Kashoggi in oktober 2018.

³²³ In het arrest uit 2020 werd er immers voor het eerst aandacht geschonken aan de inhoud van de vele rapporten inzake vermoedelijke schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië in Jemen. In de arresten uit 2018 en 2019 werd er door de Raad van State louter geoordeeld op basis van procedurele gronden.

³²⁴ Dit onderscheid valt te verklaren door de argumentatie van de partijen. In de Britse rechtspraak was de veelheid aan publieke informatie inzake vermoedelijke IHR-schendingen immers het uitgangspunt om te argumenteren dat de Britse wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië irrationeel was, terwijl de argumentatie in de Belgische rechtspraak gestoeld veeleer gestoeld was op procedurele gronden.

³²⁵ Voor beide zwaartepunten valt immers te argumenteren dat ze doorwegen. Zo verzwaart de veelheid aan rapportage van IHR-schendingen in Jemen de taak van de Belgische vergunningverlener, terwijl het onderzoeken van een historisch patroon van IHR-schendingen een breder onderzoeksveld beslaat.

³²⁶ De meest recente gegevens van COARM geven aan dat er 20 vergunningen werden afgeleverd voor Saoedi-Arabië in 2018. De opschorting van zes vergunningen door de Raad van State in datzelfde jaar lijkt dus betrekking te hebben op een significant aandeel van het geheel; Eenentwintigste jaarverslag overeenkomstig artikel 8, lid 2 van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, *P.B.* 31 december 2019, C437, 312.

³²⁷ Court of Appeal, 9th July 2019, T3/2017/2079, CAAT v. SSIT: Order granting permission to appeal to the Supreme Court, paragraaf 3; Court of Appeal, 20th June 2019, T3/2017/2079, CAAT v. SSIT: Press summary.

rechtsordes diende het besluitvormingsproces overigens bijgestuurd te worden conform de rechtspraak, al werd dit in de Britse rechtspraak meer expliciet vooropgesteld als een *conditio sine qua non* voor verdere wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië.³²⁸ De voltooide herziening van het Britse besluitvormingsproces werd in de zomer van 2020 aangekondigd door de SSIT, evenals de beslissingen voor de herneming van de wapenuitvoer en de intrekking van de aanvraag voor een beroepsprocedure bij het hooggerechtshof.³²⁹

Een tweede vergelijkbare feitelijke consequentie is dat de rechtelijke inperkingen van de wapenuitvoer niet minutieus werden opgevolgd en er in beide landen 'overtredingen' werden gerapporteerd. Zo kwam er enkele maanden na het arrest uit 2020 aan het licht dat er nieuwe Belgische vergunningen werden afgeleverd en andere vergunningen effectief werden uitgevoerd, hoewel er initieel op basis van statistieken werd voorspeld dat dit arrest de Belgische wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië potentieel zou kunnen halveren.^{330,331} De Britse vergunningverlener kwam eveneens in de schandaalsfeer terecht omdat er drie onrechtmatige vergunningen naar Saoedi-Arabië werden afgeleverd in strijd met de beslissing van het hof van beroep, en uit een parlementair onderzoek bleek dat het ging om vergunningen die reeds een positief advies hadden gekregen maar die pas werden goedgekeurd na de beslissing van het hof.³³² Zowel deze misstappen van de SSIT als de lange stilte omtrent de herziening van het Britse besluitvormingsproces werden overigens bekritiseerd door academici.³³³

Wat de hypothetische consequenties betreft kan er in de eerste plaats verwezen worden naar de mogelijke impact van de Belgische en Britse rechtspraak op de behandeling van de communicatie die werd overgemaakt aan het Parket van de Aanklager van het Internationaal Strafhof.³³⁴ Het gegeven dat er in nationale rechtspraak reeds werd erkend dat er wapens uitgevoerd werden in strijd met nationale wetgeving kan immers bevestigen dat een onderzoek naar de kwestie vanuit de invalshoek van het internationaal strafrecht

³²⁸ Ter vergelijking diende de Belgische vergunningverlener in navolging van de arresten uit 2018 en 2019 rekening te houden met de eerbiediging van het internationaal recht door Saoedi-Arabië, en ten gevolge van het arrest uit 2020 zouden vergunningen slechts afgeleverd kunnen worden indien er een betere motivering kwam inzake het risico op IHR-schendingen. Het Britse hof van beroep besloot daarentegen dat er nieuwe beslissingen inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië genomen moesten worden met inachtneming van het historische patroon van IHR-schendingen door dit land.

³²⁹ Parliamentary Written Statement, 7th July 2020, HCWS339, Trade Update. Geraadpleegd op 23 juli 2020 via <https://www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/writtenstatement/Commons/2020-07-07/HCWS339/>.

³³⁰ VREDESACTIE, "Vredesactie Halveert de Belgische Wapenexport!", *Vredesactie*, 16 april 2020; VREDESACTIE, "Twee Maanden na Schorsing door Raad van State, Exporteert Waalse Regering Opnieuw Wapens naar Saudi-Arabië", *Vredesactie*, 14 juli 2020.

³³¹ Ook wordt er in bovenstaande bron van Vredesactie melding gemaakt van de opstart van twee nieuwe spoedprocedures bij de Raad van State naar aanleiding van de nieuwe vergunningen en effectieve wapenuitvoer.

³³² D. SABBAGH, "Truss Admits UK Broke Ban on Saudi Arms Sales Three Times", *The Guardian*, 26 september 2019; Geraadpleegd op 22 mei 2020 via [http://data.parliament.uk/DepositedPapers/Files/DEP20200045/Investigation into Export Licences Granted in.pdf](http://data.parliament.uk/DepositedPapers/Files/DEP20200045/Investigation%20into%20Export%20Licences%20Granted%20in.pdf).

³³³ R. ISBISTER, *The UK's Arms-to-Saudi Quagmire: From Tragedy to Farce*, Saferworld, 20 september 2019; A. STAVRIANAKIS, "Britain Must Be Held to Account for its Role in the War in Yemen", *The Guardian*, 24 januari 2020.

³³⁴ In die communicatie wordt een onderzoek gevraagd naar de mogelijke betrokkenheid van economische en politieke actoren uit vijf Europese landen (waaronder het VK) en de daaruit volgende eventuele strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de vermoedelijke oorlogsmisdaden van de Saoedi-Arabisische coalitie in Jemen.

wenselijk kan zijn. Hoewel deze hypothetische consequentie hoofdzakelijk van toepassing is op het VK kan de precedentswaarde van een eventueel onderzoek ook onderstreept worden voor België of het Waalse gewest.³³⁵ Een bijkomend hypothetisch vraagstuk inzake de Belgische casus is hoe de precedentswaarde wordt beïnvloed indien de wapenproducent en de vergunningverlener in essentie dezelfde entiteit zijn (lees: de Waalse regering).³³⁶

Een laatste hypothetische consequentie van de rechtspraak is dat de Brexit er mogelijk toe kan leiden dat de inhoud van de geconsolideerde criteria in de toekomst zal worden gewijzigd.³³⁷ De inhoudelijke modaliteiten van de geconsolideerde criteria werden immers afgeleid van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 als gids bij de uitoefening van de Britse uitvoercontrolewet, en de Brexit biedt de mogelijkheid voor het VK om als dualistische rechtsorde afstand te nemen van de internationaalrechtelijke verplichtingen die voortkomen uit die Europese regelgeving.³³⁸ Een mogelijke consequentie van nationale rechtspraak die de economische en geostrategische belangen inperkt op (indirecte) basis van deze internationale verplichtingen is dus dat er stemmen zouden kunnen opgaan om hiermee te breken. BROMLEY stelt echter dat de Brexit slechts één obstakel minder zou zijn voor de afzwakking van de geconsolideerde criteria omdat het VK nog steeds gebonden is door het ATT en er ook uit parlementaire en niet-gouvernementele hoek weerstand zou komen.³³⁹ Bovendien werd er in het meest recente jaarlijkse rapport inzake wapenuitvoer bevestigd dat de Britse regering de integriteit van het huidige uitvoercontrolesysteem vooropstelt.³⁴⁰

Ten slotte kan er omgekeerd nog gekeken worden naar de impact van de Brexit op de Britse wapenuitvoer. Hoewel er bezorgdheden worden geuit over het verlies van de toegang tot de interne markt, Europese onderzoekfondsen en een verminderde concurrentiële positie ten opzichte van de resterende EU-lidstaten lijkt er een consensus te bestaan in de literatuur dat de impact op de Britse wapenuitvoer relatief beperkt zal blijven.³⁴¹ De reden daarvoor is dat het leeuwendeel van de Britse wapenuitvoer bestemd

³³⁵ De consequentie is hoofdzakelijk van toepassing op het VK omdat er geen Belgische economische of politieke actoren genoemd werden in de communicatie. De precedentswaarde wordt onderstreept door de grote gelijkenissen in de humanitaire gronden op basis waarvan de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië onrechtmatig werd bevonden (*supra* 5.4).

³³⁶ Een mogelijke hypothese is dat de eventuele strafrechtelijke aansprakelijkheid wordt verzwaaard aangezien er zowel op het bestuurlijke als het private niveau potentieel onrechtmatig gehandeld zou zijn. De behandeling van dit vraagstuk gaat de reikwijdte van deze masterproef echter te buiten.

³³⁷ *Inter alia*: M. BROMLEY, *Brexit and Export Controls: Entering Uncharted Waters*, SIPRI, 1 juli 2016; S. MUSA, *The Saudi-Led Coalition in Yemen, Arms Exports and Human Rights: Prevention is Better Than Cure*, *Journal of Conflict & Security Law* 2017, vol. 22, nr. 3, 449-450; S. DUKE, *Will Brexit Damage Our Security and Defence?: The Impact on the UK and EU*, Palgrave Macmillan, 2019, 51.

³³⁸ D. COPS, N. DUQUET en G. GOURDIN, *supra* vn. 35, 127; A. HABTESLASIE, *supra* vn. 10, 171.

³³⁹ M. BROMLEY, *supra* vn. 337.

³⁴⁰ Geraadpleegd op 24 juli 2020 via https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/819248/United_Kingdom_Strategic_Export_Controls_Annual_Report_2018.pdf.

³⁴¹ *Inter alia*: M. UTTLEY en B. WILKINSON, *Contingent Choices: The Future of United Kingdom Defence Procurement and Defence Industries in the Post-Brexit Era*, *Global Affairs* 2016, vol. 2 nr. 5, 491-493; S. DUKE, *supra* vn. 337, 44-46.

is voor het Midden-Oosten, met Saoedi-Arabië als koploper.³⁴² Zolang er geen handelsakkoord bestaat tussen het VK en de EU blijft het evenwel gissen naar de werkelijke impact van de Brexit.

5.6. Tussenbesluit

Er kan besloten worden dat er vijf gelijkenissen bestaan tussen de Belgische en Britse rechtspraak omtrent wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië. Ten eerste is de incrementele receptieve tendens in de beoordelingen van ontvankelijkheid een uitzonderlijke gelijkenis in externe vergelijking met andere Europese rechtspraak. Ten tweede kan er een gedeeltelijke gelijkenis worden herkend in de beoordelingen van vertrouwelijkheid aangezien dit in beide gevallen werd behouden op grond van de internationale relaties. De derde gelijkenis bestaat in de vergelijkbare terughoudende tendens wat betreft de rechtstreekse toepassing van het internationaal recht, waarbij de redeneringen in de Belgische rechtspraak echter met een korrel zout genomen moeten worden. Ten vierde valt het op dat zowel in de Belgische als de Britse rechtspraak het IHR als een struikelblok fungeerde voor de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië. De laatste gelijkenis leert echter dat dit slechts een tijdelijk of relatief struikelblok was, aangezien beide landen de (on)rechtstreekse wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië terug hebben opgestart.

Toch zijn er ook verschillen op te merken. Zo verschilden de gronden voor de initiële ontkenningen van ontvankelijkheid op basis van nationale vergunningsvoorwaarden en werd de vertrouwelijkheid in verschillende mate gehandhaafd. Daarnaast bestaat er niet alleen tussen de Belgische en Britse rechtspraak, maar ook in vergelijking met andere Europese rechtsordes een groot onderscheid in visies op de bindende kracht van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944. Voorts vallen er verschillen op te merken in de humanitaire zwaartepunten die worden ingesteld in de beoordelingen ten gronde en kan de Brexit mogelijk een liberaliserende impact hebben op het wapenuitvoercontrolesysteem van het VK.

Hieruit volgt dat de tweede onderzoeksvraag beantwoord kan worden met de vaststelling dat de Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië verregaande gelijkenissen vertoont, maar dat er binnen de bakens van die gelijkenissen verschillen bestaan. Gezien deze gelijkenissen en verschillen lijkt het gezegde 'eenheid in verscheidenheid' de vergelijking tussen de Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië het beste te omvatten.

³⁴² STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, *supra* vn. 1, 2.

Conclusie en aanbevelingen

Geen oorlog zonder wapens, en geen wapens zonder slachtoffers. De humanitaire balans na vijf jaar conflict in Jemen is een heldere illustratie van deze opvatting. De stroom van wapens naar deelnemers van de Saoedi-Arabische coalitie voedt immers de aanhoudende oorlogvoering, en het zijn deze wapens die hoofdzakelijk middels luchtaanvallen burgerslachtoffers maken.³⁴³ Mislukte vredesakkoorden in voorbije jaren en een opflakking van de gemoederen in juli 2020 voorspellen overigens niet veel goeds.³⁴⁴ Voeg daar nog een verergerende Covid-19 crisis aan toe en de nakende gevolgen voor de Jemenitische bevolking zijn potentieel nefast.³⁴⁵

De hoofdrol van Saoedi-Arabië in wat de grootste humanitaire crisis ter wereld genoemd wordt maakt dat de aanhoudende Europese wapenuitvoer naar dit land controversieel is. Een veelheid aan publieke informatie wekt immers het vermoeden op van schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië in Jemen, terwijl internationale, Europese en nationale wet- en regelgeving voorschrijft dat wapenuitvoervergunningen geweigerd dienen te worden indien er een duidelijk risico bestaat dat de uit te voeren goederen gebruikt (zouden) worden voor ernstige schendingen van het IHR. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat ngo's de toepassing van deze wet- en regelgeving door de vergunningverleners in vraag stelden en er een rechtelijke toetsing van deze wapenuitvoer werd verzocht.

Deze toetsing leidde hoofdzakelijk in België en het VK tot beschikbare rechtspraak die vooralsnog onderbelicht bleef in de rechtsleer. Bijgevolg bestonden de doelstellingen van deze masterproef erin om enerzijds een selectie van deze rechtspraak te beschrijven, en anderzijds om deze jurisprudentie te vergelijken. Deze doelstellingen werden vertaald naar de twee centrale onderzoeksvragen van deze masterproef, die respectievelijk beogen te onderzoeken op welke manier de geselecteerde Belgische en Britse rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië kan worden beschreven en vergeleken.

De bevindingen van deze masterproef geven aanleiding tot twee globale conclusies en twee conclusies ter beantwoording van de onderzoeksvragen. Wat de globale conclusies betreft kan er vooreerst herhaald worden dat er zowel inhoudelijke als pragmatische lacunes bestaan in de rechtsleer met de rechtspraak inzake wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië als centraal onderwerp. Vooral over de Belgische rechtspraak werd er nog maar weinig geschreven. Hoewel deze lacunes vallen te verklaren door de relatieve actualiteit van het

³⁴³ D. WEARING, *supra* vn. 213, 32; C. VAN DEN ABEELE, "Belgische Wapens Gebruikt in Oorlog in Jemen", *VRT NWS*, 6 februari 2019.

³⁴⁴ M. DARWICH, *The Saudi Intervention in Yemen: Struggling for Status*, *Insight Turkey* 2018, vol. 20, nr. 2, 125-141; X, "Vredesakkoord Jemen Geschonden: Separatisten roepen Autonomie uit", *VRT NWS*, 26 april 2020; R. VERREZEN, "Al dit geweld tijdens een pandemie is onverantwoord": *VRT NWS Spreekt met UNHCR in Jemen*, *VRT NWS*, 20 juli 2020.

³⁴⁵ J. DE GREEF, "Jemen Krijgt na Oorlog, Hongersnood en Cholera nu ook Coronavirus als Bijbelse Plaag over zich heen", *VRT NWS*, 19 mei 2020.

Jemenitische conflict en de lange duur van gerechtelijke procedures is het eerder opmerkelijk dat een dergelijk maatschappelijk relevant thema onderbelicht blijft in de rechtsleer. Een tweede globale conclusie is dat de historische soevereiniteitsreflex van staten ten opzichte van de regulering van wapenhandel, ondanks de incrementele regelgevende en bindende tendens in de internationale en Europese dimensie, nog steeds actueel is zoals de tweespalt in Europees wapenuitvoerbeleid naar Saoedi-Arabië illustreert. Dit kan verklaard worden door enerzijds de afzwakking van een harmonisatie naar een convergentie van het Europese wapenuitvoerbeleid, en anderzijds de mate waarin het ATT een ambigue compromistekst is met een gebrek aan specificiteit.

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen kan er in de eerste plaats geconcludeerd worden dat de Belgische en Britse rechtspraak best beschreven wordt als gekenmerkt door drie incrementele tendensen: receptief, (beperkt) publiek, en humanitair. Daarbij markeren de ontvankelijkheidsverklaringen van de gedingen in beide rechtsordes na initiële weigeringen de incrementele receptieve tendens. Voorts leidt de procesvoering tot een geleidelijk inzicht in het besluitvormingsproces van de nationale vergunningverleners, wat gezien kan worden als een incrementele publieke tendens hoewel deze beperkt blijft door de handhaving van de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers. Vervolgens kan er ook nog een incrementele humanitaire tendens worden opgemerkt in de beoordelingen ten gronde, waarbij aandacht voor de humanitaire situatie in Jemen doorslaggevend was om de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië in te perken. Bovendien is het kenmerk van incrementalisme ook van toepassing op de ontwikkeling van de wetgeving inzake wapenhandel in beide rechtsordes, hoewel het vooralsnog onduidelijk is wat de impact van de Brexit op de ontwikkeling van de Britse wetgeving zal zijn.

Ter beantwoording van de tweede onderzoeksvraag kan er geconcludeerd worden dat er, wat de vergelijking van Belgische en Britse rechtspraak betreft, sprake is van eenheid in verscheidenheid. De eenheid blijkt uit de vijf gelijkenissen die voortkwamen uit de rechtsvergelijking: de incrementele receptieve tendens als uitzonderlijke gelijkenis, de beperkte incrementele publieke tendens als gedeeltelijke gelijkenis, de vergelijkbare terughoudende tendens ten aanzien van de rechtstreekse toepassing van het internationaal recht, het IHR als vergelijkbaar recent struikelblok, en de vergelijkbare consequenties van de rechtspraak. De verscheidenheid wordt daarentegen ingebed door de verschillende rechtstradities, evenals door verschillen in de rechtspraak die ervoor zorgen dat de gelijkenissen niet absoluut zijn.³⁴⁶ Aanvullend kan er ook nog geconcludeerd

³⁴⁶ De verschillende gronden voor de initiële ontkenningen van ontvankelijkheid, de verschillende mate waarin de vertrouwelijkheid van de vergunningsdossiers werd gehandhaafd, het verschil in visies op de bindende kracht van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944, het verschil in de humanitaire zwaartepunten, en het verschil in de potentiële impact van de Brexit.

worden dat de vergelijkbare beoordelingen van ontvankelijkheid eerder uitzonderlijk zijn in een extern vergelijkend perspectief met andere Europese rechtsordes.

Verder kan er, zonder teveel in de hypothetische sfeer te belanden, nog kort een blik op de toekomst geworpen worden. In chronologisch perspectief kan er vooreerst uitgekeken worden naar het resultaat van de spoedprocedures bij de Raad van State in navolging van de nieuwe vergunningen die werden afgeleverd voor (on)rechtstreekse wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië.³⁴⁷³⁴⁸ Daarnaast zullen de eerste hoorzittingen bij het Britse hooggerechtshof plaatsvinden in november 2020. Ook de afloop van de Brexit-transitieperiode op 31 december 2020 is potentieel relevant voor de Britse wapenuitvoer. Verder kan de beslissing van het Parket van de Aanklager bij het Internationaal Strafhof tot het al dan niet openen van een formeel onderzoek nog in het vooruitzicht worden geplaatst. Een laatste prospectie heeft betrekking op de rechtspraak in andere Europese landen, gezien de potentiële precedentswaarde van de Belgische en Britse jurisprudentie.

Tot slot kunnen er nog enkele juridische en beleidsmatige aanbevelingen geformuleerd worden. Een eerste juridische aanbeveling beoogt de rechtsleer aan te moedigen dit thema meer aandacht te schenken. Uit de literatuurstudie voor deze masterproef komt namelijk naar voren dat de Britse rechtspraak vooral in blogs wordt becommentarieerd, terwijl er amper materiaal voorhanden is over de Belgische rechtspraak. Dit staat haaks op de mate waarin deze rechtspraak in volle ontwikkeling is, zoals blijkt uit bovenstaande paragraaf. Ten tweede kan er aanbevolen worden dat, indien er geschreven wordt over dit thema of over Europese wapenhandel in het algemeen, de juridische status van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 duidelijker toegelicht wordt als een internationaalrechtelijk instrument dat tot stand kwam volgens het Europees recht. Dat er zelfs in de (Belgische) rechtspraak verwarring ontstaat over de juridische status van dit instrument is veelzeggend en dient vermeden te worden.

De beleidsmatige aanbevelingen sluiten hier nauw bij aan door een verdere herziening van het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944 aan te moedigen, omdat dit instrument anders dreigt haar relevantie te verliezen.³⁴⁹ Het wapenuitvoerbeleid van (ex-) EU-lidstaten wordt immers hoofdzakelijk gestoeld op de nationale omzetting van dit instrument, en daarom is de rechtstreekse toepassing van het Gemeenschappelijk

³⁴⁷ De spoedprocedures werden ontvankelijk verklaard en leidden tot twee arresten op 7 augustus 2020. Om pragmatische redenen konden deze arresten niet opgenomen worden in de masterproef. Een korte blik op de inhoud van de arresten leert echter dat er vier wapenuitvoervergunningen naar Saoedi-Arabië opgeschort werden in het eerste arrest, op basis van een sterk gelijkende argumentatie en beoordeling ten gronde als in het arrest van 9 maart 2020. In het tweede arrest werden de rechtsmiddelen niet gegrond verklaard omdat de beslissingen tot aflevering van de vergunningen voldoende gemotiveerd waren en er volgens de Raad van State geen sprake was van een manifeste beoordelingsfout. Dit laatste arrest vormt dus een breuklijn met de incrementele humanitaire tendens die beschreven wordt in deze masterproef.

³⁴⁸ Raad van State, 7 augustus 2020, nr. 248.128, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waalse Gewest; Raad van State, 7 augustus 2020, nr. 248.129, CNAPD, LDH, Vredesactie v. Waalse Gewest.

³⁴⁹ D. COPS en N. DUQUET, *supra* vn. 69, 7.

Standpunt 2008/944 ook niet opportuun in de rechtspraak. Een ambitieuze maar doeltreffende herziening zou de omzetting van dit instrument in een Europese rechtshandeling in de zin van artikel 288 VWEU kunnen zijn, wat het EHVJ overigens bevoegd zou maken de naleving hiervan door EU-lidstaten te beoordelen. Ten tweede kan er gepleit worden voor een wegwerking van de ambiguïteit in de internationale, Europese en nationale regelgeving inzake wapenhandel. Onduidelijkheden over wat een 'duidelijk' risico of een 'ernstige' schending is bieden vergunningverleners namelijk een discretionaire beoordelingsruimte, die zoals blijkt uit de rechtspraak soms misbruikt wordt. Een derde beleidsmatige aanbeveling streeft naar meer aandacht voor het Jemenitische conflict in de behandeling van vergunningsaanvragen. Het argument dat het slechts zou gaan over vermoedelijke schendingen van het IHR door Saoedi-Arabië in Jemen neigt immers tot drogreden in het licht van het uitbreidende corpus van rapportage hieromtrent. Bovendien kunnen er vragen gesteld worden bij de toepassing van het voorzorgsbeginsel indien de wapenuitvoer gewoon doorgaat terwijl er in de rechtspraak heldere humanitaire gronden worden aangehaald om dat niet te doen. Ten laatste kan er beleidsmatig ook nog gepleit worden voor meer transparantie inzake de vergunningsdossiers. Het is namelijk opmerkelijk dat er slechts enkele manieren zijn waarop het maatschappelijk middenveld weet kan krijgen van afgeleverde wapenuitvoervergunningen.³⁵⁰ De vertrouwelijke sfeer die heerst rond deze bestuurshandelingen van de uitvoerende macht en het gebrek aan parlementaire controle daarvan valt bijgevolg te bekritisieren in rechtsordes waar de scheiding der machten voorop wordt gesteld.

Er kan besloten worden dat het vergelijkende onderzoek van Belgische en Britse rechtspraak inzake de wapenuitvoer naar Saoedi-Arabië uitmondt in een verhaal van incrementele tendensen alsook gelijkenissen en verschillen. Een verhaal met historische en economische inbedding, maar ook met een onmiskenbare hedendaagse relevantie. Een verhaal waarvan de relevantie in schril contrast staat met de onderbelichting ervan in de media en rechtsleer. Een verhaal dat ongetwijfeld nog nieuwe wendingen zal krijgen. Enkel een verdere opvolging van deze wendingen zal kunnen uitwijzen of de beschrijving van incrementalisme en bevonden 'eenheid in verscheidenheid' stand houdt.

³⁵⁰ Dit kan (uitzonderlijk) door moedwillige mededeling van de bevoegde overheid, door accidentele lekkage in de pers, door middel van de bestudering van buitenlandse importstatistieken, of op basis van *a posteriori* rapportage (bijvoorbeeld door COARM).

Referentielijst

Regelgeving

I. Internationaal

Handvest van de Verenigde Naties, 26 juni 1945, San Francisco.

Conventies van Genève, 12 augustus 1949, Genève.

Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof, 17 juli 1998, Rome.

Internationaal Wapenhandelsverdrag, 2 april 2013, New York.

Resolutie 61/89 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 18 december 2006, *UN Doc, A/RES/61/89* (2006).

Resolutie 63/240 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 8 januari 2009, *UN Doc, A/RES/63/240* (2009).

Resolutie 64/48 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 12 januari 2010, *UN Doc, A/RES/64/48* (2010).

Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies, 19 december 1995.

II. Europees

Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden, 4 november 1950, Rome.

Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, 25 maart 1957, Rome.

Verdrag betreffende de Europese Unie, 7 februari 1992, Maastricht, *P.B.* 29 juli 1992, C191.

Geconsolideerde versie van het verdrag betreffende de Europese Unie en het verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, 7 juni 2016, Lissabon, *P.B.* C202.

Richtlijn 2008/51/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2008 tot wijziging van Richtlijn 91/477/EG van de Raad inzake de controle op de verwerving en het voorhanden hebben van wapens, *P. B.* 8 juli 2008, L179.

Richtlijn 2009/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 mei 2009 betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de gemeenschap, *P.B.* 10 juni 2009, L146.

Besluit 2019/1560/GBVB van de Raad van 16 september 2019 tot wijziging van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, *P.B.* 17 september 2019, L239.

Gemeenschappelijk standpunt 2008/944/GBVB van de Raad van de EU tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, 8 december 2008, *P.B.* 13 december 2008, L355.

Gedragcode van de Europese Unie betreffende wapenuitvoer, 5 juni 1998, Brussel, 8675/2/98.

Verklaring van de Raad van 13 juni 2000 ter gelegenheid van de vaststelling van de gemeenschappelijke lijst van militaire goederen waarop de EU-Gedragcode inzake de uitvoer van wapens van toepassing is, *P.B.* 8 juli 2000, C191.

Conclusies van de Raad betreffende de herziening van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, 19 november 2012, Brussel, *COARM* 245, 16373/12.

Conclusies van de Raad betreffende de herziening van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB betreffende wapenuitvoer en de implementatie van het Wapenhandelsverdrag (ATT), 25 juli 2015, Brussel, *COARM* 174, 10900/15.

Conclusies van de Raad betreffende de herziening van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van 8 december 2008 betreffende de controle van wapenuitvoer, 16 september 2019, Brussel, *COARM* 154, 12195/19.

Europese Raad, Conclusies van het voorzitterschap van 28 en 29 juni 1991, Luxemburg, SN/151/3/91.

Europese Raad, Conclusies van het voorzitterschap van 26 en 27 juni 1992, Lissabon, SN/3321/1/92.

Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen vastgesteld door de Raad op 17 februari 2020 waarop Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie van toepassing is, *P.B.* 13 maart 2020, C85.

Secretariaat-Generaal van de Raad, Gids voor de gebruiker bij Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, 16 september 2019, Brussel, *COARM* 153, 12189/19.

Eenentwintigste jaarverslag overeenkomstig artikel 8, lid 2 van Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, *P.B.* 31 december 2019, C437.

Resolutie van het Europees Parlement van 15 juni 2017 over de humanitaire situatie in Jemen, *P.B.* 18 september 2018, C331.

Resolutie van het Europees Parlement van 4 oktober 2018 over de situatie in Jemen, *P.B.* 13 januari 2020, C11.

III. België

Gecoördineerde Grondwet van 17 februari 1994, *B.S.* 17 februari 1994.

Wet van 30 juni 1931 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen, gewijzigd bij de wet van 30 juli 1934.

Wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen en de daaraan verbonden technologie, *B.S.* 27 oktober 1962.

Gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 op de Raad van State, *B.S.* 21 maart 1973.

Algemene wet van 18 juli 1977 inzake douane en accijnzen, *B.S.* 21 september 1977

Wet van 29 juli 1991 betreffende de uitdrukkelijke motivering van de bestuurshandelingen, *B.S.* 12 september 1991.

Wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van (en de bestrijding van illegale handel in) wapens, munitie en speciaal (voor militair gebruik of voor ordehandhaving) voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, *B.S.* 10 september 1991.

Wet van 25 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, *B.S.* 7 juli 2003.

Wet van 26 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, *B.S.* 7 juli 2003.

Bijzondere wet van 12 augustus 2003 tot wijziging van de Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, *B.S.* 20 augustus 2003.

Wet van 19 januari 2014 houdende hervorming van de bevoegdheid, de procedureregeling en de organisatie van de Raad van State, *B.S.* 3 februari 2014.

Besluit van de Regent van 23 augustus 1948 tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, *B.S.* 23 augustus 1948.

Koninklijk besluit van 5 december 1991 tot bepaling van de rechtspleging in kort geding voor de Raad van State, *B.S.* 14 januari 1992.

Koninklijk besluit van 8 maart 1993 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie, *B.S.* 6 april 1993, 7.325.

Koninklijk besluit van 14 december 2012 tot wijziging van het koninklijk besluit van 8 maart 1993 tot regeling van de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie, *B.S.* 28 december 2012.

Decreet van 30 maart 1995 betreffende de openbaarheid van bestuur, *B.S.* 28 juni 1995.

Decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten, *B.S.* 21 juni 2002.

Besluit van de Waalse Regering tot uitvoering van het decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten, wat de certificeringsmaatregelen betreft, *B.S.* 23 mei 2013.

Besluit van de Waalse Regering tot uitvoering van het decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten, wat de overdrachtsvergunningen betreft, *B.S.* 23 mei 2013.

Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk gewest, met betrekking tot de invoer, uitvoer en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie alsook van producten en technologieën voor dubbel gebruik, *B.S.* 20 december 2007.

Parlementair onderzoek naar de Belgische leveringen van wapens en munitie aan landen die in een gewapend conflict verwickeld zijn of waartegen een wapenembargo geldt, *Parl.St.* Kamer 1988-1989, nr. 137/6.

IV. Verenigd Koninkrijk

Import, Export and Customs Powers (Defence) Act, 1st September 1939, Chapter 69.

Trading with the Enemy Act, 5th September 1939, Chapter 89.

Import and Export Control Act of 1990, 6th December 1990, Chapter 45.

Criminal Procedure and Investigations Act of 1996, 4th July 1996.

Justice and Security Act of 2013, 25th April 2013.

Export Control Act of 2002, 24th July 2002, Chapter 28.

The Trade in Controlled Goods (Embargoed Destinations) Order of 2004, 3rd March 2004, no. 318.

Export of Goods, Transfer of Technology and Provision of Technical Assistance (Control) Order of 2003, 1st May 2004, no. 2764.

Export Control Order of 2008, 6th April 2009, no. 3231.

The Treaty of Lisbon (Changes in Terminology or Numbering) Order of 2012, 1st August 2012, no. 1809.

The Export Control (Amendment) (no. 2) Order of 2019, 14th August 2019, no. 1159.

The Civil Procedure Rules of 1998, 10th December 1998, no. 3132.

The Criminal Procedure Rules of 2005, 18th February 2005, no. 384.

The Civil Procedure (Amendment) Rules of 2020, 27th January 2020, no. 82.

Pre-Action Protocol for Judicial Review, 17th September 2019.

Consolidated EU and National Arms Export Licensing Criteria, Written Ministerial Statement 26th October 2000, Column 199W.

Strategic Export Licensing, Written Ministerial Statement 7th February 2012, Column 7-9WS.

Consolidated EU and National Arms Export Licensing Criteria, Written Ministerial Statement 25th March 2014, Column 9-14WS.

Rechtspraak

I. Europees

Europees Hof voor de Rechten van de Mens (Grote Kamer), 8 november 2016, nr. 18030/11, Magyar Helsinki Bizottság v. Hongarije.

II. België

Grondwettelijk Hof, 19 december 2013, nr. 169/2013.

Grondwettelijk Hof, 16 juli 2015, nr. 103/2015.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 12 mars 2010, nr. 201.855, Ligue des Droits de l'Homme, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 7 avril 2011, nr. 212.559, Ligue des Droits de l'Homme, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.897, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.898, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.899, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.900, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.901, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.903, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.904, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.905, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.906, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.907, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.908, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.909, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 6 mars 2018, nr. 240.910, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.022, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.023, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.024, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.025, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.026, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.027, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.028, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.029, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.030, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 29 juin 2018, nr. 242.031, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 14 juin 2019, nr. 244.800, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 14 juin 2019, nr. 244.801, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 14 juin 2019, nr. 244.802, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 14 juin 2019, nr. 244.803, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 14 juin 2019, nr. 244.804, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Ligue des Droits de l'Homme v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 9 mars 2020, nr. 247.259, Ligue des Droits de l'Homme, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Forum voor Vredesactie v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 7 août 2020, nr. 248.128, Ligue des Droits de l'Homme, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Forum voor Vredesactie v. Région Wallonne.

Conseil d'Etat (Section du Contentieux Administratif), 7 août 2020, nr. 248.129, Ligue des Droits de l'Homme, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Forum voor Vredesactie v. Région Wallonne.

Tribunal de Première Instance Francophone de Bruxelles (Section Civile, Chambre des Référés, Affaires Civiles), 31 janvier 2020, 19/16/C, Ligue des Droits de l'Homme,

Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Forum voor Vredesactie v. L'Etat Belge.

Cour d'appel Bruxelles (18ème Chambre Francophone, Affaires Civiles), 4 février 2020, 2020/KR/7, Ligue des Droits de l'Homme, Coordination Nationale d'Action pour la Paix et la Démocratie, Forum voor Vredesactie v. L'Etat Belge.

III. Verenigd Koninkrijk

Supreme Court of Justice, 21st October 1976, AC 1014, Secretary of State for Education and Science v. Tameside MBC.

Supreme Court of Justice, 26th March 2014, UKSC 20, Kennedy v. The Charity Commission.

House of Lords, 13th October 2005, UKHL 58, Munjaz v. Mersey Care NHS Trust.

Court of Appeal (Civil Division), 25th April 1986, All E.R. 941, Huddleston v. Lancashire County Council.

Court of Appeal (Civil Division), 9th March 2005, EWCA Civ. 154, National Association of Health Stores v. Secretary of State for Health.

Court of Appeal (Civil Division), 15th September 2017, C1/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Claimant's Skeleton Argument in Support of Permission to Appeal.

Court of Appeal (Civil Division), 6th February 2018, T3/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Claimant's Amended Skeleton Argument in Support of Permission to Appeal.

Court of Appeal (Civil Division), 4th May 2018, T3/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Ruling Granting Permission for Appeal.

Court of Appeal (Civil Division), 19th March 2019, T3/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Claimant's Updated Skeleton Argument for Appeal Hearing.

Court of Appeal (Civil Division), 2nd April 2019, T3/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Open Skeleton Argument of the Secretary of State.

Court of Appeal (Civil Division), 20th June 2019, EWCA Civ. 1020, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade.

Court of Appeal (Civil Division), 20th June 2019, T3/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Order for the Secretary of State.

Court of Appeal (Civil Division), 20th June 2019, T3/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Press Summary.

Court of Appeal (Civil Division), 9th July 2019, T3/2017/2079, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Order Granting Permission to Appeal to the Supreme Court.

High Court of Justice (Administrative Court), 9th April 2014, EWHC 1033, Refugee Action v. Secretary of State for the Home Department.

High Court of Justice (Divisional Court), 23rd May 2014, EWHC 1662, Plantagenet Alliance Ltd. v. Secretary of State for Justice.

High Court of Justice (Administrative Court), 7th April 2016, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Claimant's Reply to the Defendant's Summary Grounds.

High Court of Justice (Administrative Court), 18th April 2016, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Notification of the Judge's Decision on the Application for Permission to Apply for Judicial Review.

High Court of Justice (Administrative Court), 29th June 2016, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Skeleton Argument of the Secretary of State for Permission Renewal Application.

High Court of Justice (Administrative Court), 30th June 2016, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Proceedings Transcript.

High Court of Justice (Administrative Court), 30th July 2016, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Order Granting Permission for Judicial Review.

High Court of Justice (Administrative Court), 13th October 2016, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Order for a Declaration Pursuant to Section 6 of the Justice and Security Act of 2013.

High Court of Justice (Administrative Court), 30th January 2017, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Skeleton Argument for the Claimant.

High Court of Justice (Administrative Court), 3rd February 2017, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Skeleton Argument of the Secretary of State.

High Court of Justice (Administrative Court), 5th July 2017, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Claimant's Submissions on Draft Order.

High Court of Justice (Administrative Court), 10th July 2017, EWHC 1726, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade.

High Court of Justice (Administrative Court), 21st July 2017, CO/1306/2016, Campaign Against Arms Trade v. Secretary of State for International Trade: Reasons for Refusal to Grant Permission to Appeal.

High Court of Justice (Divisional Court), 8th February 2019, EWHC 221, Hoareau & Bancoult v. Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs.

Campaign Against Arms Trade, Formal legal challenge: Statement of Facts and Detailed Statement of Grounds, 9th March 2016.

IV. Andere

Tribunal Administratif de Paris (6ème section, 2ème chambre), 8 juillet 2019, nr. 1807203/6-2, Action Sécurité Ethique Républicaines v. République Française.

Gerechtshof Amsterdam, 24 januari 2017, nr. ECLI:NL:GHAMS:2017:165, Stichting (X), Vereniging (Y), Stichting (Z) v. Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Rechtbank Noord-Holland, 25 augustus 2016, nr. ECLI:NL:RBNHO:2016:7024, X1, X2, X3 v. Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Rechtsleer en sociaalwetenschappelijke bronnen

BROMLEY, M., BROZSKA, M., Towards a Common, Restrictive EU Arms Export Policy? The Impact of the EU Code of Conduct on Major Conventional Arms Exports, *European Foreign Affairs Review* 2011, vol. 13, nr. 3.

BROMLEY, M., The Review of the EU Common Position on Arms Exports: Prospects for Strengthened Controls, *EU Non-Proliferation Consortium: Non-Proliferation Papers* 2012, nr. 7.

BROMLEY, M., *Brexit and Export Controls: Entering Uncharted Waters*, SIPRI, 1 juli 2016. Geraadpleegd op 23 juli 2020 via <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2016/brexit-and-export-controls-entering-uncharted-waters>.

BROOKE-HOLLAND, L., *UK Arms Exports to Saudi Arabia: Q&A*, House of Commons Papers, 11 juli 2019.

- BRYK, L., SAAGE-MAAß, M., Individual Criminal Liability for Arms Exports under the ICC Statute, *Journal of International Criminal Justice* 2019, vol. 17, nr. 5.
- COPS, D., DUQUET, N., *Reviewing the EU Common Position on Arms Exports: Whither EU Arms Transfer Controls?*, Policy Brief December 2019, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2019.
- COPS, D., DUQUET, N., GOURDIN, G., *Towards Europeanized Arms Export Controls? Comparing Control Systems in EU Member States*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2017.
- CRAIG, P., The Common Law, Shared Power and Judicial Review, *Oxford Journal of Legal Studies* 2004, vol. 24, nr. 2.
- DANNEMANN, G., "Comparative law: study of similarities or differences?" in REIMANN, M. en ZIMMERMANN, R. (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006.
- DARWICH, M., The Saudi Intervention in Yemen: Struggling for Status, *Insight Turkey* 2018, vol. 20, nr. 2.
- DAVID, E., TURP, D., WOOD, B., AZAVORA, V., *Opinion on the International Legality of Arms Transfers to Saudi Arabia, the United Arab Emirates and Other Members of the Coalition Militarily Involved in Yemen*, IPIS, December 2019.
- DAVIS, I., *The Regulation of Arms and Dual-Use Exports: Germany, Sweden and the UK*, Oxford, Oxford University Press, 2002.
- DEPAUW, S., BAUM, T., *Spelregels voor Wapenhandel: Het Juridisch Kader voor de Buitenlandse Handel in Strategische Goederen*, Leuven, Acco, 2016.
- DEPAUW, S., SENIORA, J., "Het Juridisch Kader voor Buitenlandse Wapenhandel in België" in BAUM, T., DEPAUW, S., DUQUET, N. (eds.), *Belgische Wapenhandel, een Politiek, Economisch en Ethisch Hangijzer*, Leuven, Acco, 2014, 71-95.
- DUQUET, N., *Business as Usual? Assessing the Impact of the Arab Spring on European Arms Export Control Policies*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2014.
- DUQUET, N., VAN HEUVERSWYN, K., *Transit of Strategic Goods in Europe*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2013.
- DUKE, S., *Will Brexit Damage Our Security and Defence?: The Impact on the UK and EU*, Palgrave Macmillan, 2019.
- EBERLE, E. J., The Method and Role of Comparative Law, *Washington University Global Studies Law Review* 2009, vol. 8, nr. 3.

- ERICKSON, J., Market Imperative Meets Normative Power: Human Rights and European Arms Transfer Policy, *European Journal of International Relations* 2011, vol. 19, nr. 2.
- EUROPEAN CENTER FOR CONSTITUTIONAL AND HUMAN RIGHTS e.a., *Made in Europe, Bombed in Yemen: How the ICC Could Tackle the Responsibility of Arms Exporters and Government Officials*, ECCHR, 2019. Geraadpleegd op 13 april 2020 via <https://www.ecchr.eu/en/case/made-in-europe-bombed-in-yemen/>.
- GOURDIN, G., COPS, D., DUQUET, N., *Wapenexportcontrole in België. Gelijknissen en Verschillen*, Brussel, Vlaams Vredesinstituut, 2017.
- GRAZADEI, M., "The Functionalist Heritage" in LEGRAND, P. EN MUNDAY, R. (eds.), *Comparative Legal Studies: Traditions and Transitions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 100-127.
- GREEN, L., HAMER, D., *The Legality of the UK/Saudi Arabia Arms Trade: A Case Study*, Blog of the European Journal of International Trade, 20 juli 2017. Geraadpleegd op 23 mei 2020 via <https://www.ejiltalk.org/the-legality-of-the-uk-saudi-arabia-arms-trade-a-case-study/>.
- HABTESLASIE, A., Humanitarian Intervention? The Court of Appeal Decision in *CAAT v Secretary of State for Trade*, *Judicial Review*, vol. 24, nr. 3.
- HILL-CAWTHORNE, L., *Appealing the High Court's Judgment in the Public Law Challenge against UK Arms Export Licenses to Saudi Arabia*, Blog of the European Journal of International Law, 29 november 2019. Geraadpleegd op 23 mei 2020 via <https://www.ejiltalk.org/appealing-the-high-courts-judgment-in-the-public-law-challenge-against-uk-arms-export-licenses-to-saudi-arabia/>.
- HOLTOM, P., BROMLEY, M., The International Arms Trade: Difficult to Define, Measure and Control, *Arms Control Today* 2010, vol. 40, nr. 6.
- ISBISTER, R., *The UK's Arms-to-Saudi Quagmire: From Tragedy to Farce*, Saferworld, 20 september 2019. Geraadpleegd op 22 mei 2020 via <https://www.saferworld.org.uk/resources/news-and-analysis/post/837-the-uk-arms-to-saudi-quagmire-from-tragedy-to-farce>.
- KNIGHT, R., *Vigilance and Restraint in the Common Law of Judicial Review*, Cambridge University Press, 2018.
- LABIANCO, R., *UK-Saudi Arabia Arms Trade before the High Court: Questions Following the Judgment*, *Opinio Juris*, 13 september 2017. Geraadpleegd op 23 mei 2020 via opiniojuris.org/2017/09/13/uk-saudi-arabia-arms-trade-before-the-high-court-questions-following-the-judgment/.

- MCELDOWNEY, J., The Scott Report: Inquiries, Parliamentary Accountability and Government Control in Britain, *Democratization* 1997, vol. 4, nr. 4.
- MUSA, S., The Saudi-Led Coalition in Yemen, Arms Exports and Human Rights: Prevention is Better Than Cure, *Journal of Conflict & Security Law* 2017, vol. 22, nr. 3.
- PIETERS, D., DEMARSIN, B., *Rechtsvergelijking: De Uitdagende Wereld van het Recht*, Leuven, Acco, 2019.
- PLACHTA, M., UK Appeal Court Held Licensing Arms to Saudi Arabia Illegal, *International Enforcement Law Reporter* 2019, vol. 35, nr. 7.
- PUBLIC LAW PROJECT, *An introduction to Judicial Review*, Matrix Chambers, 2018. Geraadpleegd op 30 april 2020 via <https://publiclawproject.org.uk/wp-content/uploads/2019/02/Intro-to-JR-Guide-1.pdf>.
- PYTHIAN, M., *The Politics of British Arms Sales since 1964*, Manchester, Manchester University Press, 2000.
- Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights: Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014, 17 augustus 2018, A/HRC/39/43.
- Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights: Situation of Human Rights in Yemen, Including Violations and Abuses since September 2014, 9 augustus 2019, A/HRC/42/17.
- ROBINSON, E., *Arms Exports to Saudi Arabia in the High Court: What is a "Serious Violation of International Humanitarian Law"?*, Blog of the European Journal of International Law, 3 april 2017. Geraadpleegd op 22 mei 2020 via <https://www.ejiltalk.org/arms-exports-to-saudi-arabia-in-the-high-court-what-is-a-serious-violation-of-international-humanitarian-law/>.
- SCHLIEMANN, C., BRYK, L., *Arms Trade and Corporate Responsibility: Liability, Litigation and Legislative Reform*, Berlijn, Friedrich-Egbert-Stiftung, 2019.
- SHAVANA, H., The Saudi-Led Coalition in Yemen, Arms Exports and Human Rights: Prevention is Better Than Cure, *Journal of Conflict & Security Law* 2017, vol. 22, nr. 3.
- SIR SCOTT, R., *Report of the Inquiry into the Export of Defence Equipment and Dual-Use Goods to Iraq and Related Prosecution*, House of Commons Papers, 1996.

STIERNON, C., *Panorama de l'Industrie de l'Armement en Belgique*, Brussel, GRIP, 18 juli 2018. Geraadpleegd op 7 april 2020 via https://www.grip.org/sites/grip.org/files/BREVES/2018/EC_2018-07-18_FR_C-STIERNON.pdf.

STIERNON, C., JACQMIN, D., *Faut-il Arrêter de Vendre des Armes à l'Arabie Saoudite?*, GRIP, 20 september 2017. Geraadpleegd op 27 maart 2020 via <https://www.grip.org/fr/node/2423>.

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE, *Trends in International Arms Transfers 2019*, SIPRI Fact Sheet, Stockholm, SIPRI, 2020.

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, *Assessing the Impact of War on Development in Yemen*, Sanaa, UNDP, 2019.

UTTLEY, M., WILKINSON, B., *Contingent Choices: The Future of United Kingdom Defence Procurement and Defence Industries in the Post-Brexit Era*, *Global Affairs* 2016, vol. 2 nr. 5.

VIAENE, E., *Belgische Wapens in Jemen*, Leuven, onuitg. masterproef Criminologische Wetenschappen Katholieke Universiteit Leuven, 2019.

WEARING, D., *A Shameful Relationship: UK Complicity in Saudi State Violence*, CAAT, april 2016, 32. Geraadpleegd op 24 april 2020 via <https://www.caat.org.uk/campaigns/stop-arming-saudi/a-shameful-relationship.pdf>.

YASUHARA, Y., *The Myth of Free Trade: The Origins of COCOM 1945-1950*, *The Japanese Journal of American Studies* 1991, nr. 4.

ZWEIGERT, K., KOTZ, H., *Introduction to Comparative Law*, Oxford, Clarendon Press, 1998.

Actualiteit en niet-wetenschappelijke bronnen

ADS GROUP LIMITED, *UK Defence Outlook 2019*, 13 september 2019, 2. Geraadpleegd op 24 april 2020 via <https://www.adsgroup.org.uk/blog/uk-defence-outlook-2019/>.

BATCHELOR, T., "Boris Johnson Backed Arms Sales to Saudi Arabia Despite Civilian Deaths in Yemen, Email Shows", *The Independent*, 12 juni 2019. Geraadpleegd op 30 april 2020 via <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/boris-johnson-arms-sales-saudi-arabia-yemen-war-weapons-exports-a8955091.html>.

BECKERLE, K., MINOGUE, D., "U.K. Court Nixes Saudi Arms Sales – What it Means for the US and Other EU Countries", *Just Security*, 24 juni 2019. Geraadpleegd op 23 juli

- 2020 via <https://www.justsecurity.org/64664/u-k-court-nixes-saudi-arms-sales-what-it-means-for-the-us-and-other-eu-countries/>.
- DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL TRADE, *UK Strategic Export Control List*, December 2019. Geraadpleegd op 3 mei 2020 via https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/856510UKstrategicexportcontrollists20191231.pdf.
- DE GREEF, J., "Jemen Krijgt na Oorlog, Hongersnood en Cholera nu ook Coronavirus als Bijbelse Plaaig over zich heen", *VRT NWS*, 19 mei 2020. Geraadpleegd op 4 augustus 2020 via <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/05/19/jemen-krijgt-na-oorlog-hongersnood-en-cholera-nu-ook-coronaviru/>.
- PERLO-FREEMAN, S., "See you in The Hague!", *CAAT Blog*, 19 december 2019. Geraadpleegd op 30 april 2020 via <https://blog.caat.org.uk/2019/12/19/see-you-in-the-hague/>.
- SABBAGH, D., "Truss Admits UK Broke Ban on Saudi Arms Sales Three Times", *The Guardian*, 26 september 2019. Geraadpleegd op 22 mei 2020 via <https://www.theguardian.com/politics/2019/sep/26/truss-admits-uk-breached-court-order-banning-arm-sales-to-saudis-again>.
- STAVRIANAKIS, A., "Britain Must Be Held to Account for its Role in the War in Yemen", *The Guardian*, 24 januari 2020. Geraadpleegd op 22 mei 2020 via <https://amp.theguardian.com/global-development/2020/jan/24/britain-must-be-held-to-account-for-its-role-in-the-war-in-yemen>.
- VAN DEN ABBEELE, C. "Belgische Wapens Gebruikt in Oorlog in Jemen", *VRT NWS*, 6 februari 2019. Geraadpleegd op 4 augustus 2020 via <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/02/05/milities-gebruiken-belgische-wapens-in-oorlog-jemen/>.
- VERREZEN, R., "Al dit geweld tijdens een pandemie is onverantwoord': VRT NWS Spreekt met UNHCR in Jemen", *VRTNWS*, 20 juli 2020. Geraadpleegd op 4 augustus 2020 via <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/07/20/vrt-nws-spreekt-met-unhcr-over-oplaaiend-geweld-in-jemen-ten-tij/>.
- VERSTRAETE, A., "Van Fabrikant van Duitse Geweren tot Kiezel in de Schoen van de Waalse Regering: Het Verhaal van FN Herstal", *VRT NWS*, 8 mei 2019. Geraadpleegd op 30 april 2020 via <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/05/08/fn-herstal-geschiedenis/>.
- VREDESACTIE, "Vredesactie Halveert de Belgische Wapenexport!", *Vredesactie*, 16 april 2020. Geraadpleegd op 23 juli 2020 via <https://www.vredesactie.be/vredesactie-halveert-de-belgische-wapenexport-0>.

VREDESACTIE, "Twee Maanden na Schorsing door Raad van State, Exporteert Waalse Regering Opnieuw Wapens naar Saudi-Arabië", *Vredesactie*, 14 juli 2020. Geraadpleegd op 23 juli 2020 via <https://www.vredesactie.be/twee-maanden-na-schorsing-door-raad-van-state-exporteert-waalse-regering-opnieuw-wapens-naar-saudi>.

X, "Vredesakkoord Jemen Geschonden: Separatisten roepen Autonomie uit", *VRT NWS*, 26 april 2020. Geraadpleegd op 4 augustus 2020 via <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/04/26/vredesakkoord-jemen-geschonden/>.

X, "De Croo: 'We hebben geen jobs nodig waar bloed aan hangt'", *De Standaard*, 8 mei 2019. Geraadpleegd op 30 april 2020 via https://www.standaard.be/cnt/dmf20190508_04385125.

Bijlagen

Bijlage 1: De geamendeerde criteria uit het Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944.³⁵¹

1. Elke lidstaat toetst per geval de bij hem ingediende aanvragen inzake uitvoervergunningen, waaronder ook de aanvragen die betrekking hebben op overdrachten van regering aan regering, voor goederen die worden vermeld op de in artikel 12 bedoelde gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen, aan de criteria van artikel 2.
2. Eerbiediging van de mensenrechten in het land van eindbestemming en naleving van het internationaal humanitair recht door dat land.
3. Interne situatie van het land van eindbestemming ten gevolge van spanningen of gewapende conflicten.
4. Handhaving van vrede, veiligheid en stabiliteit in de regio.
5. Nationale veiligheid van de lidstaten, van de gebieden waarvan een van de lidstaten de buitenlandse betrekkingen behartigt, alsmede van bevriende landen of bondgenoten.
6. Gedrag van het land dat militaire goederen of technologie koopt jegens de internationale gemeenschap, met name de houding van dat land tegenover terrorisme, de aard van zijn bondgenootschappen en de eerbiediging van het internationaal recht.
7. Gevaar dat de militaire goederen of technologie in het kopende land een andere bestemming krijgen of onder ongewenste voorwaarden opnieuw worden uitgevoerd.
8. Compatibiliteit van de uitvoer van militaire goederen of technologie met de technische en economische capaciteit van het ontvangende land, rekening houdend met de wenselijkheid dat de staten aan hun legitieme behoeften inzake veiligheid en defensie voldoen met zo gering mogelijke aanwending van menselijk en economisch potentieel voor bewapening.

³⁵¹ Gemeenschappelijk standpunt 2008/944/GBVB van de Raad van de EU tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, 8 december 2008, *P.B.* 13 december 2008, L355.

Bijlage 2: De Europese militaire lijst zoals vastgesteld door de Raad op 18 februari 2019.³⁵²

Categorie:	Omschrijving:
ML1	Wapens met gladde loop met een kaliber van minder dan 20 mm, andere wapens en machinegeweren met een kaliber van 12,7 mm (kaliber 0,50 inch) of minder en toebehoren, als hieronder, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor.
ML2	Wapens met gladde loop met een kaliber van 20 mm of meer, andere wapens met een kaliber groter dan 12,7 mm (kaliber 0,50 inch), werpers en toebehoren daarvoor, als hieronder, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor.
ML3	Munitie en ontstekingsinstellingsinrichtingen, als hieronder, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor.
ML4	Bommen, torpedo's, raketten, geleide projectielen, andere ontploffingsmechanismen en ladingen en toebehoren, als hieronder en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor.
ML5	Vuurgeleidingssystemen, bewakings- en waarschuwingssystemen, en aanverwante systemen, test- en uitlijningsapparatuur en apparatuur voor tegenmaatregelen, als hieronder, speciaal ontworpen voor militair gebruik en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor.
ML6	Voertuigen en onderdelen daarvoor.
ML7	Chemische stoffen, "biologische stoffen", "stoffen voor oproerbeheersing", radioactief materiaal, aanverwante apparatuur, onderdelen en materialen.
ML8	"Energetische materialen", en aanverwante substanties.
ML9	Oorlogsschepen (zowel oppervlakteschepen als onderzeeboten), speciale scheepsuitrusting, toebehoren, onderdelen en andere oppervlakteschepen.
ML10	"Vliegtuigen", "lichter-dan-luchttoestellen", "onbemande luchtvaartuigen" ("UAV"), vliegtuigmotoren, en uitrusting voor "vliegtuigen", aanverwante uitrustingsstukken en onderdelen, speciaal ontworpen of aangepast voor militair gebruik.
ML11	Elektronische apparatuur "ruimtevaartuigen" en onderdelen die nergens anders in de gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen zijn bedoeld.

³⁵² Gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen vastgesteld door de Raad op 17 februari 2020 waarop Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie van toepassing is, P.B. 13 maart 2020, C85.

ML12	Hoge kinetische energiewapensystemen (High velocity kinetic weapon systems) en aanverwante apparatuur, als hieronder, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor.
ML13	Gepantserde of beschermende apparatuur, constructies en onderdelen.
ML14	'Speciaal militair oefenmaterieel' of apparatuur voor het nabootsen van militaire scenario's, simulatoren speciaal ontworpen voor opleiding in het gebruik van vuurwapens of andere wapens bedoeld in ML1 of ML2, en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor.
ML15	Beeldvormingsapparatuur en apparatuur voor tegenmaatregelen, als hieronder, speciaal ontworpen voor militair gebruik, en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor.
ML16	Smeedstukken, gietstukken en andere halffabricaten welke speciaal ontworpen zijn voor de goederen bedoeld in ML1 tot en met ML4, ML6, ML9, ML10, ML12 of ML19.
ML17	Militaire uitrustingsstukken, materialen en "bibliotheekprogramma's", als hieronder, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor.
ML18	Productie'-apparatuur en onderdelen daarvoor.
ML19	Gerichte-energiewapensystemen, daarmee verbonden apparatuur of apparatuur voor tegenmaatregelen en testmodellen, als hieronder, en speciaal ontworpen onderdelen daarvoor.
ML20	Cryogene en "supergeleidende" apparatuur, als hieronder, en speciaal ontworpen onderdelen en toebehoren daarvoor.
ML21	"Programmatuur".
ML22	"Technologie".

Bijlage 3: Verhouding tussen de geselecteerde Belgische rechtspraak uit 2018 en 2019.

Vordering tot schorsing volgens de procedure van het administratieve kortgeding (6 maart 2018)		Vordering tot schorsing op grond van een bijkomend rechtsmiddel (29 juni 2018)
240.897	}	242.022
240.900		242.023
240.901		242.024
240.904		242.025
240.906		242.026
240.907		242.027
240.908		242.028
240.909		242.029
240.910		242.030
240.898		}
240.899		
240.902		
240.903		
240.905		
		Verzoek tot voortzetting van de procedure en beroep tot nietigverklaring (14 juni 2019)
		244.800
		244.801
		244.802
		244.803
		244.803